

Jezična analiza Vrbničkoga statuta

Matičić, Bruna

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:751718>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Bruna Matičić

**Jezična analiza Vrbničkoga statuta
(DIPLOMSKI RAD)**

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Bruna Matičić
Matični broj: 0009065138

Jezična analiza Vrbničkoga statuta

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost i Povijest

Mentor: prof. dr. sc. Sanja Zubčić

Rijeka, rujan 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Jezična analiza Vrbničkoga statuta* izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Sanje Zubčić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Metodologija.....	2
3. Dosadašnja istraživanja Vrbničkoga statuta.....	6
4. O Vrbničkom statutu.....	8
4.1. Naziv	8
4.2. Mjesto nastanka.....	11
4.3. Vrijeme nastanka.....	15
5. Jezična analiza	20
5.1. Ortografija	20
5.1.1. Bilježenje poluglasa.....	21
5.1.2. Grafem <i>jat</i> (<i>ê</i>).....	22
5.1.3. Bilježenje <i>đerva</i> (<i>j</i>) i glasa <i>j</i>	22
5.1.4. Grafemi <i>l</i> i <i>n</i>	24
5.1.5. Grafem <i>ju</i> (<i>û</i>).....	24
5.1.6. Grafem <i>šta</i> (<i>č</i>)	24
5.2. Fonološka analiza.....	25
5.2.1. Vokalizam.....	25
5.2.1.1. Refleks poluglasa	25
5.2.1.2. Slogotvorno <i>r</i>	27
5.2.1.3. Slogotvorno <i>l</i>	28
5.2.1.4. Refleks <i>jata</i> (<i>ê</i>).....	29
5.2.1.5. Refleks prednjejezičnog * <i>ę</i> i stražnjejezičnog * <i>ɥ</i>	32
5.2.1.6. Redukcija samoglasnika	32
5.2.1.7. Kontrakcija samoglasnika.....	33
5.2.1.8. Razvoj prijedloga i prefiksa <i>въ</i> / <i>въ-</i>	34
5.2.1.9. Suglasničke promjene u posuđenicama	34
5.2.2. Konsonantizam.....	35
5.2.2.1. Refleksi praslavenskih skupina * <i>t'</i> i * <i>d'</i>	35
5.2.2.2. Šćakavizam	36
5.2.2.3. Sekundarna jotacija	36
5.2.2.4. Metateza.....	36
5.2.2.5. Sibilizacija.....	37
5.2.2.6. Suglasnik <i>h</i>	37

5.2.2.7. Dočetno <i>slogovno l</i>	38
5.2.2.8. Rotacizam	38
5.2.2.9. Suglasničke skupine	39
5.2.2.10. Jednačenje suglasnika po zvučnosti i po mjestu tvorbe	40
5.2.2.11. Ostale suglasničke promjene	40
5.3. Morfologija	41
5.3.1. Imenice	41
5.3.1.1. Imenice muškoga i srednjega roda	43
5.3.1.2. Imenice ženskoga roda	46
5.3.2. Pridjevi	51
5.3.3. Zamjenice	54
5.3.4. Brojevi	58
5.3.5. Glagoli	59
5.3.5.1. Present	59
5.3.5.2. Aorist i imperfekt	60
5.3.5.3. Futur	61
5.3.5.4. Kondicional prvi	62
5.3.5.5. Imperativ	62
5.3.5.6. Glagolski prilog sadašnji i prošli	63
5.3.5.7. Glagolski pridjev radni i trpni	64
5.3.6. Prilozi	65
5.3.7. Prijedlozi	66
5.3.8. Veznici i čestice	66
5.4. Sintaksa	67
5.5. Leksik	71
6. Zaključak	75
7. Popis literature	80
7.1. Građa	80
7.2. Literatura	80
7.3. Internetski izvori	82
8. Sažetak i ključne riječi	84
8.1. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku	84
9. Prilog	85
9.1. Transliteracija Vrbničkoga statuta	85

1. Uvod

*Krčki (vrbanski) statut iz 1388. god. jedan je od najvažnijih povijesnih i pravno-povijesnih dokumenata Krka i uopće hrvatskih područja.*¹ Ovom rečenicom započeli su akademici Lujo Margetić i Petar Strčić *Predgovor II. izdanju* svoje vrlo vrijedne knjige *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*²

Krčki (Vrbanski ili Vrbnički) statut – u nastavku rada nazivat će se Vrbnički statut, a razlozi za to bit će objašnjeni u potpoglavlju 5.1. – tema je mojega diplomskog rada, odnosno njegova filološka analiza i transliteracija. Naime, Vrbnički je statut dosad istraživan s povijesnoga i pravnoga aspekta, no njegova je detaljna filološka analiza izostala. Stoga sam odlučila za svoj diplomski rad provesti filološko istraživanje te tako dati svoj skroman doprinos saznanjima o ovom važnom spomeniku krčke i hrvatske povijesti.

Na početku rada, u drugom poglavlju, iznijet ću metodologiju koju sam koristila pri istraživanju. U trećem poglavlju dat ću pregled dosadašnjih istraživanja Vrbničkoga statuta, a u četvrtom ću prikazati osnovne informacije o Vrbničkom statutu, dakle o vremenu i mjestu njegova nastanka, njegovu nazivu i sadržaju. Konačno, u petom se poglavlju provodi jezična analiza Vrbničkoga statuta. Na samom kraju diplomskoga rada nalazi se prilog – transliteracija teksta Vrbničkoga statuta – koju sam odlučila uvrstiti u rad budući da sam uočila da se moje čitanje statuta u nekim segmentima razlikuje od Margetićeve i Strčićeve transliteracije istoga.

¹ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, Povijesno društvo otoka Krka - Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka, Krk, 2008., str. 1.

² Isto.

2. Metodologija

Već je u nazivu i uvodu istaknuta tema ovog diplomskog rada, a to je analiza Vrbničkoga statuta, hrvatskoglagoljskoga pravnoga teksta koji je nastajao od 1388. godine do 1599. godine. Ovaj rukopisni glagoljski tekst napisan je na pergameni na ustavnoj te kurzivnoj glagoljici (izuzev kratkih dijelova napisanih latinskim pismom na talijanskom i latinskom jeziku) i čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u Zbirci rukopisa i starih knjiga.³ Također, cijeli je rukopis digitaliziran i objavljen na mrežnoj stranici Nacionalne i sveučilišne knjižnice, te je tako svima dostupan, a to mi je mnogo pomoglo pri istraživanju za diplomski rad, jer je upravo to bio moj pristup izvorniku Vrbničkoga statuta, po kojemu sam napravila svoju transliteraciju, a potom i jezičnu analizu.

Cilj istraživanja bio je analizirati i utvrditi jezične značajke teksta Vrbničkoga statuta na ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Budući da sam transliteraciju i jezičnu analizu Vrbničkoga statuta radila prema digitaliziranu primjerku statuta koji je dostupan na mrežnim stranicama Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu,⁴ stranice sam obilježavala prema tom izvoru. Primjere istraženih jezičnih značajki istaknula sam pisanjem u kurzivu, a prilikom navođenja služila sam se brojevnim oznakama u kojima broj s lijeve strane označava stranicu transliterirana teksta, a broj s desne strane označava redak, na primjer: *v ime božie am(e)n* 7-1. Ovdje moram napomenuti da sam svoje istraživanje i jezičnu analizu ograničila na dio Vrbničkoga statuta napisanoga na hrvatskome jeziku, odnosno da su iz jezične analize izostavljene stranice statuta napisane talijanskim i latinskim jezikom.

Hrvatski zakoni i statuti u lingvističkom smislu predstavljaju bogatu građu za proučavanje hrvatskoga jezika i njegovih mijena, o čemu govori i Franjo Rački, koji prvi ističe važnost proučavanja naših glagoljaških statuta. U izdanju *Vinodolskoga zakona, Monumenta hist. jur. Slavorum meridionalium IV.* istaknuo je potrebu detaljnije analize statuta jer bi nam upravo ona pružila *bolje razumijevanje pojedinih mjesta, ali i bolji uvid u procese kroz koje je jezik prolazio. Glagoljaški pravni tekstovi pisani su na narodnom jeziku i kao takvi pružaju pravo bogatstvo u proučavanju jezika, upravo zato što zrcale izvorno stanje*

³Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Vrbnički statut, URL: [https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:\[0,1\],%22view%22:%22thumbnails%22}&tify={%22pages%22:\[1\],%22view%22:%22scan%22}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:[0,1],%22view%22:%22thumbnails%22}&tify={%22pages%22:[1],%22view%22:%22scan%22}) (pristupljeno 11. kolovoza 2019.)

⁴Isto.

hrvatskih idioma.⁵ Kao što je već spomenuto, cilj jezične analize bio je utvrditi jezične osobitosti u tekstu Vrbničkoga statuta, a s time i govor/govore onodobnoga Krka, misleći pritom na otok, a ne na grad Krk u kojem je bio dominantan romanski, veljotski jezik. U analizi Vrbničkoga statuta, uz prvi dio posvećen ortografiji, ističu se jezične osobitosti i najznačajnije pojave na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj i stilističkoj razini. Jezičnu analizu Vrbničkoga statuta napisala sam po uzoru na jezičnu analizu Veprinačkog statuta autora Borisa Kuzmića, objavljenoj u časopisu *Fluminensia* pod naslovom *Jezik Veprinačkog zakona (1507)*⁶ i analizi pravnih srednjovjekovnih spomenika istoga autora objavljenim u ediciji *Povijest hrvatskoga jezika*, pod naslovom *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*.⁷ Pri analizi pravnoga teksta kao što je Vrbnički statut treba biti oprezan pri izjednačavanju jezika teksta i mjesnoga govora, zato što nemamo podatke o pisarima koji su prepisivali statut i koji nisu nužno podrijetlom dolazili iz mjesta u kojem je statut nastajao, a pritom na umu moramo imati i utjecaj crkvenoslavenske tradicije. No pretpostavlja se da su pravni tekstovi, kao što je Vrbnički statut, pisani s ciljem da ih mjesno stanovništvo razumije i koristi, i da su pisari u tekst unosili elemente mjesnoga govora. Kao što Boris Kuzmić navodi u *Jeziku hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, hrvatski pravni tekstovi nastali do 16. stoljeća pisani su na čakavskoj književnoj stilizaciji koja u sebi sadrži i elemente crkvenoslavenskog književnog jezika, no osnovica im je u suštini čakavska.⁸ Upravo nas ta čakavska osnovica zanima.

Na samom početku pisanja ove radnje ideja je bila analizu napraviti na postojećoj transliteraciji statuta koju su napisali akademici Lujo Margetić i Petar Strčić, objavljenoj u *Krčkom zborniku* pod naslovom *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388. godine*.⁹ Spomenuta je transliteracija ujedno i posljednja objavljena transliteracija Vrbničkoga statuta u kojoj akademici ispravljaju postojeće čitanje statuta Črnčića i Račkog. Dvojica akademika transliteraciju su napravili vrlo kvalitetno i savjesno bilježeći razlike u čitanju Črnčića i Račkog, a uz nju pripremili su i prijevod statuta na suvremeni hrvatski jezik. Međutim, razlog za ponovnim čitanjem izvornika i pisanjem transliteracije leži u tome što postojeća transliteracija nije klasična transliteracija u lingvističkome smislu i nije podobna za provedbu

⁵ Šepić, A., Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih, *Prilog historičkoj gramatici hrvatskog jezika*, Rad JAZU 295, Zagreb, 1953., str. 7.

⁶ Kuzmić, B., Jezik Veprinačkog zakona (1507), *Fluminensia*, 13, br. 1-2, Rijeka, 2001., 1-24.

⁷ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, u *Povijest hrvatskoga jezika*, 1. knjiga: srednji vijek, Croatica, Zagreb, 2009., str. 405-455.

⁸ Isto, str. 411-412.

⁹ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388. godine*, Povijesno društvo otoka Krka – Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka, Krk, 2008.

jezične analize. Akademici tekst pokušavaju približiti čitatelju, premda su ispod transliteracije pripremili i prijevod statuta. Glagoljska slova uglavnom bilježe onako kako se ona čitaju, na primjer glagoljsko slovo *ju* (*û*) Strčić i Margetić transliteriraju kao *ju*, staroslavenski grafem *jat* (*ê*) kao *je* ili *ja*, *đerv* (*ǰ*) kao *j* te staroslavenski grafem *šta* (*č*) transliteriraju kao *ć* i *šč*. Kako bi ih istaknuli i razlikovali, spomenuta grafijska rješenja za bilježenje glagoljskih slova pišu u kurzivu. Također, poluglas koji se u rukopisu statuta bilježi štapićem i apostrofom Margetić i Strčić svjesno označavaju samo apostrofom, te navode: *Kako ne vidimo pravog razloga zašto bi se poluglas na kraju riječi označavao s ѣ, a u sredini riječi riječi s apostrofom, odlučili smo se iz tipografskih razloga da oba poluglasa označavamo s apostrofom.*¹⁰ No u bilježenju spomenutog apostrofa nisu uvijek dosljedni, a prilikom čitanja izvornika uočila sam da se moje čitanje rukopisa u nekim segmentima razlikuje od Margetićeve i Strčićeve transliteracije istoga. Na primjer, brojeve koji se u rukopisu Vrbničkoga statuta bilježe slovnim oznakama, u postojećoj se transliteraciji bilježe brojevnim oznakama. Osim toga, u transliteraciji je na nekoliko mjesta izostavljena određena riječ. Tako priređena transliteracija nije bila pogodna za filološku analizu jer nam uskraćuje niz vrijednih podataka pa sam odlučila retransliterirati tekst.

Svoju sam transliteraciju napisala vjerno prateći sadržaj rukopisa, bilježeći glagoljska slova prema poznatom glagoljskom grafijskom sustavu, a razlike u čitanju bilježila sam na svakoj stranici ispod transliteriranog rukopisa s označenim redom u kojem je primijećeno odstupanje. Zbog mnogobrojnih razlika odlučila sam svoju transliteraciju Vrbničkoga statuta uvrstiti u Prilog ovog diplomskog rada, a u nastavku teksta spomenut ću samo neke od razlika u čitanju rukopisa: 8-19/20 *dr'žani* Margetić – Strčić: *držani*, 8-20 (9-1) *ovaenago* Margetić – Strčić : *ovaenoga*, Rački – Crnčić : *ovaenago*, 9-1 *mog'li* Margetić – Strčić : *mogli*, 9-4 *kogo* Margetić – Strčić : *koga*, 9-6 *ključučь* Margetić – Strčić : *kličuč*, Crnčić – Rački : *kličuč*, 9-16 *da ona ima* Margetić – Strčić : *da ima*, 9-20 *ot* Margetić – Strčić : *od*, 10-19 *v'ski* Margetić – Strčić : *v'saki*, 11-10 *l(i)b(a)r* Strčić – Margetić: *l(i)b(a)r'*, 20-7 *on(u)kl(e)* Margetić – Strčić : *on(u)k(l)a*; Rački Crnčić: *on(u)kl(e)*, 11-11 *koz'l(i)ča pl(a)ti* Margetić – Strčić: *ali koz'lića*, 13-2/3 *s'vedoki* Margetić – Strčić: *s'vedoci*, 13-4 *ko* Margetić – Strčić: *no*; Rački Crnčić: *kuda*, 14-8 *usēci* Margetić – Strčić: *useći*, 15-16 *· bī · (=12.)* Margetić – Strčić: 22, 20-5 *· g · (=4.)* Margetić – Strčić: 3, 22-1 *inomu* Margetić – Strčić: *inom*, 22-7 *od' dovice* Margetić – Strčić: *od v'dovice*, 24-11 *ti* Margetić – Strčić: *te*, 39-3 *kuštjun'* Margetić – Strčić: *kuštjun*, 40-1 *dovice* Margetić – Strčić: *(v)dovice*, 43-4 *ima zarokь* Margetić – Strčić: *ima (v) zarok*, 46-5

¹⁰ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388. godine*, str. 61.

apeliciĵun Margetić – Strčić: *apelacijun*, 46-9 *drugomu* Margetić – Strčić: *drugom*, 46-14 *od drugoga* Margetić – Strčić: *nego drugomu*, 52-8 *boloniĉ* Margetić – Strčić: *Boliniĉ*, 52-9 *harbiĉ* Margetić – Strčić: *Habriĉ*, 52-16 *štana* Margetić – Strčić: *stana*, 53-14 *kazalb* Margetić – Strčić: *kazel*, 58-12 *hrani* Margetić – Strčić: *hranu*.

3. Dosadašnja istraživanja Vrbničkoga statuta

Krčki ili Vrbnički statut iz 1388. godine, kako to u predgovoru monografije navode Lujo Margetić i Petar Strčić *jedan je od najstarijih i najvažnijih pravnopovijesnih dokumenata otoka Krka i uopće hrvatskih područja*. Prvi put Vrbnički statut objavio je Ivan Kukuljević Sakcinski 1852. godine pod naslovom *Statut otoka Krka* u ediciji *Arkiv za povestnicu jugoslavensku*, u Zagrebu. Ova objava sadržavala je vrijedan prijepis statuta napisan na latinici jezikom *kao što bi ga sada naši ljudi pisali* te je ukazala na postojanje ovog važnog povijesnog dokumenta vrijednog detaljnijeg znanstvenog istraživanja. Vrbnički statut ponovnu je objavu doživio tek 1879. godine kada je Ruskinja M. A. Evreinovna latiničku i ćiriličku transkripciju statuta objavila pod nazivom *Statut' ostrova Krka 1388*. Godinu kasnije, 1890. Franjo Rački i Ivan Črnčić objavljuju Vrbnički statut kao 4. svezak u ediciji *Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium* u kojem donose transliteraciju teksta statuta i prijevod na suvremeni hrvatski jezik te isti s prepravkama ponovno objavljuju u *Krčkom zborniku*, svezak 10, Posebno izdanje 12, 1988. godine.¹¹ Posljednju transliteraciju Vrbničkog statuta objavili su akademici Lujo Margetić i Petar Strčić 2008. godine pod nazivom *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388 godine*.

Spomenuti naslovi donose nam vrijedne transliteracije Vrbničkoga statuta, no uz transliteraciju, glavni predmet proučavanja jesu uglavnom pravnopovijesne i društveno povijesne prilike onoga doba, dok sustavna analiza jezika Vrbničkoga statuta u lingvističkome smislu izostaje. Prvu važniju lingvističku analizu dao je Ante Šepić u svojoj studiji *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*,¹² u kojoj uz Vrbnički, analizira i jezike Vinodolskog zakona iz 1288., Kastavskog statuta iz 1490., Veprinačkog zakona 1507. i Trsatskog statuta iz 1640. godine, te ih sve svrstava u jednu organsku cjelinu. Analizi Vrbničkog statuta u lingvističkom smislu približio se Eduard Hercigonja u članku *Neke jezično stilske značajke Vinodolskog zakona i Vrbničkog statuta*,¹³ objavljenom 1990. godine u časopisu *Slovo*. U članku Hercigonja donosi jezično-stilsku analizu tekstova te izdvaja karakteristične jezične i stilske figure pravnih, odnosno administrativnih tekstova u hrvatskoj glagoljaškoj tradiciji. Posljednju i najsustavniju analizu jezika Vrbničkoga statuta dao je

¹¹ Isto, str. 1.

¹² Šepić, A. Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih, Rad JAZU 295, 1953., str 5-40.

¹³ Hercigonja E., Neke jezično stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388), *Slovo*, sv. 39-40 (1989-1990), Zagreb, 1990., str. 87-125.

lingvist Boris Kuzmić u studiji *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*,¹⁴ objavljenoj u knjizi *Povijest hrvatskoga jezika, 1. knjiga: srednji vijek*. Kuzmić je u spomenutoj studiji analizirao jezik niz pravnih statuta nastalih do 16. stoljeća, a jezičnu je analizu podijelio na fonološku, morfološku, sintaktičku i leksičku razinu.

¹⁴ Kuzmić, B. *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 405-455.

4. O Vrbničkom statutu

Sjeverno hrvatsko primorje vrlo je značajno za pravnu povijest hrvatskoga naroda. Ondje je nastalo niz važnih pravno-povijesnih dokumenata, a osobito se ističu gradski statuti pisani hrvatskim jezikom: Kastavski statut (1490.)¹⁵, Mošćenički zakon (1501.-1743.)¹⁶, Veprinački zakon (1507.)¹⁷, Trsatski statut (1640.)¹⁸.

Dakako, najpoznatiji je Vinodolski zakon, koji je zapisan 6. siječnja 1288., što ga čini uvjerljivo najstarijim među navedenim statutima. Štoviše, Vinodolski je zakon najstariji zakon napisan na hrvatskome jeziku, ujedno i najstariji zakon među Južnim Slavenima, a u cijelom slavenskom svijetu od njega je starija jedino *Ruska pravda*,¹⁹ kneževski zakonik 11. stoljeća.²⁰

Točno sto godina poslije nastanka najstarijeg hrvatskoga zakonskoga teksta, također hrvatskim jezikom, glagoljskim pismom, od istih supotpisnika – knezova Krčkih – svega desetak kilometara zračne linije preko uskog morskog kanala, nastao je drugi prevrijedan spomenik hrvatskoga prava – Vrbnički (Krčki) statut.

4.1. Naziv

Jedinstveni naziv povijesno-pravnog dokumenta, koji je predmet analize u ovomu radu, nije dogovoren već u znanstvenim istraživanjima nailazimo na različite varijante naziva kao što su Krčki statut, Vrbnički statut ili Vrbanski statut. Razlog tomu jest što je nastajao u dugom vremenskom razdoblju, pa se sastoji od više dijelova, od čega se njegov prvi i osnovni dio (od 7. do 25. stranice), nastao 1388. godine, odnosi na cijeli otok Krk i otočke kaštele, a kasniji dodaci uglavnom se vežu samo uz Vrbnik.

¹⁵ Šepić, A., *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*, str. 5.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Kuzmić, B., *Jezik Veprinačkog zakona (1507)*, *Fluminensia*, 13, br. 1-2, Rijeka, 2001., 1-24

¹⁸ Šepić, A., *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*, str. 6.

¹⁹ Damjanović, S., *Vinodolski zakon, Faksimil, Diplomatičko izdanje, Kritički tekst/tumačenje, Rječnik; Priredio: Josip Bratulić* (Recenzija, Prikaz), u: *Slovo : časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, broj 39-40, rujan 1990., 206-208, str. 206.

²⁰ Katičić, R., *Praslavenski pravni termini i formule u Vinodolskom zakonu*, *Slovo*, sv. 39-40 (1989-1990), Zagreb, 73-85, str. 74.

Tako u tekstu Vrbničkoga statuta iz 1470. godine čitamo: (...) *on'dê é prišalb pop̃ an'ton' / z vrbn'ika s(i)ñ sud'ca ivana / družinića tužeći na bač- / añ od' strane v'sega vr'bni- / ka (...)*²¹, odnosno: (...) *tamo je došao pop Anton iz Vrbnika, sin suca Ivana Družinića i potužio se na Bašćane u ime cijeloga Vrbnika (...)*²², a u tekstu iz 1484. godine: *pero kal'bo providur̃ providur' kr'- / č'ki i pr(o)č(a)ê- tebi sud'če vrbnici / zap(o)v(i)damo da učiniš̃ k'licati i n- / aves'titi v'sêm̃ tim̃ lûdem̃ (...)* i *to pis'mo učini zapisat̃ / vaš̃ š'tatut̃*²³, to jest: *Petar Kalbo, providur krčki i tako dalje. Tebi suče u Vrbniku zapovijedamo da dadeš objaviti i da obavijestiš sve ljude (...) Prepišite taj list u vaš statut.*²⁴, i tako dalje.

No u tekstu Vrbničkoga (Krčkoga) statuta iz 1388. (osnovnom tekstu statuta) nema naglaska na Vrbniku, već je iz uvodnog teksta jasno da se on odnosi na cijeli krčki otok, odnosno da su u njegovu sastavljanju sudjelovali svi *podknežine* s otoka, tj. predstavnici svih krčkih kaštela i grada Krka: *mi g(ospodi)ñ lov'renac · i g(ospodi)ñ / ivañ · i gos(po)d(i)ñ pavl̃ · i pod'kn- / ežiñ dok'ša · budući mi po- / s'lani od' g(ospodi)na k'neza š'tefa- / na i od' g(ospodi)na kn(e)za anža · v oto- / k̃ krčki priz'vali es'mo k' n(a)m̃ po- / d'knežina otoč'kih̃ i dobrih̃ m- / už̃i s kr'ka i za v'sega otoka / hoteč̃ učinit̃ to ča bi prav- / o i dob'ro za vas̃ otok̃*²⁵ (*Mi gospodin Lovro i gospodin Ivan i gospoadin Pavao i podknežin Dokša, poslani od gospodina kneza Štefana i od gospodina kneza Anža na krčki otok, pozvali smo pred nas podknežine s otoka i dobre muševе iz (grada) Krka i iz čitavog otoka u želji da se učini ono što je ispravno i dobro za cijeli otok.*)²⁶.

Isto mišljenje nalazimo kod Luje Margetića,²⁷ odnosno Margetića i Strčića²⁸. Oni smatraju da naziv Ivana Kukuljevića Sackinskog za ovaj dokument, *Statut otoka Krka*, ne odgovara sadržaju zato što se u toj knjizi nalazi i veći broj odredaba koje se bez sumnje odnose samo na Vrbnik.²⁹ Autori drže da je Kukuljević to primijetio, ali je zadržao svoj naslov jer je s pravom smatrao da je glavni dio knjige upravo *Statut* što se nalazi na prvih 19 stranica teksta, a odredbe koje sadrži donesene su za cijeli otok.³⁰

²¹ Vrbnički statut u prilogu, str. 27.

²² Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 115.

²³ Vrbnički statut u prilogu, str. 25-26.

²⁴ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 114-117.

²⁵ Vrbnički statut u prilogu, str. 7-8.

²⁶ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 95-96.

²⁷ Margetić, L., *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, Nakladni zavod Globus; Naklada Kvarner; Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb; Rijeka, 2012., str. 251.

²⁸ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 57.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.; Margetić, L., *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, str. 251.

Rački i Črnčić statutu su dali precizniji naziv, no pomalo nezgodan jer je opisnog karaktera – *Statut vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka*.³¹ Margetić i Strčić svoju su knjigu, u kojoj su obradili Vrbnički statut, nazvali *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, a svoj naziv ovako objašnjavaju: *Da izbjegnemo nejasnoće, zvat ćemo glavni sadržaj vrbanske knjige propisa, tj. prvih 19 stranica knjige, Statut otoka Krka iz 1388. godine, a cijelu knjigu kao formalno pravno vrelo Vrbanski statut*.³² Ovakvo rješenje čini se logično, dobro i kompromisno.

Stoga u naslovu ovog diplomskoga rada čiji predmet jest analiza srednjovjekovnog glagolskog pravnog teksta, stoji naziv *Vrbnički statut*. Statut ima značenje *zbirke pravila i propisa o uređenju neke organizacije ili društva*,³³ a u povijesnom smislu *osnovni pravni akt grada u srednjem vijeku kojim se uređuje zakonodavstvo*.³⁴ Dakle, *to je ili pojedini propis ili kodifikacija ili knjiga u kojoj su zapisani svi propisi što se odnose na neko mjesto ili materiju*.³⁵ I sam autor izvornika tako ga naziva: *v ime božie am(e)n letъ božbi- / hъ tekučihъ · č · t · o · z · (=1388.) m(e)s(e)ca iû- / na danъ · d ĭ · (=15.) to e š'tatutъ ~*,³⁶ odnosno *to je statut*.

S jezičnog aspekta zanimljive su varijante posvojnoga pridjeva toponima Vrbnik. Margetić i Strčić upotrebljavaju oblik *vrbanski*, pa statut nazivaju *Vrbanski statut (štatut)*, baš kao i Rački i Črnčić. Isti oblik pridjeva nalazimo i u samom statutu: *ako bi ka / vrban'ska živ(i)na komu godê b- / aćaninu š'kodu činila...*³⁷ No suvremeni hrvatski pravopis takav oblik ne poznaje, već kao posvojni pridjev od Vrbnika navodi oblik *vrbnički*.³⁸ Stoga ne čudi što se u novije vrijeme takav oblik uvriježio i u nazivu statuta, pa ovaj povijesno-pravni dokument kao Vrbnički statut imenuje i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu³⁹. Iz toga razloga se se u naslovu i sadržaju diplomskoga rada koristi oblik *Vrbnički statut*.

³¹ Isto.

³² Isto, str. 58.

³³ Hrvatski jezični portal, natuknica: *statut*, URL: <http://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno 11. kolovoza 2019.)

³⁴ Isto.

³⁵ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 57.

³⁶ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 7.

³⁷ Isto, str. 29.

³⁸ *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, natuknica: *vrbnički*, Zagreb, 2013., str. 465.

³⁹ Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, URL:

[https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:\[0,1\],%22view%22:%22info%22}&tify={%22pages%22:\[1\],%22view%22:%22scan%22}&tify={%22pages%22:\[1\],%22view%22:%22scan%22}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:[0,1],%22view%22:%22info%22}&tify={%22pages%22:[1],%22view%22:%22scan%22}&tify={%22pages%22:[1],%22view%22:%22scan%22})

(pristupljeno 11. kolovoza 2019.)

4.2. Mjesto nastanka

Iz uvodnog teksta Krčkoga statuta posve je jasno da je Krčki statut nastao na otoku Krku: *mi gosp(od)i nъ knezъ š'tefanъ / i mi g(ospodi) nъ knezъ an'žъ s'liš- / eći mi velike tuž'be ot naš- / ihъ ver'nihъ s'luž'b'nikovъ kr'- / čkoga otoka ke imъ čin'hu hudi / lûdi pos'lali es'mo našihъ / ver'nihъ v otokъ· da oni s'z'va- / v'se dob'rihъ muži za v'se- / ga otoka i tako esu način(i)l- / i da b(u)du pravi v' pr(a)vdê s't- / ati · a k'rivi da b(u)du kaš'ti- / gani · mi g(ospodi) nъ lov'renac · i g(ospodi) nъ / ivanъ · i gos(po)d(i) nъ pavlъ · i pod'kn- / ežinъ dok'ša · budući mi po- / s'lani od' g(ospodi) na k'neza š'tefa- / na i od' g(ospodi) na kn(e)za anža · v oto- / kъ k'rčki priz'vali es'mo k' n(a)mъ po- / d'knežina otoč'kihъ i dobrihъ m- / uži s kr'ka i za v'sega otoka / hotečъ učinitъ to ča bi prav- / o i dob'ro za vasъ otokъ.⁴⁰ (Mi gospodin knez Štefan i mi gospodin knez Anž, slušajući velike pritužbe od naših vjernik službenika krčkoga otoka (o krivicama) koje su im nanosili zli ljudi, poslali smo naše vjerne (sluge) na otok, da oni sazovu dobre muževe sa čitava otoka pa su oni (svoj posao) obavili (sa svrhom) da pošteni ostanu u svojim pravima, a krivci da budu kažnjeni. Mi gospodin Lovro i gospodin Ivan i gospodin Pavao i podknežin Dokša, poslanu od gospodina kneza Štefana i od gospodina kneza Anža na krčki otok, pozvali smo pred nas podknežine s otoka i dobre muževe iz (grada) Krka i čitavog otoka u želji da se učini ono što je ispravno i dobro za cijeli otok.)⁴¹.*

Otok Krk smješten je u Kvarnerskom zaljevu, unutar Sjevernoga hrvatskog primorja, tj. sjevernoga Jadrana. S površinom od 405,22 km², drugi je po veličini hrvatski otok. Naseljen je već od neolitika, a danas je najnaseljeniji naš otok – na popisu stanovništva 2011. godine otok Krk imao je 19 204 stanovnika.⁴²

Nakon liburnske, rimske, ostrogotske i bizantske vladavine, Krk su naselili i njime zavladao Hrvati. O tome svjedoče prevrijedni epigrafski spomenici na hrvatskome jeziku i glagoljskome pismu, posebice Krčki natpis iz 10. st., na kojem su zapisana hrvatska (slavenska) imena redovnika, te najvažniji ranohrvatski spomenik, Bašćanska ploča iz 1100. godine, koja predstavlja simbolični početak hrvatske pismenosti i književnosti, jer je riječ o prvom cjelovitom tekstu na hrvatskome jeziku. Značajna je i jer je u njoj prvi puta na kamenu narodno, hrvatsko ime zapisano narodnim, hrvatskim jezikom, a u njezinom tekstu spominje se hrvatski kralj Zvonimir koji je darovao ledinu za gradnju crkve, što je dokaz da je već u to

⁴⁰ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 7-8.

⁴¹ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 95-96.

⁴² *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, natuknica: *Krk*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34101> (pristupljeno: 11. kolovoza 2019.)

vrijeme Krk bio pod vlašću hrvatskih kraljeva. Potom je uslijedilo višestoljetno turbulentno razdoblje hrvatske (hrvatsko-ugarske) i mletačke borbe za otok, u kojem je nastao Vrbnički statut – o čemu će više riječi biti u sljedećem potpoglavlju.

Mjesto nastanka statuta, osim što je, dakako, utjecalo na njegov sadržaj, bitno je utjecalo na njegovu formu, tj. na jezik i pismo na kojima je napisan. Jezik Vrbničkoga statuta jest hrvatski, odnosno srednjočakavski dijalekt, kojim se govori na otoku Krku,⁴³ izuzev dijelova na talijanskom i latinskom jeziku, što je opet rezultat društveno-političko-povijesnih prilika na krčkom otoku. Ti dijelovi pisani su latinskim pismom, a ostatak statuta – svi dijelovi napisani na hrvatskom jeziku – glagoljskim pismom.

Središte glagoljske pismenosti bila je upravo Istra i Kvarnersko primorje, a otok Krk u tom pogledu ima osobiti značaj kao mjesto gdje se glagoljica duboko ukorijenila. Već je prethodno spomenuto da je upravo na otoku Krku nastao najvažniji hrvatski glagoljaški spomenik – Bašćanska ploča – a o glagoljaškoj kulturi na otoku Krku najbolje govori pomalo nevjerojatan podatak kojeg je iznio akademik Eduard Hercigonja da je 1527. godine na Krku bilo čak 300 popova glagoljaša, kada je otok imao 10 461 stanovnika, što znači da je po jedan glagoljaški pop bio na svakih 35 stanovnika.⁴⁴

Ipak, u tom smislu jedno se naselje na otoku razlikovalo od ostatka otoka – grad Krk (lat. Vegla, tal. Veglia), u čije se tvrde zidine sklonilo romansko stanovništvo po dolasku Hrvata.⁴⁵ Neasimilirano romansko stanovništvo smješteno u gradu Krku stoljećima je održavalo latinsku (romansku) tradiciju, a svoj romanski, veljotski jezik čuvali su do kraja 19. stoljeća.⁴⁶ Za razliku od ostalih otočnih kaštela na čijem je području živjelo hrvatsko stanovništvo, koje je njegovalo hrvatsku kulturu, glagoljsku pismenost i slavensko bogoslužje. Dakako, ova dihotomija odražavala se i na politiku, pa kod Marijana Bradanovića čitamo da je Vrbnik tradicionalno bio okrenut kneževskoj (frankopanskoj, hrvatskoj) opciji, a grad Krk mletačkoj opciji.⁴⁷

⁴³ Lisac, J., *Hrvatska dijalektologija 2.: Čakavsko narječje*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., str. 95.

⁴⁴ Hercigonja, E., *Glagoljaštvo i glagoljica*, u: *Hrvatska i Europa : kultura, znanosti i umjetnost*, Sv. 3 : *Barok i prosvjetiteljstvo : (XVII-XVIII. stoljeće)*, ur. Ivan Golub, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2003., str. 245-273.

⁴⁵ Klaić, V., *Krčki knezovi Frankapani : Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1991., str. 29.

⁴⁶ Posljednji govornik veljotskog jezika Tuone Udaina Burbur preminuo je 10. lipnja 1989. godine, a s njime je nestao i spomenuti jezik.; Lukežić, I., Turk, M., *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica, 1988., str. 10.

⁴⁷ Bradanović, M., *Vrbnik : grad, ljudi i spomenici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2015., str. 79.

Zanimljivo, Krčki statut vrijedi jednako za cijeli otok, pa tako i za grad Krk – što se u njemu posebno naglašava: ... *priz'vali es'mo k' n(a)mь po- / d'knežina otoč'kih i dobrihь m- / uži s kr'ka i za v'sega otoka / hotečь učinitь to ča bi prav- / o i dob'ro za vasь otokь*⁴⁸ (... *pozvali smo pred nas podknežine s otoka i dobre muževe iz (grada) Krka i iz čitavog otoka u želji da se učini ono što je ispravno i dobro za cijeli otok.*)⁴⁹ – a to znači da je cijeli otok imao jedinstvene zakonske odredbe, bez obzira na druge razlike.

Za razliku od Vinodolskog zakona, u čijem se uvodnom tekstu navodi gdje je zapisan, taj je podatak, nažalost, izostao u Krčkom statutu. No može se pretpostaviti da je mjesto nastanka osnovnoga teksta Krčkoga statuta iz 1388. godine grad Krk, pa da je zbog toga on u prethodnom citatu zasebno imenovan. Također, izvjesno je da bi se takav susret dostojanstvenika na kojima je donesen i zapisan otočni statut dogodio upravo u glavnom gradu otoka, a to je bio grad Krk.

No unatoč tome što mjesto zapisivanja osnovnog dijela statuta nije navedeno iz daljnjeg je teksta statuta jasno da se zakonske odredbe odnose na stanovnike čitavoga otoka, a na stranici 23. navedeni su i etnici otočnih kaštela: *hočemo d'ako bi kr'čaninь koga / koli otočanina od' koga koli ka- / š'tela zavr'nulь v' svomь (...) i t(a)koe ako bi / elь omiš'lan(i)nь dob'rênanina / ali dob'rênan(i)nь omiš'lanina / ali vrb'ničanina ali bača- / nina imei činiti k(a)ko e z'gora pi- / sano i ukazano i napravleno*⁵⁰ (*Nadalje određujemo, ako bi Krčanin nekoga otočanina iz bilo kojeg kaštela našao na svojem (...) Ako bi uhvatio Omišljanin Dobrinjanina ili Dobrinjanin Omišljanina ili Vrbničanina ili Bašćanina, treba učiniti tako kako je gore napisano i utvrđeno i postavljeno*)⁵¹.

Opravdano možemo pretpostaviti da je svaka otočna komuna imala svoj primjerak Krčkoga statuta, koji su se, nažalost, izgubili (ili još nisu pronađeni). Tekst Krčkoga statuta iz 1388. godine do nas se sačuvao preko vrbničkoga prijepisa, u kojem su Vrbničani kasnije dopisivali nove odredbe i tako postupno stvorili ono što danas nazivamo Vrbnički statut.

Vrbnik je naselje na istočnoj obali otoka Krka. Prvi se put spominje u glasovitoj darovnici *slavnoga Dragoslava* – najstarijoj poznatoj hrvatskoj listini, koju je 1. siječnja

⁴⁸ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 7-8.

⁴⁹ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 95-96.

⁵⁰ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 23.

⁵¹ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 112.

1100. godine *pisao Kirin sin Radonjin pisac od komuna Dobrinja*⁵² – gdje stoji: ... i do pu- / ta ki gre u Verbnik.⁵³

Vrbnik zauzima posebno mjesto u hrvatskoj kulturi. Anica Nazor nazvala je Krk *eldoradom glagoljice*, budući da se do 1960. godine ondje čuvalo 255 rukopisnih glagoljaških knjiga, a samo u Vrbniku čuva se njih 60-ak, dok je 40 vrbničkih rukopisa u drugim knjižnicama (u ove brojke ne ulazi još stotine glagoljaških ostrižaka, pravnih dokumenata i ostalih glagoljskih spomenika).⁵⁴

Vrbnički statut vrijedan je svjedok o životu i prilikama koje su vladale u Vrbniku u razdoblju kasnoga srednjeg vijeka, kada Vrbnik doživljava graditeljski procvat, čemu je preduvjet bilo društveno-gospodarsko uređenje ove komune.⁵⁵ Iz njega, također, možemo rekonstruirati strukturu vrbničkoga kasnosrednjovjekovnoga i ranonovovjekovnoga društva, kojeg Marijan Bradanović u monografiji *Vrbnik : grad, ljudi i spomenici* detaljno opisuje: *vrbnički puk dijelio se na veli i mali, tj. na viši i niži sloj. Zadržalo se, k tomu i razvilo upravno ustrojstvo iz ranijega razdoblja. Izuzme li se potknežin, kao direktni knežev, a kasnije providurov predstavnik u općini, višem sloju pripadali su općinski suci (u Vrbniku vjerojatno trojica), vijećnici (analogno drugim hrv. krajevima 12), prisežnici i satnik. Sudac je bio nositelj sudskih poslova koji nisu uže izvršne naravi (za izvršenje je zadužen satnik) ali i upravnih poslova. Vijećnici su činili temeljnu povlaštenu grupaciju višega sloja i općinsko vijeće kao najviši samoupravni općinski organ. Dvanaest prisežnika, koji su se zaklinjali knezu, a kasnije providuru na vjernost, bili su zaduženi za prijavu prijestupa, a za svoj su trud dobivali dio novčane kazne, utjerane temeljem njihove prijave. Mali puk nije imao jedinstvenoga naziva. Najčešće se naziva kmetovima-kmetima, iako ti seljaci koji obrađuju zemlju imaju nad njom „vrlo jako stvarno pravo“.*⁵⁶

U tekst Vrbničkoga statuta, među zakonskim odredbama 15. i 16. stoljeća, ubačen je tekst na talijanskom jeziku iz 1850. godine, kojega je potpisao Ivan Antun Petris, odnosno *Giov. Ant. Petris*. Prijevod teksta glasi: *Ova knjiga mi je ostala uz ostale stvari u nasljedstvo*

⁵² Hercigonja, E., *Glagoljaštvo i glagolizam*, u: *Hrvatska i Europa : kultura, znanosti i umjetnost*, Sv. 1 : *Srednji vijek : (VII-XII. stoljeće) : rano doba hrvatske kulture*, ur. Ivan Supićić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 369-398.

⁵³ Mihaljević, M., *Dosadašnja čitanja darovnice slavnoga Dragoslava, Fluminensia*, 12 (2000), br. 1-2, str. 1-15.

⁵⁴ Nazor, A., *Knjiga o hrvatskoj glagoljici : „Ja slovo znajući govorim...“*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008., str. 87.

⁵⁵ Bradanović, M., *Vrbnik : grad, ljudi i spomenici*, str. 75.

⁵⁶ Isto, str. 75-76.

*od moga pokojnoga oca Ivana Petrisa od pokojnog Antona. On je bio javni notar, postavljen od mletačke vlasti, potvrđen od austrijske vlasti...*⁵⁷

Na mrežnoj stranici Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu nalazi se podatak da je rukopis Vrbničkoga statuta Nacionalna i sveučilišna knjižnica otkupila 1962. godine od nasljednika kanonika Petra Petriša – dakle, od potomaka iste te obitelji Petris/Petriš, koja ga je, očito, generacijama brižno čuvala – *posredovanjem Ivana Matanića iz Vrbnika*.⁵⁸

4.3. Vrijeme nastanka

Osnovni tekst Vrbničkoga statuta koji donosi odredbe vezane uz grad Krk i njegove kaštele – ono što bismo nazvali Krčki statut – nastao je godine 1388. Kasnije su u njega Vrbničani unosili nove zakonske odredbe, primjerice godine 1470., 1476., 1477., 1484., 1497., 1524., 1526., 1544., 1569., 1581., ..., pa sve do 1599.

Bio je to vrlo dinamičan i turbulentan period za Vrbnik, otok Krk, kao i za cijelo područje današnje Hrvatske, ali i za cijeli tadašnji svijet. U Vrbniku i na otoku Krku izmjenjivala se hrvatska (ugarska) i mletačka vlast, u Europi se pojavila nova sila – Osmansko Carstvo – koja je zauvijek izmijenila etničku, kulturnu i religijsku sliku jugoistočne Europe, Europljani su otkrili nove kontinente, a svijet je ušao iz srednjega u novi vijek.

U Vrbničkom statutu svoj su *pečat* ostavile dvije vlasti – hrvatska (kneževska, frankopanska) i mletačka (providurska). Prva nam je osvjedočena u osnovnom tekstu statuta iz 1388. godine, gdje pisac zapisuje: *mi gosp(od)id(i)nъ knezъ š'tefanъ / i mi g(ospod)i)nъ knezъ an'žb (...)* *pos'lali es'mo našihъ / ver'nihъ v otokъ*.⁵⁹ (*Mi gospodin knez Štefan i mi gospodin knez Anž (...)* *poslali smo naše vjerne (sluge) na otok*)⁶⁰, a druga u kasnijim dodacima statutu; primjerice, talijanski zapis od 7. prosinca 1524. godine svjedoči o ovlaštenju kojega je dao *Philippus Grimanus, Vegle Provisor*, vrbničkom podknežinu, a zadnjeg dana listopada 1524. isti providur daje drugo ovlaštenje vrbničkom sucu,⁶¹ dok na sljedećoj stranici čitamo latinski zapis kako je *prvoga dana mjeseca kolovoza 1526. presvijetli gospodin Augustin Valerio po*

⁵⁷ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 133.

⁵⁸ Digitalizirana baština Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, URL: <http://db.nsk.hr/HeritageDetails.aspx?id=905> (pristupljeno 13. kolovoza, 2019.)

⁵⁹ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 7.

⁶⁰ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 95.

⁶¹ Isto, str. 134-135.

*presjajnom duždevskom gospodstvu Mletaka krčki providur, zasjedajući u auli palače, u svojoj uobičajenoj rezidenciji, saslušavši i uzevši u obzir veliki spor (...) propisao onaj način i oblik kojim u sličnim izborima slijede udovi glavu...*⁶²

Dakle, krčki providur bio je namjesnik venecijanskog (mletačkog) dužda na otoku, što su u početku bili knezovi Krčki, kasnije zvani Frankapani, odnosno Frankopani.⁶³

Naime, ranije smo vidjeli da je otok Krk bio u sastavu Hrvatskoga Kraljevstva, tj. pod vlašću hrvatskoga kralja Zvonimira. Nakon njegove smrti dolazi nemirno razdoblje za Hrvatsko Kraljevstvo, kojim će uskoro – oko 1102. godine – zavladata ugarska dinastija Arpadovići. Tu nestabilnost koriste Mlečani te već 1115. godine napadaju Hrvatsku i Dalmaciju, da bi 1117. zavladao Zadrom, a sljedeće godine Rabom i Krkom.⁶⁴

Želeći uspostaviti stabilnu vlast Mlečani za namjesnika na otoku (vjerojatno već 1118. godine) postavljaju domaćeg plemića, kneza Dujma I., kojeg se smatra *praocem knezova Frankapana*.⁶⁵ Nakon Dujmove smrti, njegovi sinovi Bartol I. i Vid I. sklapaju doživotni vazalski ugovor s mletačkim duždem, čime postaju nasljednici svoga oca kao upravitelji krčke knežije,⁶⁶ a isto čini i sin Bartola I., Vid II., kada u travnju 1199. odlazi u Veneciju, gdje priseže na vjernost duždu Henriku Dandulu, te posebnim pismom zajamčuje da će sve točno vršiti što Venecija za Krk od njegova roda traži.⁶⁷

Dujam I. imao je i trećega sina, Bartola II. No čini se da ga njegova starija polubraća, Bartol I. i Vid I., nisu priznavali kao ravnopravna niti mu dopustili da vlada s njima otokom Krkom, stoga on napušta Krk i stavlja se u službu hrvatsko-ugarskoga kralja Bele III., koji mu zbog odanosti daruje Modrušku županiju.⁶⁸

Bartol II. umro je bez potomaka, a hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. dopustio je 1209. godine da Modrušku županiju naslijedi njegov nećak, Vid II. Zajedno sa svojim mlađim

⁶² Prijevod s latinskog teksta Vrbničkoga statuta prema Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanški) statut iz 1388.*, str. 137.

⁶³ Upoznata sam s problematikom oko imena hrvatske plemićke obitelji. Naime, u 15. stoljeću, kada su si nadjenuli ime, plemići se u ispravama upisuju kao Frankapani. Hrvatski povjesničari 19. stoljeća, kao što je Vjekoslav Klaić, također ih nazivaju Frankapanima, no taj naziv nije u potpunosti zaživio. U nastavku diplomatskoga rada koristit će se termin Frankopani, ime kojim su sebe nazivali posljednji članovi ove plemićke obitelji, Ana Katarina i Fran Krsto u 17. stoljeću, odnosno termin koji je duboko usađen u hrvatskoj narodnoj predaji i uobičajen u filologiji.

⁶⁴ Klaić, V., *Krčki knezovi Frankapani*, str. 80-82.

⁶⁵ Isto, str. 82.

⁶⁶ Isto, str. 84.

⁶⁷ Isto, str. 88.

⁶⁸ Isto, str. 86.

bratom Henrikom, Vid se odužio kralju Andriji izdašno mu pomažući u ratu protiv Neretljana i Kačića, zbog čega su braća nagrađena dalmatinskim otocima Bračem, Hvarem, Korčulom i Lastovom. Knezovi Krčki njih nisu duže zadržali, no zato jesu Vinodolsku županiju koju dobivaju Andrijinom poveljom iz 1225. godine.⁶⁹

Došavši u vazalni položaj prema hrvatsko-ugarskom kralju knezovi Krčki znatno su proširili svoje posjede, no našli su se u jednoj paradoksalnoj poziciji – istovremeno su bili podanici i mletačkoga dužda i hrvatsko-ugarskoga kralja, dvojice *prirodnih neprijatelja*. To je bilo u redu dok su dvojica vladara živjeli u miru, no kad-tad moralo je doći do njihova sukoba.

On se dogodio 1243. – 1244. godine, a razlog je bio grad Zadar, koji se odmetnuo od mletačke vlasti. Netom prije toga knezovi Krčki istaknuli su se u pomoći hrvatsko-ugarskom kralju Beli IV. prilikom provale Tatara u Ugarsku i Hrvatsku, a očito je da su mu i sada ostali privrženi, zbog čega im je uvrijeđeni mletački dužd Jakov Teupolo – vjerojatno 1244. godine – oduzeo njihov matični posjed, otok Krk. Da se otok Krk smatrao njihovim, jasno vidimo iz Beline povelje, gdje kaže: ... *si vero Veglam insulam suam rehabebunt...* (... *ako bi pak svoj otok Krk natrag dobili...*).⁷⁰

I zaista su ga dobili natrag, i to vrlo brzo. Već 1261. godine došlo je do potpunog sporazuma između potomaka Dujma I. (knezova Krčkih) i novog mletačkog dužda, Rajnerija Zena, kojim je ponovno otok Krk vraćen svojim gospodarima.⁷¹

Novi veliki sukob između seniora knezova Krčkih izbio je 1356. godine, kada je hrvatsko-ugarski kralj Ludovik I. Anžuvinač skupio brojne saveznike i snažno napao Veneciju. Posljedica ovoga rata bio je poznati Zadarski mir sklopljen 18. veljače 1358. godine, kojim je Venecija morala hrvatsko-ugarskom kralju *ustupiti čitavu Dalmaciju od polovice Kvarnera pak do grada Drača sa svima gradovima i otocima*, pa tako i otok Krk.⁷²

Knezovi Krčki i dalje su ostali gospodari krčkoga otoka, no prestali su biti vazali mletačkoga dužda; odsad su priznavali vlast samo hrvatsko-ugarskoga kralja.

U takvim okolnostima 1388. godine nastao je Krčki statut. Knezovi Krčki brižljivo su skrbrili o svojoj *državini*, pa tako i o njezinu pravnom uređenju. Nakon što su podarili statute

⁶⁹ Isto, str. 89-90.

⁷⁰ Isto, str. 92-97.

⁷¹ Isto, str. 98-101.

⁷² Isto, str. 156-157.

stanovnicima Vinodola (1288.) i Senja (1388.), poslali su svoje povjerenike na otok Krk da isto učine za stanovnike grada Krka i krčkih kaštela,⁷³ kao što čitamo u (već citiranom) uvodnom tekstu Krčkoga statuta: *mi gosp(o)d(i)nъ knezъ š'tefanъ / i mi g(ospod)i)nъ knezъ an'žъ (...) pos'lali es'mo našihъ / ver'nihъ v otokъ.*⁷⁴ (Mi gospodin knez Štefan i mi gospodin knez Anž (...) poslali smo naše vjerne (sluge) na otok.⁷⁵

Riječ je o sinovima Bartola VIII., Stjepanu (Štefanu) I. (1358-1390) i Ivanu (Anžu) V. (1358-1393).⁷⁶ Anž V. bio je otac najmoćnijem predstavniku obiteljske loze knezova Krčkih Frankopana, hrvatsko-dalmatinskom banu Nikoli (Mikuli) IV. Frankopanu, koji je bio toliko moćan i bogat da je kreditirao i samoga kralja Žigmunda Luksemburškog.⁷⁷

Nažalost, njegovi sinovi nisu bili složni te su podijelili obiteljske posjede, a potom ušli i u međusobne oružane sukobe. Vladar otoka Krka, Ivan VII. Frankopan, također se spominje u Vrbničkome statutu u zapisu iz 1470. godine: *v ime božie am(e)nъ letъ b(o)ži- / hъ · č · u · n · (=1470.) m(e)s(e)ca oktbra š'tatut' / va v'rime v'zmožnoga i v'z- / veličenoga i plemenitoga / i visokoroenoga i s'lav'noga / g(ospod)na k'neza ivana de fran'kapa- / na kr'čkoga i modruš'koga i sen'sko- / ga i v'sega otoka g(ospod)na.*⁷⁸ Našavši se u neprilici zbog sukoba sa svojim bratom Martinom Frankopanom, hrvatsko-ugarskim kraljem Matijom Korvinom i hrvatsko-dalmatinskim banom Blažom Podmanickim (Magjarom), napravio je kobnu pogrešku i u pomoć na otok pozvao Mlečane, koji su to lukavi iskoristili te 1480. godine prisilili Ivana VII. na odlazak u Veneciju i zauzeli Krk. Dolazak mletačke vlasti na Krk u to vrijeme potvrđuje i umetnuti zapis u statutu iz 1483. godine: *pero kal'bo providurъ providur' kr'- / č'ki i pr(o)č(a)ê... i to pis'mo učini zapisatъ / vašъ š'tatutъ· decem'bra dan' / · i · a · (=21.) č · u · o · v · (=1483.).*⁷⁹ Tako su knezovi Krčki Frankopani opet izgubili svoj otok, no ovoga puta zauvijek, a posljednji krčki knez, Ivan VII. Frankopan, postao je gotovo mitska ličnost o kojoj su žitelji Krka pripovijedali tragične pripovijesti i spjevali tužne pjesme koje su se očuvale do naših dana.⁸⁰

Venecija je vladala otokom od 1480. sve do ukinuća Mletačke Republike 1797. godine, no više ne posredno preko domaćih plemića, već direktno, postavljajući providure kao

⁷³ Isto, str. 177.

⁷⁴ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 7.

⁷⁵ Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanski) statut iz 1388.*, str. 95.

⁷⁶ Klaić, V., *Krčki knezovi Frankopani*, dodatak: *Rodoslovlje krčkih knezova Frankopana (od god. 1118-1671.)*

⁷⁷ Isto, str. 191.

⁷⁸ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 27.

⁷⁹ Isto, str. 25-26.

⁸⁰ Klaić, V., *Krčki knezovi Frankopani*, str. 275-286.

predstavnik svoje vlasti. Dakle, sada otokom upravlja stranac umjesto domaćih knezova. Vrbnički statut nadopunjavao se novim zakonskim odredbama i raznim bilješkama i nakon 1480. godine, odnosno i pod mletačkom vlasti, pisan hrvatskim (čakavskim) jezikom i glagoljskim pismom, ali se s vremenom sve češće unosi latinski i talijanski tekst. No čini se da Mlečanima nisu smetale zakonske odredbe koje su donijeli knezovi Krčki i da su one u Vrbniku jednako vrijedile i za mletačke uprave.

5. Jezična analiza

5.1. Ortografija

Vrbnički statut, ovaj srednjovjekovni pravni tekst, napisan je na ustavnoj glagoljici minuskulne teksture i dijelom na kurzivnoj glagoljici, odnosno brzopisu. Grafički izgled dijela statuta napisana ustavnom glagoljicom minuskulne teksture krasi ljepota i sklad koji se očituju u pravilnim linijama među redovima pri čemu se misli na pravilan odnos međuredačkih praznina i poravnavanje s marginama.⁸¹ Dijelovi statuta koji donose nove odredbe označeni su crvenom bojom kojom se označavaju i upisane brojevne vrijednosti. No ukrasna naslovna slova izostaju, premda su označeni i ostavljeni prazni prostori za njihovo upisivanje. Prema tome, može se pretpostaviti da su ona u dogledno vrijeme trebala biti upisana, za nastanak ovakvog rukopisnog pravnog dokumenta u 16. stoljeću trebalo je puno vremena i novaca. Dio statuta napisan na kurzivnoj glagoljici, odnosno takozvanom brzopisu i odnosi se na 32., 33., 34., 35., 38., 39., 40. i 73. stranicu, čiju transliteraciju također donosim u Prilogu. Glavne osobitosti grafičkog izgleda ovog dijela statuta jesu slova ukošena udesno, nepoštivanje pravilnih redačkih linija i neporavnanje s marginama, a izostaju i ukrašavanje glagoljskih slova crvenom bojom.

Grafijski sustav Vrbničkoga statuta velikim dijelom temelji na staroslavenskoj, odnosno crkvenoslavenskoj tradiciji i pisarskoj tradiciji hrvatskih glagoljaša. O tome nam svjedoče grafijska rješenja pisara Vrbničkoga statuta, kao što su kontinuirano bilježenje poluglasa na kraju riječi u kojima je provedena vokalizacija, na primjer: *mogalb* 13-2, *sudacъ* 15-2, ali i bilježenje staroslavenskog *jata* (ê) u primjerima: *ênca* 12-10, *êkovъ* 55-16, *sentenciê* 52-16, zatim bilježenje *derva* (ǰ) u primjerima: *imij* 52-12, *pričenji* 38-10, *stariji* 57-10 i glasa *j*, na primjer: *ingarie* 78-11, *niedn'* 35-2, *edn'* 32-19, *devoika* 8-7. U radu će se analizirati i bilježenje grafema *ju* (û) za skupinu *ju*, kao što se može vidjeti u primjerima: *mariû* 38-20, *ûn'ca* 11-13 te staroslavenskog grafema *šta* (č) kojim se označava glas *č* (*tekučihъ* 7-2, *s'lišeči* 7-5), ali i glasovnu skupinu *šč* (*pripročinu* 40-3, *bačaninъ* 28-18).

⁸¹ Hercigonja, E., *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006. str. 51.

5.1.1. Bilježenje poluglasa

Hrvatskoglagoljski tekstovi poluglas bilježe dvama grafijskim rješenjima, i to štapićem ili apostrofom, a njegovo bilježenje moguće je tumačiti kao odraz višestoljetne pisarske tradicije hrvatskih glagoljaša. Razlika u korištenju grafijskih rješenja jest u tome što se štapić uglavnom koristi na kraju riječi, a apostrof se češće upisuje na granicama dvaju morfema.⁸² Pravilo potvrđuje mnoštvo primjera iz teksta Vrbničkog statuta, no moguća su i rješenja u kojima se štapić ostvaruje u oba slučaja ili rješenje u kojem se apostrof ostvaruje u oba slučaja. Prepisivači i pisari Vrbničkoga statuta pažljivo su bilježili znakove za označavanje nekadašnjeg poluglasa, a kao što je ranije navedeno, u transliteraciji statuta koristi se znak *jer* (*ʼ*) za štapić i apostrof (*'*).

U Vrbničkom statutu poluglas, odnosno štapić pismeno se realizira uglavnom na kraju riječi, u slabu položaju, a apostrof u sredini riječi, na granici morfema, na primjer: *danʼ*, *ivanʼ* 7-16, *pavlʼ* 7-16, *vasʼ otokʼ* 8-4, *kokošʼ* 12-13, 12-14, *mogaʼ* 13-2, *sudaʼ* 15-2, *kazaʼ* 15-17, *tatʼ* 11-8, *pripelaʼ* 14-20, *ovacʼ* 60-1, *letʼ* 7-1, *tekućihʼ* 7-2, *polʼ* 9-19, *kihʼ* 9-17, *têhʼ* 9-20, *prostʼ* 10-3, *č(lov)ikʼ* 17-11, *lesʼ* 53-9, *edaʼ* 29-16, *niednʼ* 15-11, *našaʼ* 12-22, *prezʼ* 26-2, *zakon(o)mʼ* 30-2. U sljedećim primjerima štapić se bilježi na kraju riječi, a apostrof na granici dvaju morfema: *štatutʼ* 7-3, *ver'nihʼ* 7-7, *pod'knežinʼ* 7-16, *kr'vʼ* 25-8, *sud'cʼ* 63-2, *sat'nikʼ* 24-8, *pas'tirʼ* 53-6, *d'vorʼ* 53-9, *od'dalʼ* 30-17. Štapić u Vrbničkome statutu pronalazimo i u sredini riječi, na granici morfema: *božʼihʼ* 7-1, *našʼbʼ* 12-16, *onytratsʼ* 14-14, *odʼdalʼ* 13-8, 30-16, *amʼenʼ* 52-1.

Štapić se sustavno bilježi u cijelom tekstu statuta, no zamjećuje se razlika u njegovu bilježenju na početku statuta, u zapisu čiji se nastanak smješta u 1388. godinu i općenito u dijelovima koji su starijega nastanka gdje je njegovo bilježe češće te pred kraj statuta u dijelovima koji su novijega nastanka i u kojem su pisari bilježenje poluglasa zamijenili apostrofom, ali i kombinacijom štapića i apostrofa, na primjer: *prez'* 26-4, *prezʼ* 26-2, *ov'cu* 12-5, *s'z'vav'se* 7-10, *v'dovice* 22-9, *niedn'* 63-4, *naš'l* 68-7 *prez'entat'* 68-5. Također, u dijelu pisanom kurzivnom glagoljicom⁸³ poluglas se u većini slučajeva bilježi isključivo apostrofom (*'*), no moguća je i dvostrukost u bilježenju, što se vidi u primjerima: *edn'* 32-19, ali *edaʼ* 29-

⁸² Damjanović, S., *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, HDF, Zagreb, str. 45; u Kuzmić, B., *Jezik Veprinačkog zakona (1507)*, str. 3.

⁸³ *Vrbnički statut* u prilogu, str. 32-46.

16, zakon(o)mь 30-2, 28-17, ali zakonom' 33-11, 58-4, nih' 34-2, prez' 32-6, nih' 32-4, tat' 34-2. Opširnija analiza poluglasa i njegovi refleksi bit će opisani u dijelu o vokalizmu.

5.1.2. Grafem *jat* (ê)

Grafem *jat* (ê) u Vrbničkome je statutu sustavan te ga možemo podijeliti u nekoliko pravopisnih situacija, uzimajući u obzir njegove glasovne realizacije i etimološko mjesto.⁸⁴ Vodeći se spomenutom podjelom u analizi Vrbničkog statuta zamjećujemo bilježenje jata za skupinu *ja*: *êvi* 78-16, 78-17, *êvitь* 29-15, *ê* 73-1, *koz'êčiće* 67-5, *ênca* 12-10, *êmu* 67-3, *siêlb* 56-14, *zahariê* 55-20, 24-11, *iliê* 26-9, *êkovь* 55-16, *sentenciê* 52,16, *nepriêzanь* 25-9, *nepriêzan'* 38-9, *priêtelu* 38-8, *êti* 9-10, 34-3, 34-4, 34-8, *šebestiêna* 33-18, *bratê* 52-5, *proćen'ê* 15-14, *dopućen'ê* 26-2, *poroenê* 52-2. *Jat* se u Vrbničkome statutu ponekad bilježi na mjestu etimološkog *i*: *dob'rênan(i)nь* 23-17, *dob'rênanina* 23-16 te etimološkog *e*, *i* i skupine *je*, na primjer: *hlêba* 67-16, *raz'dêli* 21-2, *imêi* 8-16, *s'tarêšina* 14-11, *g'dê* 10-13, *najpriê* 63-7, 32-5 *vidêti* 13-8, 13-12, *obêsiti* 14-19, *č'ê* 29-15, 30-10, 61-9, *maê* 53-2, 78-2. Detaljnija analiza refleksa *jata* u tekstu Vrbničkoga statuta uslijedit će u fonološkome dijelu rada.

5.1.3. Bilježenje *đerva* (j) i glasa *j*

Milan Mihaljević u svojoj studiji *O glasu j i načinima njegova bilježenja u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika* analizira načine bilježenja i fonološki status glasa *j* u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika.⁸⁵ U studiji se analizira status glasa *j* koji u hrvatskoglagoljskim kodeksima 14. i 15. stoljeća nije dosljedno bilježen jednim slovom, već je njegovo bilježenje raznoliko. Slična se pravopisna situacija potvrđuje i u tekstu Vrbničkoga statuta.

Već u hrvatskoj redakciji postoji poseban znak za bilježenje glasa *j*, to je slovo *đerv* (j) koji se u većini hrvatskoglagoljskih tekstova 12. i 13. stoljeća javlja samo u riječima stranog podrijetla, a od 14. stoljeća bilježi se u svih riječi bez obzira na podrijetlo.⁸⁶ U Vrbničkome

⁸⁴ Kuzmić, B., *Jezik Veprinačkog zakona* (1507), str. 4.

⁸⁵ Mihaljević, M., *O glasu j i načinima njegova bilježenja u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika*, *Slovo*, vol., br. 36, Zagreb, 1986., str. 123-139.

⁸⁶ Isto, str. 124.

statutu bilježenje *đerva* (*j*) za fiksiranje glasa *j* najčešće koristi u riječima stranog podrijetla, a u ostalim ga riječima rijetko pronalazimo, na primjer: *tudiĵe* 33-6, *d(a)lmaciĵe* 33-20, *oficiĵe* 35-3, *pristoĵe* 35-4, 35-12, *urijĵi* 29-6, *priĉĵi* 38-10, *poĉĵi* 33-13, 38-13, *imiĵ* 52-12, *nimiĵ* 52-13, *imiĵb* 52-11, 61-4, 67-9, *apeliciĵun* 46-4/5, *ĵiz'dnoga* 10-17, *svoĵih'* 33-15, *stariĵi* 57-10, 59-7, *oficiĵi* 34-2, *pokneĵiniĵi* 35-4, *priĉĵi* 38-10, *poĉĵi* 33-13, 38-13.

Osim spomenutog, s obzirom na pravopisnu situaciju, postoji nekoliko načina bilježenja glasa *j* u tekstovima hrvatske redakcije staroslavenskog jezika.⁸⁷ Isti načini bilježenja glasa *j* vrijede i u Vrbničkome statutu, na primjer glas *j* nije se bilježio između dvaju vokala od kojih je drugi prednjojezični *e* ili *i*, već su se skupine čitale kao *je* i *ji*, na primjer: *ingarie* 78-11, *niedn'* 35-2, 63-4, *nied'n'* 41-9, 54-13, 56-2, 56-3, *nied(a)nb* 13-4, 15-12, 15-19/20, *niednb* 15-11, 19-20, 22-16, *niednimb* 14-5, 31-11, *nied'noga* 15-13, 16-4, 22-10, 26-15, *niednih* 46-2, *niedno* 56-19, *nied'na* 22-18, *niedna* 60-6, *niednu* 26-1, 54-17, 20-1, *nas'tariega* 59-9, *sen'ten'cie* 59-6, *sie* 56-9, *marie* 52-1, 52-15, *lucie* 27-10, *naiprie* 23-7/8, *priety* 25-19), *boĵie* 7-1, 27-1, 52-1, *golie* 78-12, *ei* 10-1, *svoei* 26-16, *opatii* 27-10/11, *bravarii* 52-12, *oficii* 33-10, *imii* 61-8, *s'tariihb* 58-7/8, *naimlaega* 59-9, *tailb* 8-12, *pris'toi* 55-8, 58-9, *pris'toib* 55-5/6, *svoih'* 58-7, *svoihb* 43-6, 43-7, *s'voimb* 30-6, *moih'* 41-5, *moisēeviĉa* 28-11.

Glas *j* nije se bilježio na početku riječi ispred samoglasnika *e*, na primjer *edna* 61-16, *ednu* 62-6, *ednim* 51-14/15), *ednomu* 51-8/9, 51-13, *ed'nb* 55-4, *edn'* 32-19, *ed'n'* 62-12, *edanb* 20-16, 30-19, 31-14, *ed'nĵem'* 30-14, *ed'noga* 53-7, *eti* 60-11, *es'mo* 7-9, 7-20, 24-19, *esu* 7-12, 14-17, 15-10, 24-2, 24-12, 25-7, 25-12, 41-4, 55-20, 56-12, 57-2, 58-4, *es't'* 41-15, *est'* 28-5.

Glas *j* nije se bilježio već se označavao grafemom *i* na kraju sloga i ispred vokala *o*, što se vidi u primjerima *mei* 67-6, 63-7, *naiprie* 23-7/8, *naiprvo* 28-18, 35-17, 38-2, 55-8/9, 61-5, 61-16, *naide* 58-16, 60-7, *naidu* 29-17, 60-1, *mai* 43-3, *naiti* 9-19, 10-5, *naitane* 9-1, *tuhorai* 67-2, *devoika* 8-7, *poiti* 8-17, 9-13, 29-10, 31-8, 42-12, *poite* 41-16, *razboinici* 67-1, *svoi* 31-8/9, *velikoi* 57-13, *pokoinoga* 41-14, *dostoini* 40-10, *inoi* 40-2, *toi* 34-10, *baĉan'skoi* 27-9/10, *komunskoi* 26-15, *prvoi* 14-1, *drugoi* 23-14, 14-2, *tretoi* 14-3.

⁸⁷ Isto, str. 125.

5.1.4. Grafemi *l i n*

Grafemima *l i n* u Vrbničkome statutu bilježili su se glasovi *l i n*, ali i palatalni *lj i nj*. Na primjer glasovi *l i n* u sljedećim se primjerima bilježe grafemima *l i n*: *proš'ni* 73-4, *dobrovolnim'* 58-4, *nih* 43-8, 35-5, 35-4, 33-7, *nih'* 40-7, 40-4, 39-1, 38-15, 38-5, 35-3, 34-2, 33-11, 32-4, *nim'* 38-13, *nihь* 27-15, 25-18, *nimi* 28-4, *mani* 19-15, *s(a)kupleno* 43-12, *mihole* 42-11, *zem'le* 41-7, 41-9, *napravleno* 23-20, *postavlennь* 13-20, *proš'ne* 28-10, *činen* 78-15, *učinene* 39-17, *učinena* 34-14, 21-19, *činena* 30-6, 10-14, 9-9, *nega* 38-11, 33-12, 17-15, *nemu* 21-13, *negov* 46-15, *mane* 24-20, *s'hranena* 19-5, *naitane* 9-1.

U sljedećim se primjerima bilježe grafemi *l i n*, ali se iz glasova koji dolaze vidljivo jest da su se čitali kao *lj i nj* za koje ne postoji posebno grafijsko rješenje, na primjer: *lûdi* 7-9, 24-11, *nedilû* 54-11. U primjerima *iz'lizen'û* 57-14, *ul'e* 67-13, *êv'len'e* 29-16, *pitan'e* 28-2, *saen'e* 41-7, *pobol'shan'e* 60-5, *vol'na* 43-2, *dopučen'ê* 26-2 *pročen'ê* 15-14, *poman'ka* 68-2 zabilježeni apostrof ne označava glas *j*, već upućuje na sekundarnu jotaciju koja se vjerojatno nije provodila.

5.1.5. Grafem *ju (û)*

Za glasovnu skupinu *ju* u glagolskome sustavu postoji poseban grafem *ju (û)*, koji se sustavno potvrđuje u cijelome tekstu Statuta, na primjer: *svoû* 10-17, 12-17, 12-21, 13-12, 15-12, 41-18, *mariû* 38-20, *ûn'ca* 11-13, 11-14, *ûrman* 63-2, *ûran* 57-18, 58-1, 61-12, *ûrko* 61-12, *ûr'ê* 28-7, *ûrša* 26-11, *ûrcь* 40-18, *imaû* 26-13, 28-5, 32-17, 42-6, 42-11, 53-1, 54-2, 57-10, *imiûci* 38-7, *plaćaû* 62-2, *prodaû* 54-11, *poznaû* 33-12, *potiraû* 27-20, *z'lamenaû* 27-18, *zap(o)v(i)daû* 10-19, *pomaganû* 9-7, *razumêûcь* 14-1, *razumêûc'* 10-12, *odlučuû* 52-10, *senticijivaû* 52-10, *otrgaû* 42-10, *pitaûc* 42-8, *licen'ciû* 42-1 *s'vêst'û* 28-14, *pomaganû* 9-7, *meû* 24-1, 25-9, 28-4, 43-7, 54-1, 8-9, 56-1, 60-5, *û* 26-13, 14-16, 27-18, 60-12.

5.1.6. Grafem *šta (č)*

Kao zadnja stavka ortografske analize Vrbničkoga statuta izdvaja se bilježenje grafema *šta (č)* kojim se u tekstu Vrbničkoga statuta označava glas *č*, ali i glasovne skupine

šć. Bilježenje glasa ć grafemom šta (ĉ) u tekstu Statuta može se vidjeti u primjerima: *tekućihъ* 7-2, *s'lišeći* 7-5, *budući* 7-17, *budućъ* 9-4, *hoćemo* 8-9, 21-20, *hoću* 22-11, *hoće* 26-19, *zlažući* 78-11, *veći* 78-5, 32-16, *općini* 51-7, *plaća* 60-17, *tužeći* 55-4, *reći* 54-13, *priseći* 38-4, 33-9, *h'ćeri* 58-10, *pomoć'* 34-8, *noći* 31-8, *već'nika* 20-20, *veća* 14-19, 20-19, *većn(i)k* 20-16, *veće* 10-2, *vić'nici* 53-2, *vićnikъ* 56-3, *više* 55-6, 60-5, *brašćini* 52-5, *išći* 45-11. Bilježenje glasovne skupine šć grafemom šta (ĉ) može se pratiti u primjerima: *dopućen'ê* 26-2, *proćen'ê* 15-14, *prićenji* 38-10, *oće* 62-2, 62-6, 12-2, 12-4, 12-8, 12-10, *zapućeno* 42-2, *priproćinu* 40-3, *baćaninъ* 28-18, *baćaninomъ* 31-13.

5.2. Fonološka analiza

5.2.1. Vokalizam

5.2.1.1. Refleks poluglasa

U većini slavenskih jezika praslavenski poluglasovi *jor* (ъ) i *jer* (ь) stopili u jedan neutralan, i to *šva* (ə), koji se je kasnije reducirao ili vokalizirao, izuzetak jesu ruski i bugarski jezik u kojima se poluglas očuvao.⁸⁸ Poluglas u *slabom položaju* nestaje tijekom 11. stoljeća, a oni u tzv. *jakom položaju* ostaju očuvani, prema Havlikovu pravilu. Antonin Havlik prvi je uočio pravilnost da svaki drugi poluglas počevši od kraja riječi stoji u *jakom položaju*, osim ako se u riječi poluglas nađe iza samoglasnika, tada je uvijek u *slabom položaju*. Poluglas u *jakom položaju* u jeziku se reflektirao u samoglasnik *a*.⁸⁹

Vokalizacija poluglasa u *jakom položaju* u Vrbničkom statutu dosljedna je pravilu i daje isti rezultat, samoglasnik *a*: *gržan* 78-4, *prišalbъ* 27-11, *našalbъ* 12-22, *sudacъ* 15-2, 15-14/15, *sudac* 78-4, *edanъ* 29-16. No, uz opisanu situaciju, u Vrbničkom statutu zabilježeni su primjeri u kojima vokalizacija nije provedena: *dobit'kъ* 53-13 (u zapisu iz 1362. godine), *d'lž'nъ* 53-13, *sud'cъ* 53-22, *d'ni* 53-2, 53-4, 53-5, *živ'cъ* 24-9, *d'nъ* 11-5, *d'ni* 10-22, *ed'nъ* 11-5, *niednъ* 15-11, *priš'lbъ* 21-20, *naš'lbъ* 12-16 (u zapisu iz 1388. godine), *sud'cъ* 54-7, *d'ni* 54-6 (u zapisu iz 1367. godine), *sud'cъ* 55-11, *ed'nъ* 55-4, *priš'lbъ* 55-3 (u zapisu iz 1382. godine), *nied'n* 56-3, *nied'n'* 56-2, 55-9, *pis'cъ* 55-20 (u zapisu iz 1411. godine), *sud'cъ* 63-2, *niedn'* 63-

⁸⁸ Matasović, R., *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 156.

⁸⁹ Isto, str. 155.

4, *grad'cb* 65-11, *sud'cb* 67-15, 68-3, *p'sb* 68-7, *p'si* 68-6, *naš'l* 68-6 (u zapisu iz 1443. godine), *sud'cb* 60-3, *d'ni* 60-12, *pas'lb* 60-14 (u zapisu iz 1476. godine), *sud'cb* 57-16, *gržcb* 57-18, *otcb* 57-11 (u zapisu iz 1497. godine), *sud'cb* 61-12, *ed'nb* 62-12 (u zapisu iz 1498. godine). S obzirom na situaciju u kojoj je na jednom mjestu u riječi provedena vokalizacija poluglasa u samoglasnik *a*, dok se na drugom mjestu u istim leksemima bilježi samo poluglas, postoji mogućnost da su pojedine riječi, u kojima nije provedena vokalizacija, kao takve preuzete iz starijeg predloška.

Vokalizacija poluglasa u *slabom položaju*, odnosno čakavska jaka vokalnost jedna je od alijetetnih značajki čakavskoga narječja i može se pratiti u primarno otvorenim slogovima jednosložnih riječi (*ča* < *čb, *ta* < *tb, *va* < *vb) ili višesložnih riječi, odnosno u priloga i prijedloga koji su završavali poluglasom.⁹⁰ U Vrbničkom statutu imamo: *ča* (< *čb) 8-3, 26-18, 33-12, 41-13, 46-11, 52-6, 54-12, 61-10, 62-7; *ta* (< *tb) u primjerima *ta pena* 61-4, 26-3, *ta b (=2) dela* 54-20, *ta sentenciê* 52-16, *ta ne s'lužila* 16-13, *ta tužba* 10-14, *ta* 8-8; *va* (< *vb) *va v'rime* 27-3, *va to* 41-11, *va inoi* 40-2.

No puno je češće bilježenje prijedloga i prefiksa *v / v-*, na primjer: *v' statut* 28-16/17, *v drazi bačan'skoi* 27-9/10, *v' ložih* 63-6, *v sinahb* 63-6, *v' ruku* 18-13, *v' litini* 66-8, *v' drenihb* 66-8, *v' gradu* 42-5, *v' vinogradi* 68-8, 60-17, *v' vlaškom* 65-13, *v' mircih* 66-4, *v' škodi* 60-2, *v' kašteli* 57-12, *v' krći* 55-2, *v' zaroci* 53-9, 53-4, 42-12, *v' nih* 43-8, *v' noći* 31-8, *v' d'ne* 31-8, *v' svoi kotarb* 31-8, *v otok'* 25-19, *v ime* 7-1, 27-1, 52-1; *napridb* 29-19, ali *naprida* 41-5, 41-17, 59-4, 61-15, 78-7.

U statutu se čuva i stariji oblik zamjenice *ta* (< *tb) za muški rod: *ta ne mozi* 43-9, *ta is'ti gosp(o)dinb* 27-9, 28-2, *ta b (=2) nareči* 21-13, *ta listb* 26-20, *ta s(i)nb* 16-2.

U primarno unutarnjim slogovima vokalizacija poluglasa realizira se u zamjeničkih priloga *kada* (< k̄da) 8-10, 8-17, 14-14, 15-3, 33-21, 42-1, 43-1, 54-8, *sada* (< s̄da) 59-4, *vazda* 59-8, 59-4, 41-18, *kadi* (< k̄di) 59-7, 66-12, priloga *vanê* 13-3/4, 17-21, *vani* 54-8, *vanb* 15-13, 23-7, *van* 78-13, *z' vana* 67-12, *vaviki* 78-7, *nig'dere* 26-14. Međutim, pronalazimo i primjere leksema bez provedene vokalizacije: *v'zda* 10-11, 13-20, 14-18, 15-5, 17-9, 19-5, 20-15, 21-9, 29-18, 30-18. Prijedlog *v* može nestati u situaciji kada dolazi ispred riječi koja počinje istim slovom, na taj se način pokušalo izbjeći udvajanje. U statutu nailazimo nekoliko puta na ovu pojavu: *pisati (v) vrbnik* 29-11/12, *paslb (v) vinogradi* 60-14,

⁹⁰ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 414.

da e bila (v) *vinogradi* 60-10, *ka se naide* (v) *vinogradi* 60-7, *sudče* (v) *vrbnici* 25-15, (v) *vrbnici* 60-4, (v) *vrbn(i)ci* 26-11, (v) *varbnici* 78-2, *zapisat* (v) *vašb statut* 26-6, 26-20.

U prijedloga i prefiksa *s* (<*sъ*) možemo govoriti o realizacijama *s* i *sa* te realizaciju *sa* u Vrbničkome statutu pronalazimo u rijetkim situacijama, na primjer: *sa žreb'cemъ* 61-17, *sa vsimi* 68-2. U tekstu statuta češća je realizacija prijedloga *s*, na primjer: *s ozim'komъ* 61-20, 62-1, *s v'simi* 56-11, *s inimi* 56-11, *s' našimi* 54-3, *s' rotu* 61-3, *s' toga* 58-18, *s' koga* 31-17, *s' kmetomъ* 57-4, *s ê(n)ci* 43-5, *s oružim* 39-3, *s krka* 8-2, 28-8, *s' vlastelmi* 24-3, *s licen'ciû* 42-1.

Prijedlog *s* u Vrbničkome se statutu u nekoliko se navrata mijenja s prijedlogom *z*. U primjeru *z' dobru obaru* 23-10 prijedlog *s* ispred riječi koja počinje sa zvučnikom prelazi u svoj zvučni parnjak *z*. Prijedlog *s* može prijeći i u *š* u primjerima: *š' nimi* 25-11, *š' nû* 16-7/8, riječ je o asimilaciji suglasnika po mjestu tvorbe u kojima se je pisar prilagodio govornoj realizaciji. U tekstu Vrbničkoga statuta samostalan pronalazimo primjer u kojem se poluglas vokalizirao u *o*: *so otcem'* 57-3.

Prefiks *s-* u ponekim se riječima realizira kao *sa*, kao što je to u primjerima: *sakupleni* 52-3/4, *s(a)kupleno* 43-12. No isti se u većini slučajeva realizira kao *s-*, na primjer: *s'kupili* 57-6, *s'hranena* 19-5, *s'ž'gana* 20-14/15, *s'z'vav'se* 7-10.

Slično kao i u prijedloga *v*, prijedlog *s* može izostati ispred riječi koja počinje istim slovom te također možemo govoriti o pokušaju izbjegavanja udvajanja, na primjer: *k(a)ko b(u)de vidêti* (*s*) *sud'cemъ* 13-8, *v's'ka obitelъ* (*s*) *sini i hčere* 58-5/6, a može izostati i u situaciji kada je sastavljen s glagolom ili kojom drugom riječi: *dok'lê se sudъ z'da* 10-9/10, *kada bude sudъ z'danъ* 14-15.

U statutu pronalazimo i vokalizaciju sekundarnog poluglasa, na primjer: *mogalb* 13-2, 13-17, 18-2, 18-17, *našalb* 12-22, *rekalb* 20-17/18, 22-2, 22-6.

5.2.1.2. Slogotvorno *r*

U skupinama koje su bile sastavljene od sonanta i poluglasa, nakon zamuknuća poluglasa rezultat je bio dvojaki. U prvom slučaju poluglas je reduciran, a sonant je postao slogotvorno *r*, drugi rezultat odnosi se na daljnji razvitak poluglasa i njegova vokalizacija u

puni samoglasnik.⁹¹ Nakon starojezičnoga razdoblja, u svim trima hrvatskim narječjima slogotvorno *r* doživljava daljnje preinake, odnosno može ostati neizmijenjen, a zabilježeni su i vokalizirani oblici: *ar* ili *er*. Slogotvorno *r* u Vrbničkom statutu uglavnom se bilježi samostalno, neizmijenjeno, na primjer: *brgoniči* 78-16, *gržcb* 57-18, *grgur* 41-3, 73-1, *gržana* 78-4, *zvrčić* 24-11, *prvo* 78-9, 55-9, 33-5, *prva* 23-13, *prvi* 26-21, 8-6, *prvu* 39-16, 14-6, *naiprvo* 61-6, 61-5, 38-2, 35-17, 28-18, *naprvo* 58-5, *vrbanška* 29-7, *vr'b'an'ski* 31-12, *vrb'n'ski* 55-13, *vr'bničaninъ* 29-4, *vrbničaninu* 29-1, *vrb'ničamъ* 30-4, *v'r'bničaninomъ* 31-12, *vrb'ničane* 31-2/3, *vrb'nika* 58-3, 55-3, 27-14/15, *vrbnika* 31-1, *vrb'nici* 60-4, *vrbnici* 25-15, 57-13, 56-10, *vrbnikъ* 29-12, *vrhъ* 24-6, 24-4, *vrh'* 67-3, 66-2, *v'r'hъ* 63-10, *vrsti* 57-4, *hrsona* 55-16, *držat* 67-9, *d'ržati* 60-11 25-6, 22-12, 10-8, *držati* 41-10, *držani* 39-15, 33-16, 8-19/20, *udrži* 32-18, *krci* 55-2, *krčkoga* 43-9, 27-7, *kr'ka* 28-8, 8-2, *kr'kb* 23-10, *svršilъ* 13-15, *kr'vb* 25-8, *potrdili* 25-12, *potvr'dili* 25-10, *d'r'va* 62-1, *črnini* 64-3, *četrtio* 35-1, *trъ* 60-8, *tr* 16-14, 26-13...

U Vrbničkom statutu pronalazimo tek nekoliko primjera bilježenja slogotvornoga *r* s popratnim samoglasnikom *e* ili *a*, i to u primjera: *tre* 23-6, 22-2, 16-3, *pervara* 56-7, *varbnici* 78-2, *varbanske* 37-17, *varnuti* 35-7. O dvostrukostima u bilježenju slogotvornoga *r* Iva Lukežić govori u članku *O jeziku Vinodolskog zakona* u kojem objašnjava da u tekstovima iz 13. i 14. stoljeća slogotvorno *r* ostaje neizmijenjeno, no ponekad se može bilježiti s popratnim samoglasnikom. Dvostrukost je moguće objasniti da tekstovi toga vremena jesu razvili bilježenje slogotvornog *r* s popratnim samoglasnikom, no spomenuta se pojava polako gubi te tekstovi zrcale pravo stanje te jezične pojave. Drugo objašnjenje veže se uz pisarsku konvenciju po kojoj se slogotvorno *r* bilježi s popratnim samoglasnikom te pisari slijede konvenciju, ali ponekad odstupaju od iste u tekstovima napisanim živim organskim govorom, a ne književnojezičnim.⁹²

5.2.1.3. Slogotvorno l

U jeziku se je prijelaz slogotvornog *l* u vokal *u* dogodio od konca 13. do druge polovice 15. stoljeća, i to u čakavskome nešto prije nego u štokavskome. Ranko Matasović u

⁹¹ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb; Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka; Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, Čavle, 2012, str. 173.

⁹² Lukežić, I., *O jeziku Vinodolskog zakona*, Godišnjak Riječkog književnog i naučnog društva 3, Rijeka, 1989. str. 25.; u Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 414.

Poredbenopovijesnoj gramatici hrvatskoga jezika navodi kako je promjena provedena već u staročakavskome tekstu *Red i zakon* iz 1345. godine, *Žiću svetih otaca* s kraja 14. stoljeća, dok dvojaku pojavu u *Vinodolskome zakonu* iz 1288. godine pripisuje arhaiziranju u grafiji (A jd. ž.r. *punu* i L jd. m.r. *plnu*).⁹³ Unatoč tome, neizmijenjeno slogotvorno *l* možemo pronaći u starijim tekstovima, a i danas se potvrđuje u mjesnim govorima otoka Krka (*blha, dlgo, pln, mlze*).⁹⁴

U Vrbničkom statutu nailazimo na potvrdu neizmijenjenog slogotvornog *l*, na primjer: *ml'če* 24-20, *d'lžnb* 53-13/14, *p'l'k'* 54-10, *p'l'kb* 62-10, *p'lka* 78-5, *m'list* 56-6, *v'l'konenici* 64-6, *p'l'nu* 67-15. Zbog dosljednosti u bilježenju slogotvornog *l* nemoguće je ovu situaciju pripisati pisarskoj konvenciji. Istu jezičnu pojavu zapazili su B. Kuzmić u članku *Jezik Veprinačkog zakona* i S. Damjanović u raspravi *Slogotvorni r i l u korizmenjaku Kolunićeva zbornika* u kojima govore da pisanje slogotvornog *l* bez izmjena ili s rijetkim izmjenama u većini hrvatskoglagoljskih tekstova ne može biti samo pravopisna norma. Damjanović zaključuje da u tekstova pisanim u prijelaznom razdoblju 15. stoljeća na mjestu slogotvornog *l* mogu se pojaviti različite mogućnosti, a pisar je taj koji pojednostavljuje jezičnu situaciju i istu bilježi uobičajenom pravopisnom normom.⁹⁵ Važno je spomenuti da je neizmijenjeno slogotvorno *l* i u 20. stoljeću zabilježeno u naseljima na istočnome dijelu otoka Krka.⁹⁶

5.2.1.4. Refleks *jata* (ê)

Refleks *jata* (ê) u dijalektima hrvatskoga jezika je različit te njegov ostvaraj može biti ikavski, ekavski ili ikavsko-ekavski. Iva Lukežić i Marija Turk u knjizi *Govori otoka Krka*, krčke govore smještaju u sjevernočakavski, odnosno čakavski ikavsko-ekavski dijalekt.⁹⁷ U čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu ostvaraj samoglasnika ê je dvojak u osnovama riječi i slijedi jezičnu zakonitost koju su utvrdili dvojica stranih lingvista K. H. Meyer i L. Jakubinski. S obzirom na pozicije i fonološko okružje u kojima se samoglasnik nalazio, dolazi do ikavskog ili ekavskog refleksa u polaznim oblicima. Ikavsko-ekavski odraz je dvojak samo

⁹³ Matasović, R., *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, str. 155.

⁹⁴ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. *Fonologija*, str. 175-178.

⁹⁵ Kuzmić, B., *Jezik Veprinačkog zakona* (1507), str. 6 ; Damjanović, S. *Slogotvorni r i l u korizmenjaku Kolunićeva zbornika*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 15, Zagreb, 1977., str. 48.

⁹⁶ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. *Fonologija*, str. 175.

⁹⁷ Lukežić, I., Turk, M., *Govori otoka Krka*, str. 22.

u osnovama riječi, jer u gramatičkim morfemima ili na apsolutnome kraju riječi, odraz je redovito ikavski.⁹⁸

Ikavski refleks *jata* u tekstu Vrbničkoga statuta javlja se u sljedećim korijensko-leksičkim morfemima: *s'tiratъ* 30-16/17, *viditi* 14-15/16, *ričii* 22-17, *mriže* 32-20, *svitle* 33-14, *svitloga* 33-17, 34-5/6, *zapovidat* 34-7, *zapovidi* 34-10, *divu* 38-20, *miril* 39-8, *miril'* 39-9, *potriboval* 40-1, *s'nig'* 43-1, *triba* 46-12, *dive* 52-1, *c'rik'vu* 53-17, *crikvu* 54-7, *crikvi* 57-10, 57-13, *potriba* 54-9, 54-15, *potribu* 54-14, *vrimе* 27-3, 56-19, 78-13, *nedilû* 54-11, *potrib'no* 59-7, *zasvitnakъ* 63-9, *osičiča* 63-16 (toponim), *hrilini* 65-7 (toponim), *litini* 66-8, *riči* 67-4/5, *vaviki* 78-7. Ekavski refleks *jata* možemo pratiti u sljedećim korijensko-leksičkim morfemima: *letъ* 7-1, 27-1, 78-9, *ver'niъ* 7-7, 7-10, *verovano* 16-8, *verovanъ* 18-3, 61-3, *verovana* 20-7, 18-18, *devoika* 8-7, *mes'to* 9-5, *mes'to* 25-5, *mes'ta* 15-15, *s'vedocêhъ* 8-11, 13-13, *svedok'mi* 8-14, 13-5, *s'vedoki* 9-15/16, 13-2/2, *svedoci* 10-12, 15-5, 15-6/7, 52-19, *svedokъ* 13-19, *s'vedočas'tvê* 15-8, *delъ* 11-5, 23-1, 61-6, *del* 40-12, 52-9, 78-5, *deli* 11-10, 11-17, 12-15, 12-15, 60-13, *dela* 21-3, 23-1/2, 54-20, *besedu* 20-19, *besedi* 24-5, 24-15, 24-19, *besede* 25-7, 39-13, *navestiti* 25-16/17, 26-12, *več'nimъ* 28-17, *leto* 29-17, *let'* 35-6, 52-2, *leta* 52-7, *susedi* 31-7, *lesъ* 53-9, *povedati* 53-14, *z'emalъ* 54-12, *s'ledъ* 60-9, *žreb'cem* 61-17, *lesa* 63-5. S podjednakom zastupljenošću pratimo mješoviti ikavski i ekavski refleks u sljedećim korijensko-leksičkim morfemima: *veče* 10-2, 16-7, *veča* 14-9, 18-18, *večn(i)k* 20-16, *več'nika* 20-20, *več'niku* 20-20, 21-6, *vič'nici* 41-4, 53-22, 54-7, 55-13, 56-11, 60-4, 63-2/3, *vič'nik* 54-18, 56-3, *više* 53-3, 54-9, 54-11, 54-12, 54-19, 55-2, 55-6, 60-5, *vič'nikomъ* 60-9/10, *misec* 32-19, *miseca* 52-2/3, 54-6, 55-1, 57-1, *mesecъ* 43-4, *mesec* 56-15, *meseca* 53-16, 53-21, 57-12, *mes(e)ca* 55-11, *miril* 39-8, *miril'* 39-9, *meru* 67-10, 67-13, 67-14, *deliti* 11-2, *raz'dilitъ* 60-13, *dilit'* 61-4, *raz'deliti* 11-4, *raz'deli* 15-17/18, *poseći* 41-18, *sikučъ* 53-9, *sići* 63-4/5, 68-12.

Refleks *jata* u prefikslnim morfemima pokazuje ikavski ili ekavski refleks *jata*. Prefiks *nê-* reflektira se uvijek u ikavski, a prefiks *prê-* može biti dvojak i reflektirati u ekavski ili ikavski oblik, na primjer: *nikoga* 13-13, 22-18, *nigdere* 26-14, *nimatъ* 22-12, *nike* 24-19, *niki* 34-2, 34-9, *niku* 40-8, *nimi* 23-12, 25-11, 25-4, *nima* 26-14, 54-16, 56-17, *nikogare* 42-8/9, *nikomure* 56-18/19, *nimaû* 54-2, *nikihъ* 58-9/10, *pred'* 9-5, 23-11, 23-12, 33-9, 38-4, 40-5, 46-2, 46-3, 52-19, 52-20, 53-17, 54-7, 55-3, 55-13, *prepelati* 34-5, 29-19,

⁹⁸ Isto, str. 24-25.

prepišite 26-20, *prepisahь* 73-2, *prez'lamenal* 28-19, *pripelanь* 14-20, *prie* 13-8, *naprida* 41-5, 41-17, 59-4, 61-15, 63-2/3.

Priloški sufiksi u Vrbničkome statutu imaju mješoviti ikavsko-ekavski refleks *jata*, na primjer: *koli* 8-6, 8-8, 22-17, 23-4, 57-4, *godì* 26-12, 42-1/2, 43-6, 46-2, 56-13, 67-8, 67-11, *vnutri* 41-13, *dokli* 52-12, 59-6, *dokle* 56-8, 56-16, 56-18, 58-15, *g'di koli* 53-8, *on'di* 55-7, *ondi* 78-3, *kadi* 59-7, 66-12.

U oblikotvornih morfema glagolskih osnova na -ê- refleks *jata* može biti ikavski i ekavski, na primjer: *imeite* 9-2, 29-15/15, 30-2, 30-9, 31-3, *imei* 9-1, 12-19, 12-20, 14-8, 16-9, 16-5, 17-1, 22-6, 23-6, 23-9, 23-19, 29-10, 29-11, 29-16, 29-19, 29-20, 30-8, 30-19, 30-18, 59-1, *imela* 9-15, 10-4, *imelь* 14-7, 14-10/11, 15-16, 15-19, 18-11, 22-1, *smelь* 25-19, *imite imit* 40-11, *imijь* 52-11, 61-4, 67-9, *nimijь* 52-13, *imiti* 54-9, *imite* 58-6/7, *imii* 61-8, *viditi* 14-15/16, *imiti* 14-17, 23-14/15, *imite* 33-8, 34-3, 38-4, *nimite* 35-10. U tekstu se nalazi samo jedan imperfekt glagola čija osnova ima ikavski refleks *bihu* 55-7.

Deklinacijski morfemi imenica, pridjeva i zamjenica u većini slučajeva imaju ikavski refleks *jata* ili čuvaju *jat ê* u grafiji, na primjer: *po m(e)ni kanciri*, 52-17, *po proš'ni* 73-3/4, *pri crikvi* 57-13, *od kihь koli ričii* 22-17, *od' nikiь sini ali h'čeri* 58-9/10, *v' drmunihь* 29-2, *v' raz'graeniь dr'munihь* 30-13, *v' v'inogradi, na vratihь* 60-4, *v drenihь* 67-2, *na vrh' zle dragi* 67-3, *v' drazi* 27-9, *u s(ve)te lucie v opatii* 27-10, *v' kaš'teli vrbnici* 56-9/10, *od našihь ver'nihь* 7-6/7, *otočkihь i dobrihь muži* 8-1, *v' gradê* 13-3, *ot têhь* 8-18, *po s'vedocêhь ali po inomь računê* 7-10/11, *v'sêhь* 73-4, *v' graêhь* 30-1. U ostalih zamjениčkih i pridjevskih morfema refleks *jata* može biti ekavski, ali se uglavnom bilježi ikavski refleks, na primjer: *kehь b(u)di polь s'tranê* 21-1 *kihь* 9-17, 22-17, *kih'* 18-4, 18-19, *timь* 25-17, *kimi* 46-2. Komparativi i superlativi pridjeva uglavnom imaju ikavski refleks *jata*, na primjer: *stariji* 57-10, 59-7, *s'tariihь* 58-7/8, *nas'tariega* 59-9.

Dvojica stranih lingvista K. H. Meyer i L. Jakubinski uočili su da je praslavenski *jat* u sjevernočakavskim govorima pretežno ikavski, no nerijetko i ekavski. Pravilo nalaže ekavski refleks *jata* ispred tvrdih dentala *d, t, s, z, r, l, n* iza kojih slijede vokali *a, o, u* ili *ništa*, no to ne znači da pravilo predstavlja zakonitost.⁹⁹ Refleksi *jata* u Vrbničkome statutu uglavnom prate pravilo Meyera i Jakubinskog, no u nekim primjerima pronalazimo i odstupanja u oba smjera, na primjer: *zapovidat* 34-7, *zapovidi* 34-10 *s'tiratь* 30-16/17 i *devoika* 8-7.

⁹⁹ Lisac, J., *Hrvatska dijalektologija 2.: Čakavsko narječje*, str. 96-97.

5.2.1.5. Refleks prednjejezičnog *ę i stražnjejezičnog *o

Prednjejezični samoglasnik *ę u jeziku uglavnom prelazi u vokal *e*, no iza palatala *č*, *ž* i protetskog *j* on može prijeći u vokal *a*. Refleks *a* prednjeg nazala *ę karakteristika je čakavskoga narječja (na primjer *jazik*, *zajik* ili *jačmik*, *pačatak*, *počat*, *žatva*, *žati*) i smatra se alijetotom čakavskoga narječja.¹⁰⁰ Međutim, Vrbničkome statutu refleks *a* za prednjejezični nazal nije pronađen što se može pripisati leksiku koji je ograničen i usko vezan uz administrativan stil pravnih tekstova. Kao refleks prednjejezičnog samoglasnika *ę u statutu nalazimo samo samoglasnik *e*: *meso* 39-10, *vrime* 27-3, 56-19, 78-13, *misec* 32-19, *počel* 41-17, *goved'ega* 53-18, *v'zeti* 22-9, *ime* 7-1, *s(ve)te* 27-10, *s(ve)te marie* 52-15, *svetoga ivana* 52-15.

Primjeri u kojima se potvrđuje prijelaz prednjega nazala u *a*, ispred vokala *i* jesu u glagola *jeti*, na primjer: *ėti* 9-10, 34-8, 34-4, 34-3, *ěl̥b* 23-6. Vokal *e* kao refleks prednjejezičnog samoglasnika *ę može se pratiti u primjerima: *eti* 60-11, *priet̥b* 25-20, *el̥b* 23-16, a spomenuti se refleks pojavljuje kao odraz govora.¹⁰¹

Stražnjejezični samoglasnik *o* u početku se reflektirao u samoglasnike *u*, *o* ili *a*, a zatim se u većini govora uglavnom reflektirao u samoglasnik *u*.¹⁰² U Vrbničkome statutu kao refleks stražnjeg nazala *o* pronalazimo samoglasnik *u*, na primjer: *oni senticijivaû i odlučuû* 52-10, *hoću* 22-1, *muži* 52-5, *susedi* 31-7, *s'vêst'û* 28-14, *ruki* 19-3, *esu* 7-12, *puta* 58-12, *budu* 52-11, *mogu* 46-6, *sobu* 54-1.

5.2.1.6. Redukcija samoglasnika

Kao samoglasnička pojava u jeziku Vrbničkoga statuta uz spomenute javlja se i redukcija samoglasnika na kraju riječi, i to u infinitivu glagola, aktivnom participu prezenta, zamjenicama, veznicima, priložima i prijedlozima.

¹⁰⁰ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. *Fonologija*, str. 131.

¹⁰¹ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 417.

¹⁰² Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. *Fonologija*, str. 134.

Zabilježena je redukcija u infinitivu glagola, tzv. apokopirani infinitiv u primjerima: *učiniti* 8-3, *platiti* 10-20, 12-6, 12-19, 16-14, 19-11, 24-16, 31-10, 56-17, 56-16, *vložiti* 19-12, *zapisati* 26-5, *tužiti* 29-11, *évit* 29-15, *plaćati* 30-3, *pus'titi* 31-3/4, *s'tirati* 31-16/17, *pléniti* 31-20, *prodavat'* 32-17, *platit* 34-10, 52-13, *imit'* 40-11/12, *raz'gradit'* 41-16, *dat'* 42-4, *pustiti* 42-7, 43-5, *pustit* 46-6, 46-9, 46-11, 46-13, *potegnut* 52-11/12, *kazati* 53-1, *odkupiti* 55-5, *zagradi* 56-8/9, 56-14/15, *od'rit* 60-12, *raz'dilit* 60-13, *pas't'* 61-10, *dilit'* 61-4, *bit'* 61-14, *sudit'* 62-4, *držati* 67-9, *post(a)vit* 68-3, *prezentat'* 68-5, *gradit'* 68-11. U aktivnom participiju prezenta također se sustavno javlja reducirani oblik, na primjer: *hoteć* 8-3, 22-13, *ključić* 9-6, *razuměić* 10-11/12, 14-1, *imeić* 15-4, 15-20, *dr'žeć* 18-4, *hiteć* 19-1, *pus'teć* 19-4, *moguć* 21-11, *provauć* 22-5, *pitauć* 42-8, *sikuć* 53-9. Redukciju vokala možemo pratiti i u oblicima veznika *tr* (<*tre*) 16-14, 26-13, *tr* 60-8, no ona nije dosljedna te pronalazimo i oblik: *tre* 16-3, 23-6, 22-2.

Redukciju vokala pratimo i u inicijalnome slogu, u primjerima: *ne mozi se s'kupiti nied'nimь blagomь* 14-4, *ali imêi· is'kupiti do · di · (=15.) d(a)ni* 19-14), *da prisežnici ki budu zbrani i odlučeni* 38-3, *ali kako budu izbrani i odlučeni* 33-7. Redukciju samoglasnika u inicijalnome slogu pratimo i u vezniku *ko* 13-4, u značenju *ako*.

5.2.1.7. Kontrakcija samoglasnika

Kontrakcija, odnosno sužavanje i artikulacijsko stapanje dvaju samoglasnika najčešće dolazi u oblicima upitno-odnosne zamjenice *koji*, u povratnoj zamjenici *se* i povratno-posvojnoj zamjenici *svoj*.¹⁰³

Kontrakcija vokala u analiziranom tekstu statuta odnosi se na stezanje i stapanje dvaju samoglasnika u zamjenica *koja*, *koji*, *koje* i inačicama istih. Pronalazimo primjere stapanja sažimanja vokala *o* i *a* u *a*: *koja* > *koa* > *ka* 8-6, 8-8, 11-3, 12-7, 16-16, 19-19, 19-21, 29-6, 32-4, 43-8..., vokala *o* i *e* u *e*: *koje* > *koe* > *ke* 7-8, 11-1, 18-5, 18-6, 20-5, 20-10, 22-20, 24-20, 25-1, 34-7..., vokala *o* i *i* u *i*: *koji* > *koi* > *ki* 8-12, 11-8, 14-16, 14-17, 17-9, 17-16, 18-2, 18-6, 18-11, 18-14, 19-10, 20-16, 21-16, 22-1, 22-3...vokala *o* i *u* u *u*: *koju* > *kou* > *ku* 12-12, 26-13, 28-20, 49-18, vokala *o* i *e* u *o*: *koje* > *koe* > *ko* 56-9, vokala *o* i *i* u *i*: *kojih* > *koih* > *kih'* 18-4, 18-19, *kihь* 22-17, te vokala *o* i *e* u vokal *o*: *kojega* > *koega* > *koga* 13-18, 17-16, 19-2,

¹⁰³Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 417.

23-3, 24-4, 23-8, 55-8, 57-5 te vokala *o* i *e* u *o*: *kojemu* > *koemu* > *komu* 29-7, 30-6, 34-13, 39-13.

Kontrakcija vokala prisutna je i u povratnoj zamjenici *se* (< *sebe*) u primjeru *pri se* 58-8, kontrakcija u primjeru *sobu* (< *soboju*) 54-1, 54-8, 54-9, 56-1/2, 60-5 puno je starija i dogodila se prije promjene nazalnog samoglasnika u vokal *u*. U povratno-posvojnoj zamjenici *svoj* dolazi pisanja slijeda od dvaju vokala u kojima se pretpostavlja da se čitao s *j*, na primjer: *svoe* 53-11, 59-1, *svoihb* 43-6, 43-7, *svomb* 27-17, *svoimb* 30-6. Kontrakcija se može javiti i granici prefiksa i osnove glagola, na primjer: *pri* 9-5.

5.2.1.8. Razvoj prijedloga i prefiksa *vb* / *vъ*-

O prijedlogu i prefiksu *vb* / *v-* detaljno se govorilo o dijelu o vokalizaciji poluglasa. Prijedlog *v* i prefiks *v-* potječu od nekadašnjeg **vb* / **v-* u kojem je nakon utrnuća poluglasa došlo do različitih varijacija u formiranju. Ponegdje se je poluglas vokalizirao u *a*, ponegdje je došlo do redukcije, a u nekim štokavskim govorima *v* je prešao u samoglasnik *u*, takvu situaciju i danas pronalazimo u standardu.¹⁰⁴ U Vrbničkome se statutu prijedlog *v* uglavnom se bilježi kao *v*, na primjer: *v' gradu* 42-5, *v' ruku* 18-13, *v' škodi* 60-2, *v' kašteli* 57-12, *v' krci* 55-2. Prijedlog **vb* u kojem je došlo do vokalizacije poluglasa u Vrbničkome statutu bilježi se tek nekoliko puta, i to u primjera: *va v'rime* 27-3, *va to* 41-11, *va inoi* 40-2.

Prefiks **v-* u tekstu Vrbničkoga statuta možemo pratiti u primjerima: *v'zeti* 22-9, 22-1, 26-4, 26-19, 59-2, 67-13, *v'zetb* 67-10, *v'zēb* 21-14, 54-3, *vzetih* 35-7, *vloži* 28-16, *v'ložiti* 20-4, *vložiti* 20-11, *vložena* 22-20, *vložitb* 19-2 i *v'ložili* 24-13, *v'dovica* 22-9. Redukciju prefiksa pronalazimo samo u *z'eti* 54-17, *braniti dovica* 40-1.

Promjene prijedloga i prefiksa *vb* / *v-* u samoglasnik *u*, u Vrbničkome statutu nisu zabilježene, a zamijećeni primjeri *u s(ve)te lucie v opatii* 27-10 i *u nêkoga tata* 16-6 oznaka su posvojnosti i kao takvi se razlikuju se u značenju od prijedloga *v*.

5.2.1.9. Suglasničke promjene u posuđenicama

¹⁰⁴ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. Fonologija, str. 100-101.

U posuđenicama česta je promjena vokala $o > u$, ali i $a > o$, a isti su ostvaraji zamijećeni u posuđenica u tekstu Vrbničkoga statuta. Ante Šepić, u svojoj studiji *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*, navodi lekseme u kojima je došlo do spomenute promjene, na primjer: *kuntentat* 78-17, *kuntenta* 78-18, *kun'tentali* 56-1, *kunten'talo* 55-6, *komar'dê* 17-13 (tal. camarda), *onukle* 12-8, 12-7, (lat. anniculus), *urdini* 32-1 (lat. ordine).¹⁰⁵ No, ne možemo govoriti o konstanti koja vrijedi za sve posuđene lekseme, ponekad posuđenice mogu biti i drugačije promjene ili se iste u jezik unose bez velikih promjena, na primjer: *providur* (tal. provveditore) 25-14, 40-8, 40-5, 38-8, 38-18, *kanciri* (tal. cancelliere) 52-17, *komuna* (lat. communis) 78-10, *tištament* (lat. testamentum) 46-16, *apelat* 46-1 (lat. appellare, appellatus), *sent'enciê* 46-1 (lat. sententia), *apelicijun* 46-4 (lat. appellare), *oficij* 35-3 (lat. officium).

5.2.2. Konsonantizam

5.2.2.1. Refleksi praslavenskih skupina *t' i *d'

Praslavenske skupine *t' i *d' kao refleksi u ikavsko-ekavskim govorima uvijek imaju t' i j, na primjer *svit'a*, *meja*, *preja*. Međutim, refleksi j u tekstu Vrbničkoga statuta ostvaruje se skupinama samoglasnika, budući da za glas j nije postojalo posebno grafijsko rješenje. Refleksi t' ujednačen je i zadržava prvotnu arhaičnu artikulaciju izrazito umekšanoga t', karakterističnog za čakavsko narječje.¹⁰⁶

U Vrbničkome statutu refleksi t' bilježi staroslavenskim grafemom *šta* (ê), na primjer: *budući* 7-17, *budučb* 9-4, *hočemo* 8-9, 21-20, *hoću* 22-11, *hoće* 26-19, *veći* 78-5, 32-16, *kuć'ne* 16-12, *rekući* 22-11, *reći* 54-13, *priseći* 14-12, *pomoć'* 34-8, *noći* 31-8, *već'nika* 20-20, *veća* 14-19, 20-19, *večn(i)k* 20-16, *veće* 10-2, *vić'nici* 53-2, *vićnikb* 56-3, *viće* 55-6, 60-5 itd.

Refleksi j praslavenske skupine *d' u Vrbničkome statutu pronalazimo u: *takoe* 11-9, 21-7/8, 29-4, *t(a)koe* 23-15, 27-19, 30-2, *visokoroenoga* 27-5, *raz'graenihb* 30-12/13, *osuenb* 30-14, *saen'e* 41-7, *zagraeno* 56-18, *najmlaega* 59-9, *suena* 62-5, *mei* 67-7; ali i primjerima u

¹⁰⁵ Šepić, A., *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*, str. 18.

¹⁰⁶ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. *Fonologija*, str. 188.

kojima se bilježi grafemom *û* (*ju*) i *ê* (*je*) *meû* 24-1, 25-9, 28-4, 43-7, 54-1, 8-9, 56-1, 60-5, *meêši* 31-2, *g'raê* 29-19, *graêhь* 30-1/2.

5.2.2.2. Šćakavizam

Skupina *šć* nastaje kao refleks nekadašnje praslavenske skupine **st' / *sk'* i karakterističan je za čakavsko narječje. U Vrbničkome statutu skupina *šć* redovito se pojavljuje bilježenjem grafema *šta* (*ć*): *dopućen'ê* 26-2, *proćen'ê* 15-14, *prićenji* 38-10, *oće* 62-2, 62-6, 12-2, 12-4, 12-8, 12-10, *zapućeno* 42-2, *priproćinu* 40-3, *baćaninь* 28-18, *baćaninomь* 31-13 *braščini* 52-5, *išći* 45-11 i ostali.

5.2.2.3. Sekundarna jotacija

Analizom Vrbničkoga statuta utvrđeno je da se sekundarna jotacija ne provodi, odnosno sekundarni skupovi **t_{bj} / *d_{bj}* između kojih je nekad stajao poluglas ostaju nepromijenjeni *s'vêst'û* 28-14, *treti* 10-15, 11-7, 30-8/9, 19-18, 21-3, 23-1, 54-20, *tretu* 14-9, *tretoi* 13-3, *brate* 52-9/10, *bratê* 52-9/10.

Također, jotacija i metateza ne provodi se u suglasničkih skupina *jt* i *jd* u prefikslnim izvedenicama glagola *iti*, pa u tekstu statuta nalazimo sljedeće oblike: *naiti* 9-19, 10-5, *naidu* 29-17, 60-1, *naide* 58-16, 60-7, *poiti* 9-13, 8-17, 29-11, 31-8, 42-12, *poite* 41-16, *tud'e* 30-10, *obidu* 58-15, *d(o)du* 34-8. Primarno meko *d'* i metatezu skupine *jd* pronalazimo u primjeru *goved'ega* 53-18.

5.2.2.4. Metateza

Metateza likvida u oblicima neodređenih zamjenica *sav* i *svaki* i njihovim inačicama ne provodi se u tekstu Vrbničkoga statuta. Što i ne čudi budući da neizmijenjeni oblik zamjenice *vas* (*vьsbь*) i *vsaki* karakteristično za starije tekstove. Boris Kuzmić naglašava da *do metateze sonanata u suglasničkoj skupini vs- dolazi već u 14. stoljeću, ali cjelokupan uvid u hrvatske srednjovjekovne pravne spomenike od 13. do 15. stoljeća pokazuje njezinu izrazitiju*

*provedbu tek u drugoj polovici 15. stoljeća.*¹⁰⁷ Tekst Vrbničkoga statuta, koji je nastajao od 1388. do 1599. godine, to potvrđuje, a premetanje suglasnika ne provodi se na razini cijeloga teksta u spomenutih zamjenica, na primjer: *v'si* 55-12, 40-4, *v'saki* 55-8, *v'sakoga* 11-14, 11-16, *v'sako* 11-9, 12-2, *v'sko* 12-8, , *v'skoga* 12-10, *vse* 32-17, 33-17, *vsih* 38-13, *vsim* 46-7, 46-12, *v'simi* 56-11.

5.2.2.5. Sibilarizacija

Analizom teksta statuta utvrđeno je da se sibilarizacija, odnosno zamjenjivanje mekonepčanih suglasnika sibilantima ispred samoglasnika *i* i *e* uglavnom provodi, što možemo pratiti u primjerima: *potoci* 66-9, *ubozih* 40-2, *v' krk* 23-10 ali *v' krci* 55-2, *v' otok* 25-19, *v' otoci* 26-4. Ponekad, u istim leksemima sibilarizacija može izostati, na primjer: *vnuki* 46-8, 46-9/10, *na vrh dragi* 67-4 (ali *v' drazi bačan'skoi* 27-9, *v' litini drazi* 66,8), *s'vedoki* 9-15/16, 13-2/3 *s'vedok'mi* 8-14, *s'vedokmi* 13-5 (ali *svedoci* 10-12, 15-5, 15-6, 52-19, *s'vedocêhь* 8-11, 13-10, *prisežniki* 38-1, 68-1 (ali *prisežnici* 35-17, 38-2, 40-11, 61-13, 73-5).

5.2.2.6. Suglasnik *h*

Suglasnik *h* čuva se, stabilan je i nalazimo ga redovito u inicijalnome slogu, u sredini riječi i u finalnome slogu, na primjer: *hudi* 7-8, *hrsona* 55-16, *har'tu* 73-3, *hlêba* 67-16, *hrilini* 65-7, *hrani* 58-12, *hraniti* 58-7, *hišu* 42-5, *hobotnic'* 32-11 *hêeri* 46-7, *h'êeri* 58-10, *h'êere* 58-6, *tuhorai* 67-2, *suha* 63-5, *mihovilь* 58-14, *duhov'noga* 28-7, *tekućihь* 7-2, *ver'nihь* 7-7, *dob'rihь* 7-11, *vrh'* 66-2, *ustihь* 65-2, *vratihь* 60-4, *strah'* 38-10, *dr'munihь* 27-16, *žitihь* 27-16. Do ispuštanja glasa *h* može doći u inicijalnome slogu glagola *htjeti*, na primjer: *ne otelь* 58-18, *ne telь* 61-3, *otelь* 67-9, *ote* 61-16, 62-3, 62-6, 63-3, 40-4, 56-13, 56-6, 59-6, 61-16, ali puno češći oblik je *hote* 16-5, 16-12, 17-4, 17-10, 18-12, 20-2, 20-9, 28-5, 28-18, 29-6, 56-1, 59,1; 59,8), *oteê* 60-14, *oteçi* 8-8, ali *hoteêь* 8-3, 22-13, *ne hoteçi* 25-8, *hočemo* 8-9, 22-16. Iva Lukežić ističe kako je spomenuta suglasnička skupina **ht-* u osnovi glagola *htjeti* rijetko očuvana u govorima svih triju narječja te se čuva jedino u pokojem govoru štokavskoga

¹⁰⁷ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 421.

narječja. Još više čudi činjenica što se i danas u govorima bilježe primjeri redukcije početnog *h* ili cijelog prvog sloga, i to u govora sa stabilnim *h* u suglasničkom sustavu.¹⁰⁸

5.2.2.7. Dočetno slogovno *l*

Suglasnik *l* na kraju riječi u većini štokavskih dijalekata prelazi u *o*, no u čakavskim se govorima i danas dosljedno čuva. Promjena *l > o* smatra se štokavskom inovacijom koja je otpočela koncem starojezičnoga razdoblja, dok se neizmijenjeno dočetno *l* smatra jezičnom posebnosti čakavskoga narječja.¹⁰⁹ U Vrbničkome statutu suglasnik *l* na kraju riječi čuva se u imenica *del* 52-9, 40-12, 78-7 i *delb* 61-6, 23-1, 11-5, *pavl* 7-1 te u glagolskom pridjevu radnom: *propelalb* 67-12, *v'zelb* 54-3, 21-15, *počel* 41-10, *s'melb* 25-19, *imelb* 22-1, 19-11, 15-19, 15-16, *sum'nelb* 13-13, *kazalb* 53-14, *potriboval'* 40-1, *prodaval* 39-8, *igral'* 39-6, *ukral'* 39-5, *os'talb* 31-16, *zak'lalb* 28-20, *poslalb* 28-6, *prišal* 27-11, *rekalb* 16-6, *dal* 21-5, 21-8 i mnogim drugim primjerima istoga oblika.

5.2.2.8. Rotacizam

Rotacizam je naziv za suglasničku pojavu $VrV < VžV$, odnosno radi se o zamjeni intervokalnog *ž* u položaju između dva samoglasnika i to najčešće u u prezentu glagola *moći* te u navescima u priložima i zamjениčkim oblicima *nikadar*, *nikogar*, *nikomur*.¹¹⁰ U tekstu Vrbničkoga statuta na rotacizam nailazimo u: *v'saki more* 43-8, *ne more se* 46-1, *ne more* 46-8, *ne more učinit* 46-10, *ne more pustit* 46-13, *ne more* 54-12/13, 61-2, 68-11. Osim u spomenutim primjerima rotacizam je potvrđen u vezniku *t(e)re* 18-14, *t(e)rǎ* 17-19, *tre* 16-3, 23-6, 22-2 te priložima i zamjениčkim oblicima: *nig'dere* 26-14, *nigdar* 62-5, *nere* 9-7, *kire* 26-16. Glagol *moći* uglavnom dolazi u obliku u kojem rotacizam nije prisutan, na primjer: *ne mogu* 46-6, *ne mozi* 63-4, *ta ne mozi* 43-9, a prethodno spomenuti oblici u kojima se potvrđuje rotacizam su rijetki.

¹⁰⁸ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 1. Fonologija, str. 82.

¹⁰⁹ Isto, str. 202. i 227.

¹¹⁰ Isto, str. 202.

5.2.2.9. Suglasničke skupine

Skupina *-št-* nastala je iz stsl. skupine **čt* u kojoj je do promjene došlo nakon redukcije slaboga poluglasa.¹¹¹ Spomenuta starojezična pojava zajednička je u štokavskim, čakavskim i kajkavskim govorima¹¹², a pronalazimo je i u Vrbničkome statutu, na primjer: *nepoštene* 39-13, *poštovani* 52-5, *štirati* 39-16, *tištamenti* 46-15, *štana* 52-16, *rasprištić* 78-4, *fruš'tanъ* 19-13, *kuš'tiun* 39-3, *š'tima* 30-20, *kaš'tel* 23-7, *štatubъ* 7-3, *kaš'tigan* 7-14, *š'tefana* 7-8. Konsonantska skupina *-čt-* može ostati nepromijenjena u nekih tekstova starijega nastanka, u Vrbničkome statutu nailazimo na nekoliko primjera: *nepoč'tenu* 20-18/19, *poč'tovanoga* 28-9, *počtenji* 33-13, 38-13, *poč'tovani* 55-6/7, *poč'tvani* 57-15, *poč'teno* 58-7.

Suglasničke skupine *-šk-*, *-čk-* u Vrbničkom statutu čuvaju se u imenima, posvojnim pridjevima nastalim od imena i posuđenicama: *žaš'kovičъ*, *žaš'ko* 57-17, *modruš'koga* 27-7, *š'koda* 30-6, *krčkoga* 7-8, 37-7, *kr'čki* 7-8.

U tekstu statuta očuvana je i suglasnička skupina *-ps-*: *psovali* 38-19, *p'sovala* 20-2, *p'sov(a)l* 20-16, *op'soval* 24-18, *p'si* 68-6, *p'sb* 68-7. U suglasničkoj skupini *-pč-* prvi se konsonant gubi, jedini pronađen primjer jest *v' čeli* 65-15.

U suglasničkoj skupini *-Cvr-* ponekad dolazi do redukcije sonanta *v*: *potrdili* 25-12, *potrditi* 14-14, *četrtio* 35-1, no u tekstu se nalaze isti leksemi u kojima se sonant čuva: *potvr'dili* 25-10 i *čet'vero* 15-18. O suglasničkim skupinama *-ds-* i *-ts-* ne možemo previše govoriti, pronalazimo jedan primjer u kojem skupina ostaje nepromijenjena *gos'pod'sku* 57-7, odnosno dental se ne gubi, već ostaje očuvan.

Suglasničke skupina *-dc-* i *-tc-* u tekstu statuta uglavnom ostaju iste, odnosno dentali rijetko ispadaju, što nam potvrđuju primjeri: *o(ta)c* 15-20, *otac* 46-6, ali *o(t)ca* 16-2, 28-7, *otca* 58-8, *otcu* 58-12, 59-3, *so otcem'* 57-3, *sud'ci* 8-19, 9-9, 10-7/8, 14-16, 29-14, 33-5, 34-7, 40-6, *sud'cemъ* 13-8, 30-7, 34-1, 35-9/10, *pri sud'ci* 26-7, *sud'ca* 27-12, 42-8, *od sud'ca* 67-10, ali *pred kimi godi suci* 46-2.

Vrbnički statut čuva staru suglasničku skupinu **kt-* u upitno-odnosnoj zamjenici **kto* (< *kъto*) koja označava živo biće, osobu. Iva Lukežić objašnjava kako nakon utruća slaboga poluglasa dolazi do promjene u kojoj skupina iz bezvučnog slijeda prelazi u zvučni slijed **kt-*

¹¹¹ Isto, str. 80.

¹¹² Isto.

> *gd, od kojih se onda tvore i oblici neodređenih zamjenica *nitko* i prilog *nikada*. Ne provođenje metateze *kt > *tk u ovom suglasničkom skupu karakterizira kao osobitost starijih tekstova.¹¹³ U rukopisu su zabilježeni primjeri: *nig'dere* 26-14, *nigdorь* 25-18, 41-9, 56-6, *nigdor* 78-18; *nigdarь* 62-5, *nig'dere* 26-14, *nig'dore* 68-11, *g'do* 15-18, 19-17, 41-17, 53-8, 53-6, 53-14.

Očuvana je i suglasnička skupina *kd- u zamjениčких priloga *kada* (<кѡда) i *kadi* (<кѡди) koji se uglavno bilježi u starijim tekstovima, a sačuvan je do 20. stoljeća.¹¹⁴ U Vrbničkom statutu osim starih oblika *kada* (<кѡда) 8-10, 8-17, 14-14, 15-3, 33-21, 42-1, 43-1, 54-8 i *kadi* (<кѡди) 59-7, 66-12 zabilježeni su i primjeri u kojima je provedeno jednačenje po zvučnosti (*kd- > gd-), i to: *g'di* 53-8, *g'dêkolê* 9-3, *g'dê* 9-8.

5.2.2.10. Jednačenje suglasnika po zvučnosti i po mjestu tvorbe

U tekstu Vrbničkoga statuta asimilacija suglasnika po mjestu tvorbe primijećena je u prijedloga *s* i *z* ispred zamjениčких oblika *njega* i *nju*: *š' nû* 16-7/8, *š' nimi* 25-11. Osim toga prijedlog *s* često se zamjenju sa *z*: *z' dobru obaru* 23-10, *z' harti* 73-2, *s' koga*, 31-17, ali *z onoga* 31-18/19, *z' općinu* 43-10, što govori o jednačenju po zvučnosti, odnosno prijelazu iz bezvučnog u zvučni parnjak.

5.2.2.11. Ostale suglasničke promjene

U tekstu je primijećeno nekoliko primjera razjednačavanja udaljenih i uzastopnih suglasnika, odnosno disimilacije suglasnika, u primjeru *guv'nê* 17-13 i *g(u)v'ni* 17-22, u kojima je suglasnička skupina -mn- zamijenjena skupinom -vn-, te u *prezlamenaь* 28-19, *z'lamenaû* 27-18 u kojima se suglasnička skupina zn- u inicijalnome slogu mijenja u zl-. U leksemu *pod'knežin* i *pot'knežin* 58-13, zabilježeno je i gubljenje dentala u *poknežini* 40-6. Dental može ispasti ispred nazala, a u Vrbničkome statutu nailazimo na samo jedan primjer spomenute pojave: *niena* 22-8/9. Promjena *m* > *n* u dočetnoj poziciji karakteristična je za

¹¹³ Isto, str. 70.

¹¹⁴ Isto, str. 72.

čakavsko narječje, no u tekstu Vrbničkoga statuta ne pronalazimo ni jedan primjer te promjene.

5.3. Morfologija

5.3.1. Imenice

Ishodišni sustav imeničkih deklinacija svih slavenskih jezika među koje se ubrajaju i tri hrvatska narječja činile su glavne deklinacije po kojima se sklanjala većina imenica svih triju rodova te sporedne deklinacije po kojima se sklanjao određeni broj imenica. Glavne deklinacije razlikovale su se po palatalnosti i dijelile su se na tvrde i meke osnove. Bile su to glavne deklinacije tvrde o-osnove i meke jo-osnove za muški rod, tvrde o-osnove i meke jo-osnove za srednji rod i tvrde a-osnove i meke ja-osnove za ženski rod. Sporednih je deklinacija bilo ukupno devet, četiri samoglasničke i pet suglasničkih, i to sporedne samoglasničke deklinacije: i-osnove za muški i ženski rod, u-osnove za muški i ženski rod te suglasničke deklinacije: r-osnove za ženski rod, n-osnove za muški i srednji rod te t-osnove i s-osnove za srednji rod.¹¹⁵ Ovakav preopterećeni sustav težio je rasterećivanju i preslagivanju. Postupno se gube sporedne deklinacije, a kasnije u mlađem podrazdoblju i razlike između tvrdih i mekih osnova te započinje proces gubljenja dvojine.¹¹⁶

Sporedni obrazac deklinacije i-osnova za imenice muškoga roda (ꙗꙋтъ, ꙗꙋꙋтъ, ꙗꙋꙋꙋтъ) poprima obrazac glavne deklinacije muškoga roda (jo-osnova), a neke imenice koje su se pripadale deklinaciji promijenile su rod i ostale pri i-osnovama (N jd sol, stvar – G jd soli, stvari).¹¹⁷ Stjepan Damjanović navodi da glavni razlog raspada i-osnova muškoga roda leži u malom broju imenica te utjecaju imenica jo-osnova, nakon čega je u imenica prevladao rod i prelaze u glavnu deklinaciju ili prevladava pripadnost deklinaciji pa imenice prelaze u i-osnove ženskoga roda.¹¹⁸ U praslavenskome se je većina imenica muškoga roda sklanjala po u-osnovama, no one su se stopile s glavnom o-deklinacijom i ugasile se kao zasebna

¹¹⁵ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb; Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka; Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, Čavle, 2015., str. 19-20.

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ Isto, str. 23-24,

¹¹⁸ Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 83.

sklonidba. Sklonidba u-osnova ženskoga roda, odnosno v-deklinacija tijekom starojezičnoga razdoblja poprimila je nastavke glavne deklinacije ženskoga roda i potpuno se stopila s a-osnovama.¹¹⁹ Po suglasničkoj r-deklinaciji u praslavenskome jeziku skladanje su se imenice *mati* i *kći*, kojima je osnova u svim padežima, osim N i V jd. završavala slijedom *-er*. One kasnije potpadaju pod utjecaj i-osnova, no zbog jake semantičke povezanosti zadržavaju obilježja starih r-osnova.¹²⁰ U tekstu Statuta pronalazimo imenice u N jd. *o(ta)cb ali mati* 15-20, *otac ili mati* 46-6, *otcb i mati* 57-11, u G jd. *otcu ili materi* 58-12, *h'čeri* 58-10, D jd. *otca ili materi* 59-3, *hčeri* 46-7, A jd. *'sloboditi o(t)ca ni matere* 16-2 i *otca i materb* 58-8. Praslavenske n-osnove muškoga i srednjega roda prelaze u glavnu o-deklinaciju, kasniju a-deklinaciju. Imenice muškoga roda ove deklinacije svoj trag pripadnosti n-osnovama odaje slijed *-en-* na početku osnove, a imenice srednjega roda svoju posebnost čuvaju u nejednakim osnovama, odnosno u N A V jd. osnova im je jednosložna, a u ostalim padežima dvosložna i sadrži slijed *-en-* (N jd. *ime*, G jd. *imena*).¹²¹ Imenice suglasničkih t-osnova srednjega roda također se priključuju glavnoj deklinaciji o-osnova, današnja a-vrsta. U sebi su sačuvale jednosložnu osnovu u N A V jd. (*tel-*), a u ostalih padežnih oblika imaju dvosložnu osnovu sa slijedom *-et-* (*telet-*).¹²² Imenice s-osnove srednjega roda posve se stapaju s glavnom deklinacijom o-osnova, ne zadržavši posebnosti stare sklonidbe.¹²³

Koncem starojezičnoga i srednjojezičnoga razdoblja od tri glavne deklinacije i devet sporednih sklonidba imenica reducirana je na jednu deklinaciju za imenice muškoga i srednjega roda (a-osnove), drugi obrazac deklinacije za imenice ženskoga roda (e-osnove) te obrazac za imenice ženskoga roda koje u N jd. završavaju na suglasnik (i-osnove).¹²⁴ Posljednje navedeni obrazac i-osnova polako počinje gubiti vlastite izvorne nastavke i preuzimati nastavke a-vrste i e-vrste, a r-deklinacija preuzima nastavke i-osnove.¹²⁵

U sljedećem dijelu diplomskoga rada prikazat ću imenice svih triju rodova u jednini i množini, ali u pojedinim padežima koji su specifični i važni za proces razvoja jezika.

¹¹⁹ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 25-26.

¹²⁰ Isto, str. 28.

¹²¹ Isto, str. 33-34.

¹²² Isto, str. 34.

¹²³ Isto, str. 35.

¹²⁴ Isto, str. 40.

¹²⁵ Isto, str. 74.

5.3.1.1. Imenice muškoga i srednjega roda

Za imenice muškog i srednjeg roda u jednini izdvojeni su oblici u jednini u lokativu i instrumentalu te množinski oblici u nominativu, genitivu, dativu, akuzativu, lokativu i instrumentalu.

Lokativ jednine imenica muškoga i srednjega roda

U srednjovjekovnim su pravnim tekstovima za lokativ jednine u imenica a-osnova potvrđena tri nastavka, i to *-i*, *-e* i *-u*.¹²⁶ U Vrbničkom statutu pronađeni su oblici svih triju padežnih nastavaka u lokativu jednine muškog i srednjeg roda: *(v)vrbnici* 25-15, *pri sud'ci ūrši* 26-7, *v otoci* 26-14, *po zveličenom' g(ospodi)ni* 33-3, *fran'čiski* 33-4, *v počtenjŕi* 33-13, *na otoci* 34-18, *v rečenom' zaroci* 41-7, *v' kaš'teli* 57-12, *vr'b'nici* 57-13, *na s'tanu ali na guv'nê* 17-12/13, *na stanu ali na g(u)v'ni* 17-21/22, *v kr'ku* 15-2, *v' komъ g'radu* 30-7, *v' gradu* 42-5, *v' gradê* 13-3, *v' hramê* 16-13, *v' razumê* 10-7. Nastavak *-i* u lokativu jednine muškog roda u imenica čiji je oblik završavao nepalatalom može imati dvojako porijeklo. Naime, u nekadašnjoj o-deklinaciji u lokativu jednine gramatički morfem bio je *jat* (<ê) te nastavak *-i* može biti refleks *jata* koji je u ikavsko-ekavskom dijalektu u gramatičkim morfemima redovito bio ikavski¹²⁷ ili je došlo do preuzimanja nastavka i dominacije palatalne jo-deklinacije u kojoj je nastavak *-i* bio uobičajen. U Vrbničkom statutu ponekad bilježi prvotni oblik: *na guv'nê* 17-12/13, *v' gradê* 13-3, *v' hramê* 16-13, *v' razumê* 10-7, ali i nastavak *-i*, na primjer: *na g(u)v'ni* 17-21/22, *po ... g(ospodi)ni* 33-3, *pri sud'ci* 26-7, *v' kaš'teli* 57-12. Nastavak *-i* u spomenutom padežnom obliku, u imenica koje završavaju palatalom svoje porijeklo vuče iz palatalne jo-deklinacije, na primjer: *(v)vrbnici* 25-15, *pri ūrši* 26-7, *v otoci* 26-14, *v počtenjŕi* 33-13, *v rečenom' zaroci* 41-7. Nastavak *-e* u lokativu jedine pronalazimo u imenica koje su se sklanjale po nekadašnjoj n-deklinaciji, na primjer: *va v'rime* 27-3, *v' d'ne* 1-3. Padežni nastavak *-u*, u primjera *na s'tanu* 17-12, *na stanu ali na g(u)v'ni* 17-21/22, *v kr'ku* 15-2, *v' komъ g'radu* 30-7, *v' gradu* 42-5, porijeklom dolazi iz u-deklinacije.

¹²⁶ Isto, str. 65.

¹²⁷ Lukežić, I., Turk, M., *Govori otoka Krka*, str. 25.

Instrumental jednine imenica muškoga i srednjega roda

U instrumentalu jednine muškog i srednjeg roda U Vrbničkom su statutu zabilježeni oblici s nastavcima na *-om* u nepalatalnih osnova i *-em* u palatalnih osnova, na primjer: *viděti sud'cemъ* 13-8, *dob'remъ č(lovi)komъ* 18-1, 21-1, 30-15, *ud'ribъ batomъ ali kamikomъ* 18-13, *nožemъ ali kam(i)komъ* 19-1, *pred milostivim' providurom'* 33-9/10, *priseći pred' g(ospodi)nom providurom'* 38-4/5, *ne mozi se s'kupiti nied'nimъ blagomъ* 14-5, *k' sud'cemъ* 29-12, *pred žaknom* 52-20, *pred popom* 52-19, *k'met' s' kmetomъ* 57-5, *sa žreb'cemъ* 61-20, *ali s ozim'komъ* 62-1, *so otcem'* 57-3, *zak(o)nomъ* 30-2, *nad' niednimъ v'r'bničaninomъ* 31-11/12, *nad' bačaninomъ* 31-13/14. Među oblicima osamljena stoji imenica s nastavkom *-im*: *s oružjim'* 39-3.

Nominativ množine imenica muškoga i srednjega roda

U čakavskim srednjovjekovnim tekstovima za nominativ množine a-vrsta zabilježeni su oblici s nastavcima *-i*, *-e*, *-ane*.¹²⁸ U Vrbničkom su statutu pronađeni oblici redovito imaju nastavak *-i*, na primjer: *tada sud'ci* 8-19, 9-10/11, *iměite svedoci biti* 10-12, *s'vedoci iměite biti* 15-5, *da sudci ki esu* 14-16, *ribari* 32-17, 39-10, *sud'ci* 29-14, *k'meti esu potrdili* 25-12, *to su muži* 24-6/7, *poknežini i sudci* 34-6/6, *poknežini ili sudci* 34-1, *susedi* 31-7, *urdini* 32-1, *volovini* 32-8, *v'si vič'nici* 41-4, *én'ci i koz'liči* 42-7/8. Primjeri s dugom množinom (*-ove/-ovi*) u nominativu množine imenica u Vrbničkom statutu nisu pronađeni. Rijetki su oblici s nastavkom *-e* i *-ane* i odnose se na imenice sa sufiksom *-(j)anin* koje su se nekoć sklanjale kao imenice n-osnova i u nominativu su množine zadržale stari nastavak *-e* koji se kasnije u jeziku zamjenjuje nastavkom *-i* imenica o-osnova.¹²⁹ U tekstu Vrbničkoga statuta pronađeni su oblici s nastavkom *-ane*, na primjer: *da imъ vrb'ničane potiraû* 27-19/20, *bačane (ki bi činili š'kodu vrb'ničamъ)* 30-3, *kr'čane k(a)ko otočane* 15-10.

Genitiv množine imenica muškoga i srednjega roda

U srednjovjekovnih pravnih tekstova genitiv množine a-vrsta bilježi različite nastavke, i to *-ø*, *-ev/-ov*, *-i* i *-ih*. U statutu za genitiv množine muškog i srednjeg roda prevladava nastavak *-ø* ili *-i*, a pronađeni su oblici i s nastavkom na *-ov*, na primjer: *v razumě sud(a)cbъ* 10-7, *poli sudacъ* 15-2, *ot sud(a)cbъ* 15-9, *od podknežin i sudac* 33-1, *do dī (=15.) d(a)nъ* 16-20, *do dī (=15.) d(a)ni* 19-14, *ot naših ver'niъ s'lužbnikovъ* 7-7, *sudci od kaštelov* 33-5/6, *od*

¹²⁸ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 66.

¹²⁹ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 422.

podiložnikov 33-15, 38-15. Nastavci *-ev/-ov* genitiva množine imenica u muškom rodu porijeklom dolaze iz starih *u-osnova* muškoga roda, prema kojima nastavak *-ov* dolazi u *osnova* koji završavaju nepalatalnim suglasnikom, a nastavak *-ev* u onih koji završavaju palatalom.¹³⁰

Dativ množine imenica muškoga i srednjega roda

U dativu množine imenica *a*-vrsta u svih čakavskih srednjovjekovnih tekstova potvrđeni su oblici s nastavcima na *-om* i *-em* te i poklapaju s nastavcima u instrumentalu jednine *a*-vrsta.¹³¹ U Vrbničkom statutu primijećen je i nastavak *-am* u imenica koje imaju sufixs (*j*)*anin*. Na primjer: *knez(o)mь* 16-4, *budi a (=1.) knezemь* 18-9/10, *navestiti v'sêm lûdemь* 25-17, *drugim vnukom* 46-10, *da mozi odьdati svoimь sud'cemь* 30-6/7 te *vrbničamь* 30-4, *pustitь v zarokь bačamь* 31-3/4.

Akuzativ množine imenica muškoga i srednjega roda

Akuzativ množine imenica *a*-vrsta može imati dva nastavka *-i* i *-e*, s time da je nastavak *-i* stariji i porijeklom dolazi iz bivših *o-osnova* za muški rod, dok je *-e* noviji i dolazi pod utjecajem bivših *jo-osnova*.¹³² U statutu su pronađena oba nastavka za akuzativ množine imenica *a*-vrsta, ali je nastavak *-i* učestaliji dok su primjeri s nastavkom na *-e* rijetki: *s'z'vavše dobrihь muži* 7-11, *prizvali es'mo...dobrihь muži* 8-1, *ako ne bi imela s'vedoki* 9-15, *do g (=4.) dobri muži* 14-18/19, *oslužiti vse mandati i urdine* 33-16/17, *otrgaû vinogradi* 42-10, *paslь vinogradi* 60-14, *potiraû dr'muni* 28-1, *pred dvorove* 9-7, *da mozi naiti goste* 10-5/6 (imenica koja se sklanjala po nekadašnjim *i-osnovama* muškoga roda).

Lokativ množine imenica muškoga i srednjega roda

Nastavci za lokativ množine imenica *a*-vrsta u pravnih tekstova jesu uglavnom *-ih* i *-eh*, s time da nastavak *-ih* dolazi u onim tekstovima u kojima prevladava ikavski refleks jata, a *-eh* u onih u kojima prevladava ekavski refleks jata.¹³³ U Vrbničkom statutu pronađeni su oblici s nastavkom na *-ih*, ali i puno primjera u kojima se bilježi *jat*, no za pretpostaviti je da je refleks bio ikavski: *v drenihь* 67-2, *v' raz'graenihь dr'munihь* 30-12, *v' mircihь* 66-4, *v dr'munihь i v' žitihь* 27-16, *v dr'munihь ali v žitêhь* 29-2, *v' vinog'radêh'* 29-9, *v ustihь* 65-3, *po v (=3.) dobrihь s'vedocêhь* 8-11.

¹³⁰ Damjanović, S., Staroslavenski jezik, str. 84

¹³¹ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 67.

¹³² Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 422.

¹³³ Isto, str. 423.

Instrumental množine imenica muškoga i srednjega roda

Čakavski srednjovjekovni pravni tekstovi u instrumentalu množine imenica a-vrste imaju stari nastavak *-i*, ali mogu imati i noviji nastavak *-ma* preuzet iz dativa i instrumentala množine i-osnova i u-osnova, nastavak *-mi* koji je preuzet iz instrumentala množine i-osnova i suglasničkih osnova i *-om* preuzet iz dativa množine.¹³⁴ U Vrbničkom statutu uglavnom su zabilježeni oblici s nastavkom na *-i* i oni na *-mi*, na primjer: *s vič'nici* 53-22, *meû k'meti i vlasteli* 24-1, *trimi s'vedoki* 13-3, *s' našimi ov'ni prazi* 54-3, *s ê(n)ci* 43-5, *s vsimi vič'nici* 56-17, *s inimi dobrimi muži* 56-11/12, *meû kmet'mi s' vlastelmi* 24-3, *têmi s'vedokmi* 13-5.

Za kraj je važno istaknuti da sinkretizam dativa, lokativa i instrumentala u množini imenica a-vrsta nije zabilježen, odnosno u periodu u kojem je Vrbnički statut pisan još uvijek nije došlo do sinkretizma.

5.3.1.2. Imenice ženskoga roda

Za imenice ženskoga roda u izdvojeni su oblici u genitivu, akuzativu dativu, lokativu i instrumentalu jednine te nominativu, genitivu, akuzativu, dativu, lokativu i instrumentalu množine. Ovdje naglašavam da se pojedini padežni oblici promatraju skupno zbog sličnih gramatičkih morfema, a ponegdje zbog malog broja potvrđenih primjera u tekstu statuta.

Genitiv jednine te nominativ i akuzativ množine ženskoga roda

Razlog zbog kojeg se imenice skupno promatraju jest taj što dijele iste nastavke *-i* i *-e*. Nastavak *-e* porijeklom dolazi iz palatalne ja-deklinacije te je u ovih oblika prvotno bio prednjojezični samoglasnik *-ę* koji se je kasnije reflektirao u *-e*. Nastavak *-i* dolazi iz a-osnova, a njegova pojava govori o tome da još uvijek nije prevladao nastavak *-e* iz palatalnih ja-osnova, kao što je to slučaj u kasnijem razvoju jezika.¹³⁵ U imenica kojima osnova završava palatalom uvijek se očekuje nastavak *-e*, na primjer: *za onuk'le ov'če* 12-8, *bravari svete marie* 52-14, *blažene dive marie* 52-1, *prez v'sake sentencie* 59-6, *ki sprosi...zeml'e* 41-6/7. Imenice kojima osnova završava nepalatalom i u kojima se u genitivu jednine bilježi nastavak *-i* iz a-deklinacije govore o očuvanju starijeg stanja u sklonidbi te su u Statutu potvrđeni sljedeći oblici: *ot besedi* 24-5, *na vrh' zle dragi* 67-4, *od općini* 56-4, *prez' vsake*

¹³⁴ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 69.

¹³⁵ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 423.

pravdi 59-5, *ot tad'bi* 16-12, 17-21, *z ruki* 19-3, *s'voe ženi* 20-1, *ot ke peni* 22-20, *vrsti* 57-4, *od službi* 57-1, *brez kuki* 68-8, *prepisahъ z' harti* 73-4. Nastavak *-e* u pronađenih imenica koje imaju nepalatalnu osnovu govore o preklapanju deklinacije i dominaciji palatalne osnove, na primjer: *ot sile* 8-6, *od' dovice* 22-7/8, *od škode* 21-18, *pol te pene* 26-18, *od strane* 27-14, *od libr(i)ce* 32-14, *od svitle gospode* 33-14, *od nih' fatigue* 40-7. Osim spomenutih, pronađeni su oblici nominativa i genitiva i-vrste s nastavkom na *-i*, na primjer: *hudi lûdi* 7-8/9 (N mn.), *od tvari* 20-9, *od ričii* 22-17, *prez' milosti* 26-4.

U nominativu množine u Vrbničkom statutu također se bilježe oblici s nastavcima *-e* iz ja-osnova u imenica s palatalnom osnovom i nastavak *-i* iz a-osnova u imenica s nepalatalnom osnovom. U pronađenim primjerima imenica ženskoga roda u osnova koje završavaju nepalatalom, na primjer: *ako bi ke ženi* 23-10, *kozi v' zarokъ* 42-12, *rečene besede* 25-7, *vlas'tele* 25-11, pronalazimo nastavak *-e* koji je bio uobičajen u palatalnih osnova, što govori o preklapanju deklinacije i dominaciji palatalne deklinacije. Kao u genitivu jednine i nominativu množine, istu situaciju pronalazimo u akuzativu množine imenica ženskoga roda. Boris Kuzmić za oblike s nastavkom *-i* u akuzativu množine navodi da su stari i da se rijetko bilježe u pravnim spomenicima srednjega vijeka.¹³⁶ Oblici imenica ženskoga roda u akuzativu množine čija osnova završava na nepalatal, u Vrbničkom statutu bilježe nastavak *-i* u primjerima: *igral' na harti* 39-6, *pačat v stvari* 35-10/11, *ne dati hrani* 58-12, *za nike besedi* 24-19, ali se pojavljuje i nastavak *-e* u primjera: *naiti žene* 10-6, *za kr'(a)ve i kob(i)le* 12-1, *nih' živine* 27-15, *prodavali ribe* 39-11, *rekli besede* 39-13. U imenica čija osnova završava palatalom očekuje se nastavak *-e* (*za sam(i)ce* 11-20, *braniti dovica* 40-1), no u imenica s nepalatalnom osnovom i nastavkom *-i* čuvaju se stari nastavci, a pojava nastavka *-e* u tih oblika potvrđuje preklapanje i dominaciju palatalne deklinacije. Pronađeni su oblici akuzativa množine i-vrste s nastavkom na *-i*, na primjer: *spomenut nega milosti* 38-11/12, 33-12.

Dativ i lokativ jednine ženskoga roda

U čakavskim srednjovjekovnim pravnim tekstovima potvrđeni su oblici u dativu i lokativu jednine ženskoga roda s nastavkom *-i* i *-e*.¹³⁷ Spomenuti nastavci dolaze iz nekadašnje glavne nepalatalne a-deklinacije i nastavka *-jat* (*ê*) koji se je reflektirao u samoglasnik *-i* ili *-e*.¹³⁸ Za razliku od nepalatalne deklinacije, u imenica koje su imale palatalnu osnovu uobičajen je nastavak *-i* iz nekadašnje palatalne ja-deklinacije, na primjer:

¹³⁶ Isto, str. 424.

¹³⁷ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 70.

¹³⁸ Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 80.

po *d(en)unciji* 40-13. B. Kuzmić navodi da je u većini hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika potvrđen nastavak *-i*, a nastavak *-e* prevladava u spomenicima u kojima prevladava ekavski refleks *jata* (*ê*).¹³⁹ U Statutu pronađeni oblici dativa jednine imenica s nepalatalnom osnovom uglavnom imaju nastavak *-i* ili se vokal *-e* bilježi grafemom *-jat* (*ê*): *zvrhu tadbi* 10-18, *licen'ciû ob'cini* 42-1, *gospodi a (=1.) delb a drugi op'cini* 61-5/6, , *po kanciri* 52-17; *polb g(ospo)dê* 11-3, *treti op'cinê* 11-7, *b (=2.) dela g(ospo)dê a tretu op'cinê* 21-3, *po prvoi tad'bê* 14-1, *po istinê* 20-12, *budi tretu del g(ospo)dê* 23-1, *po drugoi tad'bê* 23-14. Nastavak *jat* (*ê*) u imenica s nepalatalnom osnovom učestaliji je u starijem dijelu statuta iz 1388. godine, a nastavak *-i*, koji se redovito pojavljuje u kasnijim zapisima Vrbničkoga statuta, može imati dvojako porijeklo, odnosno, možemo govoriti o ikavskom refleksu *jata* ili o preuzimanju nastavka i dominaciji palatalne deklinacije.

Oblici u lokativu jednine potvrđuju istu situaciju kao i u dativu jednine. Imenice s palatalnom osnovom bilježe nastavak *-i* koji porijeklom dolazi iz palatalne deklinacije, na primjer: *v' drazi* 27-9, *na polači* 52-4, *v' bravarii'* 52-12, *v' samotrci* 63-10, *v' grub'či* 63-13, *v' litini drazi* 66-8, *v' moči* 65-6. Imenice s nepalatalnom osnovom: *v' braščini* 52-5/6, *v' živini* 53-4, *na travi* 26-15, *op'cini* 41-6, *na vižitani* 56-10, *pri crikvi* 57-13, *v' škodi* 60-2, *na placi* 78-3; *v' pravdê* 7-13, *v' uzê* 10-8/9, *v' bravarevi rotê* 16-9, bilježe nastavak *-i* koji je porijeklom mogao doći ikavskim refleksom *jata* ili je došlo do preuzimanja nastavka i dominacije palatalne deklinacije.

Akuzativ jednine ženskoga roda

U statutu su potvrđeni oblici akuzativa jednine *e*-vrste u kojima je zabilježen nastavak *-u*. Nastavak *-u* porijeklom dolazi iz *ja*-osnova u kojima je imao oblik stražnjeg nazala *-o* koji prelazi u *-u*, a isti nastavak pronalazimo i danas u standardu.¹⁴⁰ U Vrbničkom statutu pronađeni padežni oblici potvrđuju navedeno, na primjer: *istinu praviti* 9-12, *da pravdu* 10-16, *za žrebca ali kobilu* 11-11, *za unca i kravu* 11-13, *za osla ali oslicu* 11-16, *za ovcu i koz(u)* 12-4, *naš'lb svou tad'bu* 12-17, *postaviti na m(u)ku* 13-16, *vidêti svou š'kodu* 13-12, *imelb škodu* 12-11, *svršilb rotu* 13-15, *za ov'cu* 16-5, *v' ruku* 18-13/14, *nepočtenu besedu* 20-19, *dalb polici'nicu* 21-5, *van'nû živinu* 26-1, *za pripročinu ili nevolu* 40-3/4. Oblik *za loki* 68-10 koji se pojavljuje u akuzativu jednine Kuzmić opisuje kao nominativni.¹⁴¹

¹³⁹ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 423.

¹⁴⁰ Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 80

¹⁴¹ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 423.

Instrumental jednine ženskoga roda

U instrumentalu jednine ženskoga roda u tekstu Statuta potvrđeni su oblici isključivo s kontrahiranim nastavkom *-u*. Nastavak porijeklom dolazi iz nekadašnje a-deklinacije i ja-deklinacije (*-ojo/-ejjo*), a nastaje stezanjem ovih oblika i prijelazom $\varphi > u$.¹⁴² Primjeri su: *z' dobru obaru 23-10, pred' c'rikvu 53-17, pod penu 56-5, s' licen'ciû 42-1, pod op'činu 42-3, s rotu 61-4, meû ob'činu 43-7, z op'činu 43-10*.

Genitiv množine ženskoga roda

Genitiv množine ženskoga roda u Vrbničkom statutu kao nastavak ima ništični morfem *-ø*. Nastavak porijeklom dolazi iz a/ja-deklinacije koja je u staroslavenskom kao nastavak imala *jor* ili *jer*, a koji su se kasnije izgubili redukcijom poluglasa u slabom položaju.¹⁴³ U analiziranom tekstu potvrđeni primjeri su: *od tehъ silъ 8-18, plati m (=60) l(i)b(a)r 11-1, m (=60) l(i)brъ 11-1, ot d (=5) l(i)b(a)rъ 17-7, od kozъ i od ovacъ 60-1, š'kodu ot ov(a)cъ 14-11, ne da svoih neriz' 43-7, kozъ m'listi 56-6, od obitel 58-16, od rib' 32-1, kamenic' 32-5, sip i hobotnic' 32-11, gar i menul 32-12*.

Dativ, lokativ i instrumental množine ženskoga roda

Dativ, lokativ i instrumental množine ženskoga roda imaju različite nastavke, zajedničko im je što potječu iz nekadašnje a/ja-deklinacije u kojoj je dativ imao nastavak *-amъ*, lokativ *-ahъ* a instrumental *-ami*.¹⁴⁴ U tekstu statuta dativ množine glasi: *pustit ov'cam' 43-5*, a lokativ množine: *v' kučah' 39-6/7, v sinahъ 63-6, na gačah' 63-12, v' stupicah 63-14, v trušaitahъ 64-10*. U statutu je zabilježen instrumental množine i-vrste koji porijeklom dolazi iz nekadašnje i-deklinacije *prêtile tvar'mi 20-10*.

Nakon raspada sporednih deklinacija i neutralizacije razlika između palatalnih i nepalatalnih deklinacija, sklonidba imenica reducirana je na jednu deklinaciju za imenice muškoga i srednjega roda (a-osnove), deklinaciju za imenice ženskoga roda (e-osnove) te obrazac za imenice ženskoga roda koje u N jd. završavaju na suglasnik (i-osnove).¹⁴⁵ U analiziranome tekstu Vrbničkoga statuta promatrani su određeni oblici muškoga i srednjega

¹⁴² Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 80.

¹⁴³ Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 80

¹⁴⁴ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*, str. 53-55.

¹⁴⁵ Isto, str. 40.

roda. Neutralizaciju razlika između o-osnova i jo-osnova možemo pratiti u lokativu jednine muškoga i srednjega roda, u kojima se potvrđuju oblici s nastavcima *-i*, *-e* i *-u*. Nastavak *-i* u lokativu imenica muškoga roda kojima osnove završavaju palatalom dolazi iz palatalne jo-deklinacije (*pri ūrši* 26-7, *v otoci* 26-14, *v počtenji* 33-13), no u imenica s nepalatalnom osnovom može imati dvojako porijeklo, i to: iz o-deklinacije koja je u lokativu jednine imala gramatički morphem *jat* (<ê) nakon čega je došlo do ikavskog refleksa *jata*, a druga se varijanta odnosi se na preuzimanje nastavka i dominaciji palatalne jo-deklinacije (*na guv'nê* 17-12/13, *v' gradê* 13-3, *na g(u)v'ni* 17-21/22, *v' kaš'teli* 57-12). Nastavak *-e* dolazi iz nekadašnje n-deklinacije (*va v'rime* 27-3), a nastavak *-u* (*na s'tanu* 17-12, *v' gradu* 42-5) iz u-deklinacije. U instrumentalu jednine muškog i srednjeg roda zabilježeni oblici su s nastavcima *-om* /*-em* s obzirom na nepalatalnost ili palatalnost osnove (*nožem̃ ali kam(i)kom̃* 19-1). U nominativu množine a-vrsta zabilježeni su uobičajeni oblici s nastavcima *-i* (*tada sud'ci* 9-10/11, *imêite svedoci biti* 10-12), ali oni s nastavkom *-ane* (*da im̃ vrb'ničane potiraû* 27-19/20). Oblici s nastavkom *-ane* rijetki su i dolaze u imenica sa sufiksom *-(j)anin* koje su se nekoć sklanjale kao imenice n-osnova te su zadržale stari nastavak *-e* koji se kasnije u jeziku zamjenjuje nastavkom *-i* imenica o-osnova. Genitivni oblici imenica bilježe različite nastavke *-ø* ili *-i*, a pronađeni su oblici i s nastavkom na *-ov* koji porijeklom dolaze iz starih u-osnova (*od podknežin i sudac* 33-1, *do di (=15.) d(a)ni* 19-14, *ot...s'lužnikoṽ* 7-7, *od kaštelov* 33-5/6). U dativu množine imenica a-vrsta potvrđeni su oblici s nastavcima na *-om*/*-em* ovisno o palatalnosti i nepalatalnosti osnove, te nastavak *-am* u imenica koje imaju sufiks *(j)anin* (*knezem̃* 18-9/10, *drugim vnukom* 46-10, *vrbničam̃* 30-4, *bačam̃* 31-3/4). Akuzativ množine imenica a-vrsta u analiziranom tekstu ima dva nastavka *-i* i *-e*, s time da je nastavak *-i* stariji, porijeklom dolazi iz bivših o-osnova i učestaliji je oblik u Vrbničkome statutu, nastavak *-e* je noviji, dolazi pod utjecajem bivših jo-osnova i rijetko se koristi (*s'z'vavše...muži* 7-11, *urdine* 33-16/17). U lokativu množine imenica a-vrsta prevladava nastavak *-ih*, ali se u ponekim imenicama bilježi *jat* (*v drenih̃* 67-2, *v žitêh̃* 29-2). Instrumentalni oblik imenica a-vrste u analiziranome tekstu ima stari nastavak *-i* i *-mi*, koji porijeklom dolazi iz i-osnova (*s vič'nici* 53-22, *meû k'meti i vlasteli* 24-1, *meû kmet'mi s' vlastelmi* 24-3).

U imenica ženskoga roda analizirani su pojedini padežni oblici i njihove posebnosti. Genitiv jednine te nominativ i akuzativ množine dijele iste nastavke *-i* i *-e*. Nastavak *-e* porijeklom dolazi iz palatalne ja-deklinacije te je u ovih oblika prvotno bio prednjojezični samoglasnik *-ę* koji se je kasnije reflektirao u *-e*. Nastavak *-i* dolazi iz a-osnova, a njegova pojava govori o

tome da još uvijek nije prevladao nastavak *-e* iz palatalne deklinacije, kao što je to slučaj u kasnijem razvoju jezika. U imenica kojima osnova završava palatalom uvijek se očekuje nastavak *-e* (G jd. *bravari svete marie* 52-14, G jd. *ki sprosi...zeml'e* 41-6/7). Imenice kojima osnova završava nepalatalom i u kojima se u genitivu jednine bilježi nastavak *-i* iz a-deklinacije govore o očuvanju starijeg stanja u sklonidbi (G jd. *ot besedi* 24-5, G jd. *od općini* 56-4, N mn. *ako bi ke ženi* 23-10, A mn. *igral' na harti* 39-6, A mn. *za nike besedi* 24-19). Nastavak *-e* u pronađenih imenica koje imaju nepalatalnu osnovu govore o preklapanju deklinacije i dominaciji palatalne osnove (G jd. *ot sile* 8-6, G jd. *od' dovica* 22-7/8, N mn. *rečene besede* 25-7, N mn. *vlas'tele* 25-11, A mn. *naiti žene* 10-6, A mn. *rekli besede* 39-13). Oblici u dativu i lokativu jednine ženskoga roda u Vrbničkom statutu imaju nastavak *-i* i *-e*. Spomenuti nastavci dolaze iz nekadašnje glavne nepalatalne a-deklinacije *-i/-e* (<*jat ê*) ili iz palatalne ja-deklinacije za koju je uobičajen nastavak *-i* (D jd. *po d(en)unciji* 40-19, L jd. *na polači* 52-4, L jd. *v moči* 65-6). U Statutu pronađeni oblici imenica s nepalatalnom osnovom uglavnom imaju nastavak *-i* ili se vokal *-e* bilježi grafemom *-jat (ê)* te njihovo porijeklo može biti dvojako odnosno, možemo govoriti o ikavskom refleksu jata ili o preuzimaju nastavka i dominaciji palatalne deklinacije (D jd. *zvrhu tadbi* 10-18, D jd. *licen'ciû ob'ćini* 42-1, D jd. *po istinê* 20-12, L jd. *v braščini* 52-5/6, L jd. *v' pravdê* 7-13). U statutu su potvrđeni oblici akuzativa jednine e-vrste u kojima je zabilježen nastavak *-u* (<*-o*) (*istinu praviti* 9-12, *da pravdu* 10-16), a u instrumentalu jednine ženskoga roda u tekstu Statuta potvrđeni su oblici isključivo s nastavkom *-u* (<*o<-ojo/-ejo*) iz nekadašnje a-deklinacije i ja-deklinacije (*z' dobru obaru* 23-10, *pred' c'rikvu* 53-17). Genitiv množine ženskoga roda čuva stari nastavak, ništični morfem *-ø* iz a/ja-deklinacije nastalom redukcijom poluglasa u slabom položaju (*od tehь silь* 8-18, *od kozь i od ovacь* 60-1). Dativ, lokativ i instrumental množine ženskoga roda imaju različite nastavke *-amь/-ahь/-ami*, a zajedničko im je što potječu iz nekadašnje a/ja-deklinacije (D mn. *pustit ov'cam'* 43-5, L mn. *v' kućah'* 39-6/7, I mn. *prêtile tvar'mi* 20-10).

5.3.2. Pridjevi

Sklonidba

Sklonidba pridjeva bila je dvojaka u općeslavenskom razdoblju 9. i 10. stoljeća i kasnijem razdoblju. Pridjevske su se sklonidbe razlikovale po određenosti i neodređenosti, to

jest neodređeni su se pridjevi sklanjali po imeničkom obrascu, a određeni po vlastitoj pridjevnoj sklonidbi u kojoj se neodređenom padežnom liku dodavao odgovarajući padežni oblik anaforičke zamjenice *iže*.¹⁴⁶

Opisanu situaciju nalazimo i u tekstu Vrbničkoga statuta u kojem su se neodređeni pridjevi sklanjali po imeničkoj sklonidbi neodređenih pridjeva koja se podudara s razvitkom sklonidbe imenica. U tekstu statuta zastupljen je mali broj neodređenih pridjeva, neki od njih jesu, na primjer: *ot dobr'a gl(a)sa* (G jd. m.r.) 10-6, *plemenita č(lovi)ka* (G jd. m.r.) 28-12. Mogući razlog malog broja neodređenih pridjeva navodi Iva Lukežić u knjizi *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*. Naime, spomenuta imenička sklonidba neodređenih pridjeva tijekom srednjojezičnoga razdoblja polako zamire i izjednačava se sa zamjeničko-pridjevnom sklonidbom pridjeva određena lika, a u organskim govorima 20. stoljeća u potpunosti je potisnuta i zadržana uglavnom u ustaljenim izrekama i frazemima.¹⁴⁷

Za razliku od neodređenih pridjeva, određeni su pridjevi imali svoju sklonidbu, koja se u 14. i 15. stoljeću počinje približavati zamjeničkoj sklonidbi i u konačnici dolazi do potpunog izjednačavanja.¹⁴⁸ U srednjojezičnomu je razdoblju dvojina u potpunosti nestala kao gramatička kategorija i uspostavljen je štokavski sinkretizam D L I množine. Sklonidba pridjeva u rukopisu statuta prati paradigmu pridjevne sklonidbe u hrvatskim narječjima od konca srednjojezičnoga razdoblja.¹⁴⁹ Važno je napomenuti da u tekstu Vrbničkoga statuta potvrđeni pridjevi uglavnom opisuju i pobliže određuju pravne osobe, odredbe, mjere i zakone i razlikuju se od pridjeva kakve nailazimo u književnoumjetničkim opisivačkim tekstovima. Najzastupljeniji su oblici pridjeva u genitivu jednine i množine muškoga roda, dok su ostali padežni oblici te pridjevi srednjega i ženskoga roda manje zastupljeni.

U nominativu jednine muškoga roda mogući nastavci padežnih oblika jesu *-i*, *-ø*, *-o* i *-e*.¹⁵⁰ Na primjer u Vrbničkom statutu nailazimo na oblik s nastavkom *i*: *is'ti* 27-9, *providur' kr'č'ki* 25-15 i oblik s ništičnim morfemom *u*: *niednъ muž* 19-20, *nied(a)nъ gostъ* 13-4/5, *nied(a)nъ č(lovi)kъ* 15-12, *s'minъ* 25-19, *notar' c(a)revъ* 26-9, *osuenъ* 30-14, *neposlušan'* 34-10. Srednji rod jednine dijeli iste nastavke, *-o* i *-e*, na primjer: *dob'ro poručastvo* 10-11. U nominativu jednine ženskoga roda nailazimo samo na nastavak *-a*, na primjer: *dobra žena* 20-8, *niena v'dovica* 22-8/9, *nied'na pr(a)vda* 22-18, *podob'na* 29-19/20, *odъdana* 30-11.

¹⁴⁶ Isto, str. 238.

¹⁴⁷ Isto

¹⁴⁸ Isto, str. 239-241.

¹⁴⁹ Isto, str. 243.

¹⁵⁰ Isto, tablica prikazana na str. 243.

Množinski oblici muškoga roda u pridjevno-zamjeničkoj deklinaciji imaju nastavak *-i*, na primjer: *rečeni prisežnici* 40-11, *pravi* 7-13, *krivi* 7-14, *hudi ludi* 7-8/9.

Genitiv jednine ima nastavke *-oga* i *-ega* za muški i srednji rod i nastavak *-e* za ženski rod. U tekstu statuta pronađeni su oblici za muški rod: *niednoga gosta* 15-13, *nied'noga popa* 21-10, *obrečenoga* 10-9, *svitloga g(ospodi)na* 33-17, *biv'sega providura* 33-19, *rečenoga* 34-4, *svitloga providura* 34-5/6, *uzroka pravoga* 39-12, *pokoinoga êkova* 41-14/15, *statuta krčkoga* 43-11/12, *svetoga ivana* 52-4, 52-15, *v'zmožnoga* 27-3, *v'zveličenoga* 27-3/4, *plemenitoga* 27-4, *visokoroenoga* 27-5, *s'lav'noga* 27-5, *krčkoga* 27-7, *modruš'koga* 27-7, *sen'skoga* 27-7/8, *s(veta)go* 28-8 te za ženski rod: *s(ve)te* 27-10, *svitle gospode* 33-14, *sile žen'ske* 8-5, *tadbi kuć'ne* 16-12, *stare peni* 24-4, *besede nepoštene* 39-13, *škode učinene* 39-17, *blažene dive marie* 52-1, *s(ve)te marie* 52-15. U genitivu množine muškoga i srednjega roda potvrđeni su oblici s padežnim nastavcima na *-ih*, na primjer *ver'niĥ službnikovĥ* 7-7, *rečenih' tati* 34-8/9, *svetih* 39-1, *ubozih* 40-2, *let božĥih tekućĥih* 7-1.

U pridjevno-zamjeničkoj sklonidbi dativ jednine muškoga i srednjega roda bilježi nastavke *-omu*, *-emu* te *-imu* kao postojeći nastavak za srednji rod. U Vrbničkom statutu potvrđeni su navedeni nastavci za oblike muškoga roda u dativu, na primjer: *g(ospodi)nu milostivomu* 38-17, *drugomu sinu* 46-6, *ednomu vnuku* 46-9. U ženskome rodu jednine uobičajeni su nastavci *-oj* i *-i*, a u Statutu pronalazimo primjer *travi komunskoi* 26-15.

Akuzativ jednine muškoga roda ima gramatički morfem *-i*, srednjega roda *-e* te ženskoga *-u*, *-o* ili *-a*.¹⁵¹ U tekstu Vrbničkoga statuta pronađeni su primjeri s padežnim nastavcima *-i* u muškome rodu: *otokĥ kr'čki* 7-20, *mani zarokĥ* 19-15 (manji zarok), *s'rêd'ni* 19-17, te *-e* u srednjemu rodu: *ime božie* 7-1. U pridjeva ženskoga roda zabilježen je nastavak *-u*: *dobru ženu* 26-3, *drugu pr(a)vdu* 23-16, *velu kozu* 12-15, *veću penu* 24-13, *nepoč'tenu besedu* 20-19, *pisanu (penu)* 35-15, *blaženu divu* 38-20, *malu živinu* 26-1, *veliku* 26-2, *živinu gos'tin'sku* 26-13. U akuzativu množine muškoga roda zabilježen je nastavak *-i* za muški rod i *-e* za ženski rod, na primjer *dobri muži* 7-11 i *zmožne i zveličene gospode* 38-14/15. Ante Šepić u svojoj studiji *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih* primjećuje pojavu slavenskog genitiva množine u akuzativu množine pridjeva i zamjenica u Vinodolskome i Vrbničkom statutu, te kao primjer navodi: *hraniti poč'teno svoih' s'tariihĥ* 59-7/8.¹⁵² U analizi glagoljskoga rukopisa potvrđeni su još neki primjeri slavenskoga genitiva:

¹⁵¹ Isto, tablica prikazana na str. 243.

¹⁵² Šepić, A., *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih*, str. 35.

rečenih' tatih' (A mn. m.r.) 34-12/13, *dobrihь muži* (A mn. m.r.) 7-11, *otoč'kihь i dobrihь muži* (A mn. m.r.) 8-1, *imenitihь* (A mn. m.r.) 28-3.

U lokativu jednine pronađeni pridjevi imaju nastavak *-om*, *-em* u muškome rodu: *v rečenom' zaroci* 41-6, *ed'nêmbь dobrêmbь* 18-16 i *zveličenom'* 32-3 te *-oj* u ženskome rodu: *v' drazi bačan'skoi* 27-8/10. U rukopisu je zabilježen i primjer u lokativu množine muškoga roda u kojem se čuva stari nastavak: *dobrihь s'vedocêhь* 8-11.

U rukopisu statuta potvrđene imenice u instrumentalu jednine muškoga dijele nastavke *-im* i *-êm*, na primjer: *ed'nêmbь dobrêmbь* 21-10, *pravednim' zakonom'* 33-11, *milostivim' providurom'* 33-9/10, *novim* 28-4, *več'nimь* 28-17, *dob'rêmbь* 30-15, *niednimь* 31-11/12, *milostivim'* 33-9, *pravednim'* 33-11. Srednji rod u instrumentalu jednine dijeli isti nastavak *-im*, na primjer: *nied'nimь blagomь* 14-15. Padežni oblik instrumentala jednine ženskoga roda ima nastavak *-u*, na primjer: *z' dobru obaru* 23-10.

Komparacija

Jezik nekada, ali i sada poznaje tri stupnja komparacije, *pozitiv*, *komparativ* i *superlativ*. U prvom slavenskom književnom jeziku komparativ i superlativ tvorili su se od opisnih i gradivnih pridjeva kojima su se dodavali dvije vrste nastavaka: *-ii*, *-e*, *-bši* ili *-êi*, *-eje* i *-eiši*.¹⁵³ Iva Lukežić navodi dva tipa inačica za komparativ pridjeva u čakavskome narječju u kojima suglasnik *-š-* nije opstao.¹⁵⁴ U Vrbničkom statutu pronađena su samo dva komparativa koja prema Ivi Lukežić pripadaju drugome tipu komparativa s nastavkom *-iji* u muškome rodu, na primjer *stariji* 57-10, 59-7 te oblik *stariihь* 58-7/8, u kojem se bilježenjem dvaju samoglasnika upućivalo na glas *j* koji se je realizirao u govoru. Superlativ se, kao i danas tvorio od komparativa kojem se dodaje prefiks *naj-*. U rukopisu Vrbničkoga statuta u potvrđeni oblici superlativa jesu: *od' nas'tariega do naim(a)laega* 59-9.

5.3.3. Zamjenice

Zamjenice su se u praslavenskome jeziku razlikovale tipom sklonidbe, osobne i povratne podudarale su se s padežnim nastavcima *a-osnova*, a druge su sklonidbu dijelile sa

¹⁵³ Lukežić, I., Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija, str. 244.

¹⁵⁴ Isto, str. 244-245.

zamjeničkom, podudarnom sa sklonidbom određenih pridjeva.¹⁵⁵ U Vrbničkom statutu pojavljuje se velik broj zamjenica svih vrsta, uglavnom u istim padežnim oblicima i to većinom u genitivu i akuzativu jednine i množine. S obzirom na veliki broj zamjenica, u analizi će se komentirati samo specifični oblici i pojave.

Osobne zamjenice i povratna zamjenica *sebe / se*

U osobnih zamjenica za prvo lice u nominativu jednine *ja* u Vrbničkom statutu bilježi jatom (*ê*), na primjer *ê vĕmь onoga č(lov)ka* 22-1. Ovaj je oblik nastao iz oblika *azь* (< prasl. **azu*, **a*) kojemu je na početku osnove dodana j-proteza, a nakon otpadanja krajnjih poluglasa u 11. stoljeću nastaje i oblik bez nastavka.¹⁵⁶ Također, zanimljivo je korištenje prvog lica nominativa množine (*mi*) u prvom licu jednine (*ja*). Na primjer: *mi gosp(o)d(i)nь knezь š'tefanь i mi g(ospodi)nь knezь an'žь* 7-4/5; *mi g(ospodi)nь lov'renac* 7-15. Koristeći nominativ množine u prvom licu važni plemići i visoki dužnosnici ukazivali su na svoju veličinu.

U lokativu jednine osobne zamjenice *ja* pojavljuje se oblik *po m(e)ni* 72-17 te u dativu jednine osobne zamjenice *ti* pronađeni oblici glase: *t(e)bê* 22-3 / *tebi* 25-15. U dativu jednine muškoga roda potvrđeni su pravilni nastavci *-mu* i to u naglašenom i nenaglašenom, odnosno skraćenom obliku, na primjer: *mu* 8-16 i *nemu* 22-13. U dativu jednine osobne zamjenice *ona* javlja se oblik *ĵêi* 9-17 iza mekog konsonanta i oblik *ei* 10-1.. Oblik porijeklom dolazi iz oblika *jejb* za dativ jednine ženskoga roda koji se potvrđuje u staroslavenskim tekstovima, i u kojima se postupno početno *j*- jotiralo u *ĵ*-.¹⁵⁷

U akuzativu jednine osobne zamjenice muškoga roda (*on*) također pronalazimo naglašeni i nenaglašeni oblik *ga* 9-11 i *nega* 17-15. U ženskome rodu (*ona*) u akuzativu pronalazimo oblik *û* 26-13 koji porijeklom dolazi iz oblika *jǫ* i koji se reflektira u *ju*. U akuzativu množine osobne zamjenice *mi* potvrđeni je oblik *n(a)sь* 25-13. Genitiv i akuzativ množine osobne zamjenice za treće glagolsko lice dijele isti oblik, a potvrđeni su nenaglašeni i naglašeni oblici, na primjer: *ihь* 16-17 / *nihь* 25-18 (G 3. l. mn. *oni*) i *ihь* 8-20 (A 3. l. mn. *oni*).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine potvrđen je sinkretizam oblika i nastavak *-imi* s varijacijama i skraćenim oblicima. Na primjer dativ množine osobne zamjenice *mi* glasi

¹⁵⁵ Isto, str 207.

¹⁵⁶ Isto, str. 210

¹⁵⁷ Isto, str. 228.

k' namъ 17-20 i *nam* 14-15, osobne zamjenice *vi*: *vamъ* 26-11 te osobne zamjenice *oni*: *imъ* 7-8 i *nim'* 38-13. U instrumentalu nailazimo na isti nastavak te potvrđeni oblici u instrumental osobne zamjenice *oni* glase: *nimi* 23-12, *meû nimi* 25-9, *š'nimi* 25-11.

U instrumentalu jednine ženskoga roda i instrumentalu množine zamjenice *oni* pojavljuju se oblici *š' nû* 16-7/8 i *š' nimi* 25-11, umjesto *s' nû* i *s njimi*, riječ je o asimilaciji suglasnika po mjestu tvorbe u kojima se je pisar prilagodio govornoj realizaciji.

Povratna zamjenica *sebe* / *se* u rukopisu statuta bilježi se nekoliko puta i podudara se sa sklonidbenom paradigmom u jeziku na kraju srednjojezičnoga razdoblja. Potvrđeni oblik u genitivu glasi: *od sebe* 24-17, u akuzativu: *poli sebe* 14-8 te u dativu: *k' sebê* 22-10/11. U instrumentalu jednine bilježi se oblik *sobu* < **sobojo* s neizmijenjenom praslavenskom osnovom: *meû sobu* 54-1, 54-8, 54-9, 60-6.¹⁵⁸

Neosobne zamjenice

Zamjenice u rukopisu Vrbničkoga statuta prate paradigmu zamjениčke sklonidbe koja se stopila s pridjevnom deklinacijom. Potpune paradigme zamjenica nisu pronađene te se u nastavku teksta analiziraju samo zamijećene specifičnosti u oblicima zamjenica.

Pokazne zamjenice *taj* (<*тѣ), *ovaj* (<*овѣ) i *onaj* (<*онѣ) pojavljuju se u kontrahiranim oblicima *ta/ti*, *ov/ovi* i *on/oni*.¹⁵⁹ Na primjer u nominativu jednine muškoga roda potvrđen je stariji oblik bez naveska *-j* za muški rod: *ta ne mozi* 43-9, *ta is'ti gosp(o)dinъ* 27-9, 28-2, *ta b (=2) nareči* 21-13, *ta listъ* 26-20, *ta s(i)nb* 16-2. U genitivu i akuzativu jednine potvrđeni su oblici s nastavkom na *-oga*, *-ega*: *toga* 22-15, 28-14, *onoga* 10-13, 22-6, 31-18, za muški rod. Zamjenice ženskoga roda ne bilježe sinkretizam u genitive i akuzativu, već oblik s nastavkom *-e* u genitivu jednine ženskoga roda: *te* 26-18 i nastavkom *-u* u akuzativu jednine ženskoga roda: *tu* 22-3, *onu* 22-6.. Dativ jednine ženskoga roda zamjениčke deklinacije ima nastavak *-oj* u dativu, u Vrbničkom statute u pronađenom obliku *toi* 34-10 glas *j* ostvaruje se bilježenjem dvaju vokala. Muški i srednji rod zamjениčke deklinacije u dativu jednine ima nastavak *-omu*: *tomu* 9-2, 29-14, *onomu* 17-9, 16-9, a u instrumentalu jednine nastavak *im*: *timъ (zakonomъ)* 30-2. Genitiv množine zamjениčke deklinacije ima nastavak *-ih*, na primjer *têhb* 9-18. Pronađeni oblik u dativu ima nastavak *im*: *timъ* 25-17, *onêmb* 26-12, a u instrumentalu množine potvrđeni oblik ima nastavak *-imi*: *têmi* 8-14 i *s têmi*

¹⁵⁸ Isto, str. 212.

¹⁵⁹ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 428.

13-15. Uz spomenute pokazne zamjenice u sadržaju Vrbničkoga statuta vrlo je česta zamjenica *inь, ina, ino* u značenju *drugi, ostali* koja danas ima književno-stilsku oznaku. Zamjenica se javlja u nominativu jednine muškoga roda *ini* 15-12, genitivu jednine *ina* 22-18, dativu po *inomь* 13-10, *inomu* 21-7, genitivu množine *inih* 40-2 te u lokativu jednine ženskoga roda *va inoi* 40-2.

Upitno-odnosne zamjenice *koji, koja, koje* u svim oblicima zabilježeno je sužavanje i artikulacijsko stapanje dvaju samoglasnika, na primjer u nominativu jednine svih triju rodova: *koji > koi > ki* 8-12, *koja > koa > ka* 8-6 i *koje > koe > ke* 34-17, i u svih ostalih oblika, na primjer *koego > kogo < koga*. Zamjenice, kao i prethodne, prate pridjevnu deklinaciju, tako u genitivu muškoga roda jednine imamo nastavak *-oga* i nastavak *-e* u ženskoga roda: *koga* 11-7, *ke* 22-20. U dativu jednine muškoga roda potvrđeni nastavak jest *-omu*, na primjer: *komu* 21-9, dok je u akuzativu muškoga roda jednine potvrđen sinkretizam s genitivom: *koga* 13-18, a u ženskoga roda oblik s nastavkom na *-u*: *ku* 12-21. Množinski oblici u genitivu muškoga i ženskoga roda imaju nastavak *-ih* i *-eh*, na primjer: *kihь* 9-17, *od kih* 18-4, *kehь* 21-1 i *kihь* 22-7. Pronađeni oblik u instrumentalu množine muškoga roda ima predviđeni nastavak *-imi*, na primjer: *pred kimi godi suci* 46-2. U rukopisu Vrbničkoga statuta pronađena su dva oblika koje možemo pronaći u staroslavenskim tekstovima, prvi oblik *kogo* 9-14, u akuzativu jednine muškoga roda. Drugi oblik, *kire*, javlja se u nominativu jednine: *i kire bi ū on'dê pasalbь* 26-16. Stjepan Damjanović u knjizi *Staroslavenski jezik govori o nominativnim oblicima zamjenica s pokaznim značenjem *i-, *ja- i *je* (koji su istisnuli oblici *onь, ona, ono*) koji s česticom *že* u staroslavenskim tekstovima označavaju odnosnu zamjenicu *koji*: *iže, ježe, jaže*.¹⁶⁰ Spomenuti oblik *kire* (<*kiže*) moguće dolazi iz nominativnog oblika za muški rod u kojem je kasnije došlo do rotacizma, odnosno suglasničke promjene intervokalnog *VžV > VrV* u položaju između dva samoglasnika.

Upitno-odnosna zamjenica *što za*, odnosno *ča* (<**čь*) 8-3, za *neživo* uz nominativni oblik, javlja se još u instrumentalu u obliku *čim*: *ne bi imelь čimь platiti* 14-7/8. Potvrđena je i zamjenica *čiji* u akuzativu *č'ê*, na primjer: *sud'ci imeite êvitь č'ê e živ(i)na* 29-15 i *onêmbь č'ê e živina ođdana* 30-10/11 te upitno-odnosnu zamjenica *tko*, za *živo* u Vrbničkom statutu pronalazimo u obliku *g'do* (<**kьto*), na primjer: *g'do e bilь pastirь* 53-6. U analiziranom se tekstu uz oblik *g'do* koristi i oblik *ki* (<**kyь*), na primjer: *k(a)p(i)t(ul) g'do bi imelь popa* 15-18/19 i *k(a)p(i)t(ul) ki bi ukralь vola* 11-8.

¹⁶⁰ Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 98.

Neodređene zamjenice *svaki*, *svaka*, *svako* i *sav*, *sva*, *svo* u Vrbničkom statutu pojavljuju se u neizmijenjenu obliku *vas* (<**vbsb*) karakterističnom za starije tekstove. Učestalo se koriste, no uvijek u istim padežnim oblicima koji se podudaraju sa zamjениčkom sklonidbom, na primjer zamjenica u nominativu jednine muškoga roda: *v'ski* 10-19, *v'saki* 24-14, ženskoga: *v'saka*; u dativu jednine muškoga roda: *vsakomu* 39-19. Oblici u akuzativu muškoga roda potvrđuju sinkretizam genitiva i akuzativa u jednini: *v'sakoga* 11-4, *v'skoga* 12-10. Akuzativ ženskoga roda glasi: *v'saku* 12-14 te akuzativ srednjega roda potvrđuje sinkretizam s nominativom: *v'sako* 11-19, *v'sko* 12-18. Zamjenica *sav* prati istu zamjениčku sklonidbu u akuzativu jednine muškoga i srednjega roda glasi *vse* 33-17, 32-17 te u dativu množine muškoga roda *v'semь* 22-17, *vsimь* 34-7/8 i akuzativu množine *vsih'* 34-16.

U Vrbničkom statutu često se pojavljuje neodređena zamjenica *nitko* (**niktože*) i *netko*, i to uglavnom u jednini muškoga roda, u nominativu *nêki* 12-16, *niki* 18-12, genitivu *nêkoga* 16-6, dativu *nêkomu* 17-4 i akuzativu *nikoga* 13-14 (*t(a)re bi se sum'nelь na nikoga tata*). U ženskome rodu potvrđeni je oblik u akuzativu jednine *nêku* 20-3 i množine *nike besedi* 24-19. Zamjenica *nitko* pojavljuje u nominativu u obliku *nigdor* 25-18, 41-9, 56-6, 78-18, genitivu *nikogare* 42-8/9 i dativu *nikomure* 56-18.

5.3.4. Brojevi

U Vrbničkom se statutu brojevi uglavnom bilježe brojčanom vrijednosti, izuzev brojeva od jedan do četiri koji se upisuju riječima. Još u praindoeuropskom jeziku razlikovali su se glavni i redni brojevi, kao i danas. Brojevi od jedan do četiri razlikovali su broj i padež, brojevi jedan i dva slijedili su zamjениčku deklinaciju, a tri i četiri imeničku.¹⁶¹ Razvitkom jezika u kasnijem razdoblju dolazi do promjena prema kojima se broj jedan sklanja po zamjениčko-pridjevnoj deklinaciji, na primjer: *ednь delь* 11-4/5 (N jd. m.r.) i *ed'nêmь dob'rêmь* 18-16 (D jd. m.r.). Dvojina se do 16. stoljeća čuva u deklinaciji brojeva *dva* i *oba*. U štokavskom se brojevne imenice sklanjaju po dvojinjskim nastavcima (G *dvaju*, *obaju* D L I *dvama*, *obama*), a u čakavskom se narječju ove brojevne imenice uglavnom sklanjaju po množinskom dijelu paradigme pridjevne sklonidbe.¹⁶² U tekstu statuta pronađen je oblik brojevne imenice koji ima dvojinjski nastavak, i to: *d'vêma* 13-3. Uz brojeve tri i četiri

¹⁶¹ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 251.

¹⁶² Isto, str. 253.

uglavnom dolazi množina, to jest deklinacija dvojine nije utjecala na deklinaciju brojeva tri i četiri, na primjer *provati trimi s'vedoki* 13-2, *plati tri c'lezi* 54-5, *plati tri celezi* 41-12, *veće od' tri bravi* 41-12, *tri ot tēhь* 9-20, *raz'deli se na čet'vero* 15-18. Redni se brojevi bilježe po padežnoj paradigmi zamjeničko-pridjevne sklonidbe, slično kao i danas: *čet'ro* 35-1, *treti* 11-7, *po tretoi tad'be* 14-3, *za treti* 19-18, *a treti del op'činê* 21-3, *b(u)di treti delь* 23-1, *biti do treti d(a)нь* 10-15, *po prvoi tad'bê ali po drugoi imêi* 14-1/2, *po prvu tad'bu ali po drugu* 14-16, *po drugoi tad'bê* 23-14.

5.3.5. Glagoli

5.3.5.1 Present

U indoeuropskom jeziku postojale su tematske i atematske prezentske tvorbe. Razlike među njima jesu u tome što su tematski oblici u prezentskoj osnovi imali samoglasnik *-e i *-i, a atematski nisu imali samoglasnika već su se nastavci dodavali na korijen.¹⁶³ U praslavenskom jeziku tematska tvorba počinje zamjenjivati atematsku te je atematskih tvorbi i glagola preostalo vrlo malo.¹⁶⁴ Atematska se konjugacija u praslavenskome razdoblju zamijenila tematskom, a izvorni su nastavci očuvani samo u 1. l. jd. (*-mi > stsl. -mь) te u 3. l. jd. koji se u staroslavenskim tekstovima konjugira prema tematskoj konjugaciji (*-tb > -tь), a oblik 3. l. mn. u potpunosti preuzima konjugaciju prezenta tematskih glagola. Zanimljivo je da se atematska konjugacija već u praslavenskome svela na nekoliko glagola, i to: *jesam*, *dajem*, *jedem*, *znam*, i *imam*.¹⁶⁵ Prezentski nastavci preostalih atematskih glagola u kasnijem kasnije se u jeziku od prezentskih nastavaka tematskih glagola razlikuju se samo u 1. l. jd. i 2. l. jd., a ostali su nastavci isti kao u tematskih glagola.¹⁶⁶

U tekstu Vrbničkoga statuta pronađeni su oblici u 1. l. jd. atematskog glagola dati: *ê ne dam'* 41-15, glagola *vêdêti* (znati): *e vêmь* 22-2, glagola imati u 1. l. jd: *imam*, *nimam* 22-12, te u 3. l. jd.: *ima* 26-18, *nêma* 13-4 i 3. l. mn.: *imaû* 26-13. Glagol *biti* u 3. l. jd. zabilježen je kao *e* (je) ili *ê* (jat): *to e štatutь* 7-1, *ê* 27-11 i *est'* 28-5, a često se bilježi i svršeni prezent *bude*

¹⁶³ Matasović, R., *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, str. 250.

¹⁶⁴ Isto, str. 255-258.

¹⁶⁵ Isto, str. 254.

¹⁶⁶ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. *Morfologija*, I., str. 294.

8-17. Glagol *biti* u 1. l. mn glasi: *es'mo* 7-9 i u 3. l. mn.: *esu* 7-12 / *su* 30-1 i *budu* 14-17 kao svršeni oblik glagola.

U ostalih se prezentskih oblika najviše starine čuva u 3. l. mn., na primjer: *em'lû* 27-15, *zak(o)lu* 27-17/18, *z'lamenaû* 27-18, *potiraû* 27-20, *d(o)du* 32-8, *dadu* 40-14, *senticijivaû* 52-10, *odlučuû* 52-10, *obidu* 58-15.

Kao oblik koji čuva starije stanje izdvaja se glagol *doći* u 3. l. jd. u obliku *priety* (*da bi s'melъ priety v otok'*) 25-19. Dvojinski su se oblici uglavnom izgubili nakon starojezičnog razdoblja, u Vrbničkom statutu zabilježeni su nekoliko puta, na primjer u 3. l. jd prezenta: *ka se raz'dêlita* 16-16, te u imperativu 2. l. jd. *imeita* 21-12/13.

5.3.5.2. Aorist i imperfekt

Aorist i imperfekt nekada su bili puno rašireniji oblici u narodnome govoru nego što je to danas običaj. Ante Šepić u svojoj studiji govori da su danas vrlo rijetki u čakavskome narječju, ali i u književnom jeziku svoje mjesto ustupaju složenim glagolskim oblicima.¹⁶⁷

Aorist se tvori od svršenih glagola i označava prošlu svršenu radnju. Ovo glagolsko vrijeme imalo je dvije tvorbe, sigmatski prvi aorist imao je infinitivnu osnovu na samoglasnik i sigmatski drugi aorist s osnovom na suglasnik i nultim tematskih sufiksom.¹⁶⁸ U Vrbničkom statutu potvrđeni su oblici aorista u 1. l. jd. *prepisah* 73-2 (*ê popъ g'r'gurъ žaš'kovičъ to prepisahъ*), u 3. l. jd.: *bi* (*bi ...prez'lamenaъ*) 28-18 i *pisa* (*a to pisa iliê notar' c(a)revъ*) 26-9, zatim u 1. l. jd.: *bismo* 24-13 te u 3. l. mn.: *od'lučiše* 28-13/14, *narediše* 53-17, *učiniše* 54-1, 60-4/5, *odlučiše* 58-15, 58-17, 61-14, *terminaše* 78-6.

Imperfekt u indoeuropskom prajeziku nije postojao kao oblik koji označava prošlo nesvršeno vrijeme. Imperfekt kao osobito nesvršeno glagolsko vrijeme za izricanje radnje koja se dogodila u prošlosti potvrđuje se još u staroslavenskim tekstovima.¹⁶⁹ U čakavskom narječju imperfekt je zabilježen u najstarijim tekstovima, dok se na primjer gubitak imperfekta i aorista u kajkavskom narječju dogodio već u starojezičnom razdoblju, a njihovu pojavu u kajkavskim tekstovima 16. stoljeća Iva Lukežić pripisuje preuzimanju iz tekstova

¹⁶⁷ Šepić, A., Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih, str. 36.

¹⁶⁸ Lukežić, I., Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija, str 319-322.

¹⁶⁹ Isto, str. 323.

čakavske i štokavske tradicije.¹⁷⁰ U Vrbničkom statutu imperfekt pronalazimo nekoliko puta, i to u 3. l. mn. koji glase: *čin'hu* 7-8, *tužahu* 27-19/20 i *bihu* 55-7.

5.3.5.3. Futur

U indoeuropskom prajeziku nije postojao futur kao posebno glagolsko vrijeme, a buduće radnje izražavale su se prezentom svršenoga glagola ili nesvršeni prezent za buduće trajne radnje. U praslavenskome dolazi do razvoja te se razvijaju analitičke tvorbe futura prema dvama obrascima, i to futur tvoren pomoćnim glagolom *biti* i onaj tvoren pomoćnim glagolom *htjeti*.¹⁷¹ Kasnije, u starojezičnom razdoblju uspostavljen je futur čija je tvorba bila trojaka.¹⁷² Boris Kuzmić o tvorbi futura drugog govori da se tvori na dva načina, i to svršenim prezentom glagola *biti* kojem se dodaje particip preterita aktivni (glagolski prilog radni) drugi ili infinitiv.¹⁷³ Radi se o analitičkom futuru koji se tvori od prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog (*budete došli*) koji se naziva futuro II. i označava predbuduću radnju.¹⁷⁴ Drugi mogući način tvorbe analitičkog futura (*budem moći*) tvori se od prezenta glagola *biti* i infinitiva glagola.¹⁷⁵ U rukopisu Vrbničkoga statuta potvrđena su oba oblika tvorbe i to uglavnom u 3. l. jd., na primjer: *ne bude pravilь prostь* 9-14, *bude tužiti* 8-10, *b(u)de istinu praviti* 9-12, *bude činiti d'rugako* 10-16/17, *bude viděti sud'cemь* 13-7/8, *ne bude moći viděti* 13-11/12, *bude uprěti* 16-11, *bude se tužiti* 17-19, te u 3. l. mn.: *k(a)ko naitane budu mog'li* 9-1, *kada ga budu zaminati i pelati* 15-3/4, *ki budu psovali g(ospodi)na boga* 38-19, *ne budu mogli reći* 40-4.

Osim futura drugog pojavljuje se i futur tvoren pomoćnim glagolom *htjeti* kojemu se dodaje infinitiv, a koji u čakavskom narječju funkcionira kao opće buduće vrijeme, uz futur drugi kao predbuduću radnju,¹⁷⁶ na primjer: *neću t(o)ga povéděti* 22-4, *hoću ga vzeti i držati* 22-11/12, *hoće v'zeti prez' milos'ti* 26-19.

¹⁷⁰ Isto, str. 324.

¹⁷¹ Matasović, R., *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica, str. 285-287.

¹⁷² Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 348.

¹⁷³ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 430.

¹⁷⁴ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 348.

¹⁷⁵ Isto, str. 349.

¹⁷⁶ Isto.

5.3.5.4. Kondicional prvi

Kondicional kao pogodbeni način izražavao je radnju koja se smatra poželjnom ili pogodbenom, a upotrebljavao se u zavisnim rečenicama s veznikom da kako bi se iskazala poželjnost radnje.¹⁷⁷ Vrbnički statut je pravni spis u kojem se određuju i izriču kazne za počinjene prekršaje i poželjni načini ponašanja stanovništva, prema tome, uz imperativ, kondicional je jedan od najučestalijih glagolskih oblika.

Kondicional prvi tvori se pomoću posebnog oblika glagola *biti* i participa preterita aktivnog drugog. U kasnijim se tekstovima umjesto posebnog oblika glagola *biti* javlja aorist pomoćnog glagola *biti*, no ponekad u 1. l. jd. čuva se oblik *bim* umjesto *bih*. U rukopisu Vrbničkoga statuta potvrda za to nije pronađena, a pronađeni su brojni kondicionali uglavnom u 3. l. jednine i množine, na primjer: *ki bi posegal' ali op'sovalb* 24-17/18, *d' ako bi nêki nêkomu v'zelb* 21-15/15, *d' ako bi nêki č(lovi)kь dalb* 21-4/5, *d' ako bi nêki č(lovi)kь rekalb* 20-17/18, *ako bi ke ženi prêtile* 20-8/9, *ako bi ne s'kupilb za mani zarokb* 19-15, *ako bi g'do otsêkalb nêkomu udb* 19-7/8, *ako bi ne imelb čim platitb* 19-11, *ako bi ne mogalb provati* 18-17, *d' ako bi nêki ud'rilb koga* 19-2, *ako bi nêki nêkoga pestu ud'rilb ali s'kubalb* 17-16/17, *d' ako bi nêki č(lovi)kь učinilb* 17-11, *d' ako bi nêki tatb uk'ralb* 16-12/13, *ako bi zataêlb a gos'podar' bi mogalb provati* 13-1/2; *ki bi činili kuštiun* 39-2/3.

5.3.5.5. Imperativ

Imperativ se u Vrbničkom statutu vrlo dobro očuvao, na primjer u 2. l. jd. *plati* 11-5, *išči* 43-11, *učini* 26-5 i 2. l. mn: *imêite imiti* 14-17, *imêite se deliti* 11-2, *imêite biti povedeni* 15-8/9, *prepišite* 26-20, *poite* 41-16.

Ono što je specifično, na što i Kuzmić ukazuje, jest uporaba imperativa u svim licima, a naročito u 3. l. jednine i množine, a specifični jesu zbog starine i nastavaka istih kao u 2. l. jednine i množine.¹⁷⁸ U tekstu Vrbničkoga statuta pronađeni su brojni primjeri: *imei mu gl(a)va poiti* 9-12, *imêi sama naiti* 9-19, *to budi v' razumê* 10-7, *imei platit tatb* 12-5/6, *imei*

¹⁷⁷ Isto, str. 346.

¹⁷⁸ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 430.

se pisati 12-20, *imêi biti obêšenъ* 14-3/4, *imei mu se usêci* 14-8, 17-1, *imêi se obêsiti* 14-9, *imêi biti frus'tanъ* 19-16, *imei biti s'žgana* 20-14, *imei pisati* 29-11/12, *imêi s'tiratъ* 31-16/17, *imii dati* 61-8/9, *imeite êvit* 29-14/15, *imite hraniti* 58-6/7, *oni imeite dati* 30-9. Eduard Hercigonja ističe kako je uporaba imperativa u 3. l. jednine i množine *jedno od autohtonih i specifičnih jezičnostilskih obilježja srednjovjekovnih hrvatskih pravnih spomenika*.¹⁷⁹ Ova uporaba je zabilježena već u tekstu Bašćanske ploče i Povaljske listine, a najviše se potvrđuje u Vinodolskom zakonu i Vrbničkom statutu.¹⁸⁰

Kuzmić ističe i mogućnost tvorbe imperativa opisnim, odnosno analitičkim modelom i to na nekoliko načina.¹⁸¹ Prvi način jest tvorba imperativa česticom *da* i prezentom glagola, a potvrđeni primjeri u Vrbničkom statutu jesu: *da plati* 18-1, *da imate nav'estiti* 26-12, *da pl(a)ća* 26-17, *da û nima pa'sti* 26-14, *da učiniš klicati i navestiti* 25-16/17, *da se to vloži* 28-16. Drugi se način tvori prezentom glagola *imati* i infinitivom, što potvrđuju brojni primjeri: *ona ima priti* 9-5, *on ima platitъ* 10-20, *ima priseći* 9-16, *ima naložiti* 9-17/18, *ima se postaviti na m(u)ku i ima se mučiti* 13-6/7, *ima biti prost* 13-9, *ima imiti drugu pr(a)vdu* 23-14/15, *ima platitъ* 24-16, *da se ima p'latitъ* 56-15/16, *da se nima platitъ* 56-17, *ima spomenut'* 38-11, *ima pus'titъ* 43-4/5, *ima durat* 46-4, *ima pokazati* 53-3, *ima reći* 53-5, *imaû prodavat'* 32-17, *imaû pus'titъ* 42-6/7. Treći način tvorbe imperativa opisnim modelom je oblikom glagola *moći*, (*ne*) *mozi* i infinitivom, na primjer: *ona mozi naiti* 10-5, *ne mozi...s'loboditi* 16-1/2, *mozi ga rotiti* 13-14, *ne mozi se skupiti* 14-4/5, *ne mozi vineti* 20-1, *ne mozi v'zeti* 22-9, *ne mozi biti stanovita* 22-19, *da mozi otkupiti* 35-7/8, *da mozi odъdati* 30-5, *ne mozi se platitъ* 31-9/10, *da ne mozi m'list'i* 56-5/6, *da se ima zagraditъ* 56-14/15.

5.3.5.6. Glagolski prilog sadašnji i prošli

Aktivni particip prezenta, označavao je glagolsku radnju usporednu s predikatnom radnjom te se nekada mogao sklanjati, no prije prvih spomenika postaje nesklonjiv, a danas je posao glagolski prilog sadašnji.¹⁸² U Vrbničkom statutu potvrđeni oblici tvore se od prezentske osnove kojoj se pridodaje nastavak *-ci*, u kojem *-i* nerijetko nestaje, na primjer:

¹⁷⁹ Hercigonja, E., Neke jezičnostilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388), str. 95-96.

¹⁸⁰ Isto, str. 96.

¹⁸¹ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 431.

¹⁸² Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str. 336.

tužeći 27-13, *staveći* 38-8, *ne pitaûć* 42-8, *sikućb* 53-9, *s'toećb* 57-3, *s'lišeći* 7-5/6, *hotećb* 8-3, *s'kažući* 8-9/10, *pus'tećb* 19-4, *rekući* 22-11.

Aktivni particip preterita prvi označavao je radnju koja se dogodila prije predikatne radnje i on gubi svoju deklinaciju te postaje nesklonjivi glagolski prilog prošli.¹⁸³ U tekstu Vrbničkoga statuta potvrđeni oblici tvore infinitivnom osnovom i nastavkom *-ši* ili osnovom s hijatskim *v* i nastavcima *-ši* i *-še*, na primjer: *sprosiv'ši* 56-4, *počan'ši* 59-8, *s'z'vav'se* 7-10/11, *zloživ'ši* 9-2, *provav'ši* 13-5/6.

5.3.5.7. Glagolski pridjev radni i trpni

Aktivni particip preterita, odnosno glagolski pridjev radni, svoju je deklinaciju izgubio još u praslavenskome, no razlikuje rod i broj.¹⁸⁴ U štokavskim se govorima završno *-l* vokalizirao u *-o* i takvog ga poznajemo i u standardu, no u čakavskom se narječju zadržalo, a istu situaciju bilježi i tekst Vrbničkoga statuta, na primjer: *prišalb* 27-11, *pos'lab* 28-6, *os'talb* 31-16, *prodaval'* 39-9, *miril'* 39-8, *kazalb* 33-14, *naš'la* 60-16/17, *poš'la* 57-5, *činila* 29-8, *bila* 57-8, *stala* 66-12, *naš'lo* 58-9, *mankalo* 16-17, *učinilo* 34-12, *prodavali* 39-10/11, *rekli* 39-12, *težali* 39-1/2, *mogli* 40-4, *od'lučili* 56-12.

Pasivni particip preterita postojao je još u indoeuropskom i praslavenskom jeziku, a u staroslavenskim tekstovima njegova se tvorba sastoji od infinitivne osnove dodavanjem sufiksa *-n*, *-en-* ili *-t-* kojima su dodavani nastavci za rod. U hrvatskome jeziku ovaj je particip zadržao način tvorbe i sklonidbu te se je poistovjetio s pridjevima osim u tvorbi od infinitivne osnove, prema tome dobiva naziv glagolski pridjev trpni.¹⁸⁵ Primjeri pronađeni u Vrbničkom statutu ne razlikuju se od današnje tvorbe glagolskog pridjeva radnog: *osueneb* 30-14, *neposlušan'* 34-10, *kazan* 53-8, *obranb* 34-15, *učinena* 30-6, *suena* 62-5, *ukradeno* 34-12, *zagraeno* 56-18, *zapućeno* 42-2.

Zanimljiv jest primijećeni oblik participa preterita pasivnog u muškome rodu karakterističan za crkvenoslavenske tekstove *ovaenago* 8-20. Isti se particip pronalazi u nominativu jednine i to *ovaeni* 10-3 te u su u genitivu zabilježena dva oblika *ovaenoga* 9-10 i

¹⁸³ Isto, str. 338.

¹⁸⁴ Matasović, R., *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, str. 300..

¹⁸⁵ Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, 2. Morfologija, str 339-340.

ovaenago 8-20. Prvi oblik u genitivu prati pridjevnu sklonidbu srednjojezičnoga razdoblja, no nastavak *-ago* u navedenom primjeru dolazi iz staroslavenskoga jezika.

5.3.6. Prilozi

Prilozi su nepromjenjive vrste riječi koje se prilažu glagolima, pridjevima i drugim priložima s ciljem da se dopuni ili pobliže odredi njihovo značenje. Stjepan Damjanović po postanku priloge dijeli na prvotne, zamjeničke i imenske. Prema kojima su prvotni, odnosno neizvedeni, najstariji i teško je odrediti njihovu etimologiju i postanak.¹⁸⁶ Prilozi koji se javljaju u tekstu Vrbničkoga statuta jesu prilog *iošće, ošće*, u značenju *i još, i tako dalje, nadalje*, na primjer: *i očъ kada bude* 8-17, *oče za vola* 11-9, *ioče hote da mozi ođdati* 30-5.

Izvedeni prilozi mogu biti izvedeni od zamjenica i od imenica, a zamjenički su prilozi upravo oni koji su najbrojniji i najčešće se koriste. Spomenuti se prilozi oblikuju od zamjeničkih korijena i posebnih sufikasa.¹⁸⁷ Sufiksi kojima su se tvorili jesu sufiks *-de* kojima se označava mjesto, pa ih možemo svrstati u mjesne priloge, na primjer *on'dê* 27-11, *g'dê* 9-8; sufiks *-gda* koji pripada vremenskim priložima *tada* 8-19, *kada* 8-10, *nigdarъ* 62-5, *v'zda* 19-5; sufiks *-ako, -ače* koji pripada načinskim priložima, na primjer *d'rugako* 10-16, *tako* 7-12, *kako* 61-15; sufiksi *-lb, -li, -lê, -lma, -lmi* koji označavaju količinu, mjeru ili stupanj, na primjer *koli* 8-6, *kolê* 8-18, ali i *g'dê kolê* 9-3, *g'di koli* 53-8, *koliko* 14-12.

Imenski prilozi tvore se od imenskih riječi, odnosno imenica i pridjeva kojima se dodaju sufiksi (*-o* ili *ê*), ali i ostalih oblika sklonjivih riječi koje imaju priložno značenje.¹⁸⁸ Na primjer: *takoe* 11-9, *pravo* 8-3, *dobro* 8-4, *naiprvo* 28-18, *prê* 9-7. U tekstu se javlja i mjesni prilog načinjen od kosih padeža imenice, na primjer *pride domovъ* 9-7. U tekstu Vrbničkoga stata učestali su i mjesni prilozi nastali od imenica, *zvrhu* 10-18, *zgora* 12-19, *napridъ* 29-19; zatim vremenski: *najpriê* 8-6, *naipriê* 32-5 te prilozi količine: *veče* 16-17 i *više* 17-2, mjesta *nig'dere* 26-14, *nig'dore* 68-11.

¹⁸⁶ Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, str. 149.

¹⁸⁷ Isto, str. 149-150.

¹⁸⁸ Isto, str. 150.

5.3.7. Prijedlozi

Većina prijedloga dolazi svoje podrijetlo vuku iz praindoeuropskoga i praslavenskoga jezika, a potvrđuju se u staroslavenskim tekstovima.¹⁸⁹ Najučestaliji prijedlozi u Vrbničkom statutu jesu: *v* 27-1, *va* 27-3, *k'* 7-20, *u* 27-10, *za* 8-2, *po* 8-11, *na* 8-16, *pred* 9-5, *meû* 28-4 (u značenju između), *pod* 15-16, *pred* 33-9. Zanimljivo je dvojako pojavljivanje prijedloga *bez* u obliku *brezъ začela* 20-19, ali onom u kojem je došlo do obezvučenja glasa *b*, na primjer: *prezъ dopučen'ê* 26-2, *prez' repa* 32-6. Slična se situacija događa i u prijedloga *od* u čitavom tekstu statuta, na primjer: *od' ênca* 12-10 ali i *ot naših vernihъ službnikovъ* 7-6 te prijedloga *iz*, *z* koji se često zamjenjuje s bezvučnim *s*, na primjer: *s kr'ka* 28-8, *s' koga grada* 11-7, *z' baške* 28-13, *z' grada* 13-14.

5.3.8. Veznici i čestice

Veznici, kao i danas služe za uspostavljanje veze među riječima. Najčešći veznici koji se pojavljuju u tekstu Vrbničkoga statuta jesu: *i* 27-4, *ali* 8-7, *ako* 8-13, *a* 11-3, *da* 27-20, *ali* 46-9, *aliti* 46-10, *ni* 16-2. Veznik *ili* pojavljuje se i u obliku *ali: d(e)v(i)ca ili žena* 9-3, *o(ta)cbъ ali mati* 15-20. Veznik *nego* 31-14 pojavljuje se i u obliku *nere*, na primjer: *prê e nere pride domovъ* 9-7. Veznik *dok* zabilježen je u obliku *dok'lê* 10-9, *dokli* 52-12.

Od čestica su u Vrbničkom statutu najčešće čestica *ne* kao riječ za negiranje ili odricanje, na primjer *a bl'aga ne z'gubla* 9-15, *ako ne bi imela* 9-15 i čestica *li* kao što se javlja u primjerima: *ako li veće ne bi* 10-2, *ako li bi se naš'lo* 20-12.

¹⁸⁹ Isto, str. 152.

5.4. Sintaksa

Izricanje posvojnosti

Kao sintaktička značajka ističe se izricanje posvojnosti za 3. l. jednine i množine i to oblicima posvojnih zamjenica, na primjer: *ne budi rizan vas negov urdin i tištamenti i pisma 46-15/16*. No puno je učestalije izražavanje posvojnosti za 3. lice jednine genitivom jednine ili množine osobnih zamjenica. Ova se kategorija izražavanja posvojnosti smatra i sintaktičkom konstrukcijom koja je nastala pod utjecajem knjiškog crkvenoslavenskog jezika.¹⁹⁰ U tekstu Vrbničkoga statuta pronalazimo potvrde spomenutih konstrukcija, na primjer: *a gos'podaru po duplu i na nega rotu 17-14/15, i da ima spomenut' nega milost i koliko bude namislil nim' na počtenji 38-11/13, za učiniti oficii' nih' pravednim' zakonom' i spomenuti nega milosti 33-10/12, i da od nih' fatigue oni sliše niku korist' 40-7/8, ne budu mogli reći nih' prav' pred gospodinom' providurom' 40-4/5, budu psovali g(ospodi)na...i nih' svetih' 38-20, gospode i podložnikov' nih' 38-15, činiti nih' ofici pravo i čisto 38-5, poknežini ne mozite po niedn' put' ni način' prodati nih' oficije očite ke pristože nih poknežiniji pod penu kasani od nih oficiê 35-1/5, kako budu izbrani i odlučeni na nih ofici 33-7/8*.

Posvojnost se kao kategorija može izraziti i od posvojog genitiva i posvojnoga pridjeva, na primjer: *svitle gospode naše 33-14*. Također, umjesto posvojnog pridjeva posvojnost se može izreći i posvojnim genitivom, kao u primjera: *onuk'le ov'če i koz'e 12-8, v'sako ozim'če oš'le 11-19, za v'sako ozim'če k'rav'e ali kobil'e 12-2/3, po zveličenom' g(ospodi)ni žan' mori providuri gr(a)da 33-3/4*.

Pogodbene rečenice

Prepoznatljivo obilježje sintaktičke ustrojenosti hrvatskih zakona i statuta jesu pogodbene rečenice koje u zavisnom dijelu imaju veznik *ako*, a u glavnom dijelu odgovarajući izraz u imperativu 3. l. u jednini ili množini.¹⁹¹ Spomenutu konstrukciju možemo potvrditi u sljedećoj rečenici iz statuta: *i ako imъ bude istinu praviti imei mu gl(a)va poiti, a bl'aga ne z'gubla 9-12/13*,

Vrbnički statut, kao glagoljski pravni spis, gotovo se u cijelosti temelji na izricanju kazni, pogodbi ili uvjeta za počinjeni prekršaj te još češće za sve one moguće prekršaje u

¹⁹⁰ Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str. 436.

¹⁹¹ Hercigonja E., Neke jezično stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388), str. 90.

budućnosti. Prema tome, u zavisnom dijelu uglavnom stoji veznik *ako* i predikat u kondicionalu, a u drugome dijelu rečenice izriče se kazna u imperativu. Na primjer: *oče ako ne bi imela s'vedoki da ona ima priseći 9-15/16, ako po prvu tad'bu ali po d'rugū tatē ne bi imelb čim platiti imei mu se usēci a (=1.) udē 14-5/8, ako bi nēki ud'rilē koga nožem ali kamikomē z ruki pus'tečē plati bi (=12.) c(e)zl(e)zē 19-2/4, ako bi ne imelb čim platitē imēi se vložitē v' pržunē 19-11/13, ako bi ne s'kupilē za mani zarokē imēi biti fruš'tanē za s'rēd'ni fruš'tanē i prēžg(a)nē za tretī imēi mu se udē a (=1.) usēci 19-15/19.* Korištenje imperativa važno je i jezičnostilsko obilježje svih pravnih tekstova srednjega vijeka, a njime se postiže ekspresivnost i ozbiljnost te potiče izravna provedba izrečene odredbe.¹⁹² Hercigonja ističe kako spomenutu sintaktičku konstrukciju pronalazimo i u Vinodolskome zakonu i Poljičkome statutu te ga smatra sintaktičkom značajkom slavenske pravne tradicije.¹⁹³

Besprijedložni lokativ i instrumental

Kao specifična sintaktička značajka ističu se konstrukcije u lokativu i instrumentalu u kojima se očekuje pojava prijedloga, no prijedlog izostaje, a spomenute se konstrukcije nazivaju besprijedložnim konstrukcijama. Na primjer besprijedložni lokativ se u starohrvatskom jeziku karakterizirao kao arhaizam.¹⁹⁴ U statutu se spomenuta konstrukcija učestalo pojavljuje: *pisati vrbnik 29-11/12, paslē vinogradi 60-14, da e bila vinogradi 60-10, ka se naide vinogradi 60-7, tebi sudče vrbnici 25-15, zapisat vašē štatut 26-6, 26-20.* Besprijedložni se instrumental javlja nekoliko puta u tekstu Vrbničkoga statuta, na primjer: *a v'zda provaūci b (=2.) ali ed'nēmē dobrēmē č(lovī)k(o)mē 21-10 ne mozi se s'kupiti nied'nimē blagomē 14-5/6, gos'podar' bi mogalē provati trimi s'vedoki 13-1/3.* Mogući razlog malog broja primjera može biti i u tome da u tekstu statuta nema puno oblika u instrumentalu.

Romanske konstrukcije

Boris Kuzmić kao sintaktičke značajke pravnih glagolskih tekstova hrvatskoga srednjovjekovlja ističe sintaktičke konstrukcije nastale pod utjecajem knjiškog romanskog jezika.¹⁹⁵

Potvrđene romanske konstrukcije odnose se na korištenje dopune *od* i genitiva umjesto dopune *o* i lokativa. Spomenuta se konstrukcija u Vrbničkom statutu najčešće pojavljuje na

¹⁹² Isto, str. 96.

¹⁹³ Isto, str. 98.

¹⁹⁴ Kuzmić, B. Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, str 414.

¹⁹⁵ Isto, str 437.

početku odlomka, odnosno glave u kojem se navještava što se u odlomku određuje, na primjer: *k(a)p(i)t(u)l̆b od' s'lužbi k'met̆b* 57-1, *kapit(u)l̆b od' prazi* 53-21, *kapit(u)l̆b odb mesa* 53-15, *k(a)p(i)t(u)l̆b od prisežniki* 68-1, *kap(i)t(u)l̆b od koz̆b i od ovac̆b ke se naidu v' škodi* 60-1, *kapitul' od zaroka* 41-1, *zakoni od prisežniki oslužiti* 38-1, *urdini od' podknežin i sudac* 33-1, *od' dovica i žak'na k(a)p(i)t(u)l̆b* 22-7/8, *od' škode ka bi komu učinena* 21-8.

Sljedeća se romanska konstrukcija odnosi na uporabu prijedloga *od* i genitiva, umjesto odnosnog genitiva ili posvojnog pridjeva. Ove su sintaktičke konstrukcije rijetke, no pronalazimo njezinu pojavu u sadržaju Vrbničkoga statuta, na primjer: *d'rob od živini ov'če i koz'e* 62-7/8, *stvari od karmenala* 35-11, *sudci od kaštelov' od otoka* 33-5/6, *gos'podaru od' kr'ka i kaš'tel'* 23-2, *č(lovi)k od' veća* 30-18.

Osim spomenute, javlja se i sintaktička konstrukcija uporabe prijedloga *od* i genitiva umjesto očekivanog genitiva, na primjer: *zlažući puta od golie* 78-12, *ne s'prosv'ši od' op'ćini* 56-4, *let od is(u)hr(s)tova poroenê* 52-2, *totu zdola išći zakon' od statuta krčkoga* 43-11/12, *treti del od osudi ke se učine* 40-12, *korist' od svitle gospode naše* 33-14.

Kuzmić kao romansku konstrukciju ističe uporabu glagola *(u)činiti* prema obrascu tipičnim za latinske tekstove, *fare / facere* i *infinitiv*.¹⁹⁶ U sadržaju Vrbničkog statuta potvrđuje se korištenje spomenute konstrukcije, na primjer: *zap(o)v(i)damo da učiniš̆b k'licati i naves'titi* 25-16/17, *i to pis'mo učini zapisat̆b* 26-5, *imite biti obligani êti ili činiti êti rečenoga tata* 34-3/5. Također, česte su i alternacije u korištenju spomenute konstrukcije, pa uz glagol *(u)činiti* mogu doći i imenice, na primjer: *ako bi ki od̆daû učinil̆b* 30-12, *ako bi pos'lal̆b dvor̆b s'voe per'mani činiti prodaû* 53-10/11. Ova je sintaktička konstrukcija puno zastupljenija od one koja u sebi sadrži infinitiv.

Također, kao sintaktička značajka pod utjecajem romanskog jezika ističe se i česta upotreba pasiva u pravnim tekstovima srednjovjekovlja. U Vrbničkom statutu česte su pasivne konstrukcije, a tvore se od oblika pomoćnog glagola *biti* i glagoljskog pridjeva trpnog, kao što se može vidjeti u sljedećim primjerima: *ako bude pripelan̆b tat̆b na muku* 14-19/20 *ako bude kazan̆b* 19-6/5, *imêi biti frušt̆tan̆b za s'rêd'ni frušt̆tan̆b i prêžg(a)n̆b* 19-16/17, *od' škode ka bi komu učinena* 21-19, *on̆b ki bude s'kuben̆b* 17-18/19, *i bi činen klič na placi* 78-14/15, *prisežnici ki budu zbrani i odlučeni* 38-2/3, *imei činiti k(a)ko e z'gora pisano i ukazano i*

¹⁹⁶ Isto, str. 437.

napravleno 23-19/20, i da s'vedoci ne imêite biti povedeni na s'vedočas'tvê imêite biti povedeni ot sud(a)cъ 15-6/9.

Korištenje i utjecaj navedenih romanskih konstrukcija u sadržaju Vrbničkoga statuta ne iznenađuje. Uzrok može ležati u upotrebi latinskoga jezika kao jezika diplomacije, ali i u dugotrajnoj mletačkoj vlasti na otoku i činjenici da statut i sam sadrži zasebne dijelove koji su pisani na talijanskom i latinskom jeziku.

Majestetično mi

Na spomenutu sintaktičku značajku već je bilo ukazano u poglavlju o osobnim zamjenicama. Naime radi se o korištenju nominativa množine (*mi*) u obraćanju u kojem se očekuje prvo lice jednine (*ja*). Na primjer u tekstu Vrbničkoga statuta ovom se konstrukcijom na početku obraćaju braća Ivan V. i Stjepan I. Frankopan: *mi gosp(o)d(i)nъ knezъ š'tefanъ i mi g(ospodi)nъ knezъ an'žb 7-4/5; mi g(ospodi)nъ lov'renac 7-15*. Spomenuta se konstrukcija naziva majestetični plural (lat. *plural maiestaticus*, *množina veličanstva*) i povezuje se s dugotrajnim običajem da carevi, kraljevi i pape za sebe govore *mi*, a ne *ja* te time ukazuju na svoju veličinu.¹⁹⁷

¹⁹⁷pluralis maiestatis, Hrvatska enciklopedija, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48814>, (pristupljeno 1. rujna 2019.)

5.5. Leksik

Eduard Hercigonja, u svojoj studiji *Neke jezično-stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388)*, jezik pravnih statuta odvađa od liturgijskih tekstova pisanim crkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije. Prema tome, neliturgijski pravni tekstovi pisani su hibridnim jezikom nastalim na temeljima čakavske govorne riječi i starohrvatske običajnopravne terminologije, a pod utjecajem crkvenoslavenskog književnog i latinskog diplomatskog jezika.¹⁹⁸

Pojavu talijanizama i latinizama u Vinodolskome zakonu Hercigonja pripisuje slavensko-romanskoj simbiozi na prostorima gdje nastaje. Isto možemo prenijeti i na Vrbnički statut i za pretpostaviti je da su zbog kulturne, pravne i društveno-gospodarske situacije pisari zakona morali znati i latinicu i glagoljicu te latinski kao jezik diplomacije onoga doba, talijanski zbog postojeće mletačke vlasti i hrvatski, odnosno čakavski jezik kao jezik domicilnog stanovništva te da su iste unosili u svoje tekstove. Pisare onoga doba Hercigonja naziva pravim znalcima i poliglotima, što dokazuje i spretna uporaba terminologije vezane uz staroslavensko običajno pravo te brojnih latinskih riječi i diplomatskih termina, pišući pritom na narodnom čakavskom idiomu s ciljem približavanja zakona mjesnome stanovništvu.¹⁹⁹

Tuđice

U Vrbničkom statutu učestala je pojava tuđica, prvenstveno talijanizama preko kojih ulaze latinizmi i grecizmi. Njihova pojava ne čudi, upravo zbog diplomatske namjene pravnoga teksta, ali i postojeće mletačke vlasti na otoku Krku. Tuđice koje se pojavljuju uglavnom su vezane su uz pravnu praksu i terminologiju, na primjer: *š'tatutъ* 7-3, *k(a)p(i)t(ul)* 8-5, *sat'nikъ* 15-1, *vložiti v' pržun* 19-12/13, *providurъ* 25-14, *notar'* 26-9, *urdini* 32-1, *ofici* 33-8, *obligani* 33-8/9, *mandati i urdine* 33-17, *pena* 15-16, *denuciêti* 38-16/17, *stvari od karmenala* 35-11, *terminiva* 40-10, *fatige* 40-7, *licen'ciû* 42-1, *ne more se sent'enciê apelat* 46-1, *apelicijun* 46-4, *tištamenti* 46-16, *senticijivaû i odlučuû* 52-10, *inradu* 52-12, *kanciri* 52-19, *kunten'talo* 55-6, *tavernu* 67-9, *k'lobukъ ali beritu* 21-15, *har'ti bunъbažina na har'tu ber'gaminu* 73-2/3, *odlučiše i terminaše* 78-5/6, *prost od komuna* 78-10, *ingarie* 78-17, *golie, galije* 78-12. Novac i novčana valuta u Vrbničkom statutu također su romanskog porijekla, na primjer: *l(i)b(a)rъ* 11-

¹⁹⁸ Hercigonja E., *Neke jezično stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388)*, str. 112-113.

¹⁹⁹ Isto, str. 109-110.

1, *bagatini* (*bagottino*, *bakren novac*) 32-9, *celez* (*cenoglielo*, *srebren novac*) 15-17, *so(ldini)* 26-18. Svi nazivi mjeseca koji se pojavljuju u Vrbničkom statutu također su latinskog porijekla, na primjer: *en'vara* 26-21, *pervara* 56-7, *marča* 53-22, *maê* 53-2, *mai mesec* 43-3, *iûna* 7-2/3, 52-3, 54-6, *sektebra* 60-2, *oktebra* 53-16, *oktbra* 27-2, *otebra* 55-1, *novem'bra* 55-11, *decem'bra* 26-6, 57-12.

Termini

Boris Kuzmić ističe važnost srednjovjekovnih pravnih spomenika kao vrelo najstarijih hrvatskih pravnih termina vezanih uz društveni status, zanimanja te javne i crkvene funkcije.²⁰⁰ Termine koje pronalazimo u Vrbničkom statutu jesu: *k'meta* 53-7, *vlas'teli* 24-1, *prisežnici* 35-6, *podiložnikov'* 33-15, *s'luž'b'nikovъ* 7-7, *pod'knežinъ* 7-16/17, *poknežiniji* 35-4, *s'vedoki* 9-15/16, *sud'ci* 8-19, *sudъ* 10-9, *knezъ* 7-4, *opčinê* 11-7, *veče* 10-2, *dvor'nikъ* 24-7/8, *vložit v br'linu* 20-4, *zakonu* 27-17, *popъ an'ton'* 27-11, *plovan toma* 41-2, *poručastvo* 10-11, *s'vedočas'tvê* 15-8, *pročen'e* 15-14, *š'kodu* 13-12. B. Kuzmić spominje kako se u Vinodolskome zakonu spominje i nekoliko termina koji se mogu naći i u ruskim zakonskim tekstovima te smatra da dolaze iz praslavenske usmene tradicije.²⁰¹ Termini koje navodi se spominju i u Vrbničkom statutu, na primjer: *bližikъ* 9-20, *b'ližič'stvo* 10-4/5, *kr'vъ* 25-8, *muži* 7-11, *žena* 9-3/4, *tatъ* 11-8, *tad'bu* 12-17, *ozim'če k'rav'e ali kobil'e* 12-2/3, *rotu* 13-15, *rotiti* 13-14, *guv'nê* 17-13, *neriz* 43-7, *pr(a)vda* 22-18, *ni sin' ni loži sići* 68-12.

Stil

U leksik se usko vezuje i stil pisanja, Hercigonja ističe da su pisari unosili stilska sredstva u onim dijelovima koji pružaju više mogućnosti za kreativnim jezičnim oblikovanjem s obzirom na prirodu teksta statuta koji pretpostavlja zakonske odluke. Sredstva i postupci kojima su pisari nastojali pojačati izražajnost i dojmljivost izraza, Vatroslav Jagić, književni povjesničar naziva *pravnom stilistikom*.²⁰²

Kao stilsko izražajno sredstvo ističe se anafora, figura ponavljanja kojom se postiže pojačavanje učinka onoga što pisac piše. Na primjer ponavljanje prijedloga *v / va* na početku rečenica u tekstu Vrbničkoga statuta: *v ime božie am(e)n letъ božьihъ tekučihъ* 7-1 ili *v ime božie am(e)nъ letъ b(o)žihъ...va v'rime v'zmožnoga i v'zveličenoga i plemenitoga* 27-1/4.

²⁰⁰ Kuzmić, B., *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, str. 440.

²⁰¹ Isto.

²⁰² Hercigonja E., *Neke jezično stilске značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388)*, str. 89.

Hercigonja na primjeru Vinodolskoga zakona govori kako se korištenjem anafore postiže usporeni ritam i svečani ugođaj nakon kojeg se tempo ubrzava i nabranjem se oživljava iskaz. Identičnu situaciju pronalazimo i u Vrbničkom statutu, u kojem nakon uvoda i datacije pisac počinje s nabranjem i ubrzanim tempom: *va v'rime v'zmožnoga i v'zveličenoga i plemenitoga i visokoroenoga i s'lav'noga g(ospodi)na k'neza ivana de fran'kapana kr'čkoga i modruš'koga i sen'skoga i v'sega otoka g(ospodi)na 27-1/8.*

Ovdje se ističu brojni epiteti upisani uz kneževsku titulu Ivana V. Frankopana, no korištenje epiteta pronalazimo i pri spomenu mletačkih providura, u rečenicama: *po zveličenom' g(ospodi)ni žan' mori providuri gr(a)da 33-3/4, urdini od rib' odlučeni po zveličenom' gospodini fran'čiski 32-2/4, naše zmožne i zveličene gospode 38-14/15, g(ospodi)nu milostivomu providuru 38-18.* Spomenutim se epitetima, prema Hercigonji ukazuje se na važnost zakonskih odredaba statuta i postiže se ekspresivnost te ono što je najvažnije, uzvišenost kao obilježje višeg stila pravnoga teksta.

Kao čestu figuru u srednjovjekovnih hrvatskih pravnih tekstova Hercigonja ističe i pleonazam, kojim se želi pokazati cjelovitost i potpunost izrečene odredbe ili izvršenja određene kazne.²⁰³ Na primjer u Vrbničkom statutu pleonazam pronalazimo u: *budući g(ospodi)ń plovany i sud'cy i vič'nici v'si na kupy 60-3/4, i da bi se s'kupili na kupy da ote na kup s'luž'bu s'žitv gos'pod'sku skupa 57-6/6, c'rik'vu narediše v'si kup'no da gre koz'ega mesa i goved'ega 53-17/18.*

Upotrebu crkvenoslavenskih riječi također se može označiti kao stilsku obilježenost, razlog tomu je i priroda ne liturgijskih tekstova, u ovom slučaju pravnih tekstova u kojima se ne očekuje upotreba crkvenoslavenizama. Hercigonja napominje da je upotreba crkvenoslavenskih elemenata u glagoljskih pravnih tekstova od 14. stoljeća bila rijetka i upravo to pojačava njihovu stilsku obilježenost.²⁰⁴ Kao primjer u Vrbničkom statutu ističe upotrebu crkvenoslavenskog oblika genitiva participa preterita pasivnog *ovaenago* u rečenici: *sud'ci budite dr'žani ihz zaminati ovaenago 8-19/20*, a samo nekoliko redaka kasnije pisac je ovaj crkvenoslavenski oblik zamijenio čakavskim oblikom i nastavkom: *sud'ci imeite êti ovaenoga 9-9/10.* Upotrebu crkvenoslavenskog oblika u Vrbničkom statutu pronalazimo na nekoliko mjesta, pri navodu imena opata, na primjer: *opata s(veta)go mihovila s krka 28-8* i u nazivu: *na r'tu s(ve)t(a)go petra 66-14/15.* Spomenute nazive moguće je označiti stiliziranima

²⁰³ Isto, str. 90.

²⁰⁴ Isto, str. 91.

budući da se u cijelome tekstu statuta koriste čakavski oblici istog pridjeva, na primjer: *u s(ve)te lucie 27-10, bravari s(ve)te marie i svetoga ivana 52-14/15, pred s(ve)t(i)mь petromь 55-13/14.*

Kao relevantnu stilsku značajku za sve pravne spise, Hercigonja ističe subjektivizaciju iskaza i upotrebu upravnoga govora, odnosno zamjenu objektivnog pripovijedanja subjektivnim. Ističe kako je u Vrbničkom statutu ova značajka slobodnija, manje formalna i učestala, na primjer: *hoćemo da niena v'dovica ne mozi v'zeti nied'noga popa ni žak'na k' sebê rekući ona hoću ga v'zeti i dr'žati za s(i)na koga nimamь a hotečь svoe b'lago nemu dati da bi gosp(o)dê ne s'lužilo toga ne hoćemo 22-8/15; t(e)re bi mu rekalь ê vêmь onoga č(lov)ika ki e t(e)bê tu š'kodu učinilь da neću t(o)ga povêdêti 22-2/5; ili u rečenici mikula sin' pokoinoga êkova dvornika es't' reklь ê ne dam' moih' raz'biti ni raz'graditi a vi za to poite naprida 41-14/17.²⁰⁵ Hercigonja govori kako spomenutu formu stiliziranja sadržaja, upotrebu dijaloške interpretacije krivičnog postupka i subjektivizaciju možemo pronaći i u Bašćanskoj ploči, Povaljskoj listini, Ruskoj pravdi i ćirilometodskom Zakon sudnji ljudem te upravo ona predstavlja očuvanje tradicije i hrvatskoga običajnoga prava koji se tijekom 13. i 14. stoljeća pismeno kodificira.²⁰⁶*

²⁰⁵ Isto, str. 91-92.

²⁰⁶ Isto, str. 94.

6. Zaključak

Sjeverno hrvatsko primorje vrlo je značajno za pravnu povijest hrvatskoga naroda. Upravo na tom području nastao je niz važnih pravno-povijesnih dokumenata, a osobito se ističu gradski statuti pisani hrvatskim jezikom. Vrbnički statut, hrvatskoglagoljski pravni dokument, izuzetno je važan povijesni i pravno-povijesni spomenik krčke, ali i hrvatske povijesti. Nastajao je u dugom vremenskom razdoblju, od 1388. godine pa sve do 1599. godine, kada se datira najmlađi zapis statuta. Prvi, odnosno osnovni tekst ovoga pravnoga dokumenta iz 1388. godine može se nazvati Krčkim statutom jer sadrži odredbe koje se isključivo odnose na cijeli otok Krk i otočke kaštele, a kasniji se dodaci uglavnom odnose na Vrbnik. Spomenuti se dio do nas se sačuvao upravo preko vrbničkoga prijepisa, kojem su Vrbničani kasnije dopisivali nove zakonske odredbe uređujući društveno-gospodarska pitanja među lokalnim stanovništvom i okolnim mjestima i time su postupno stvorili ono što danas nazivamo Vrbnički statut. Stoga i u naslovu ovog diplomskoga rada čiji predmet je jezična analiza srednjovjekovnog glagoljskog pravnog teksta, stoji naziv *Vrbnički statut*. Hrvatski zakoni i statuti pisani na narodnom jeziku, u lingvističkom smislu predstavljaju bogatu građu za proučavanje hrvatskoga jezika i njegovih mijena, o čemu govori i Franjo Rački, koji prvi ističe važnost proučavanja glagoljaških statuta. Boris Kuzmić u studiji *Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika*, govori o tendenciji pravnih tekstova toga doba pisanih s ciljem da ih mjesno stanovništvo razumije i koristi te zaključuje da su hrvatski pravni tekstovi nastali do 16. stoljeća pisani na čakavskoj književnoj stilizaciji koja u sebi sadrži i elemente crkvenoslavenskog književnog jezika, no osnovica im je u suštini čakavska govorna riječ.

Cilj ovog istraživanja bio je analizirati i utvrditi jezične osobitosti teksta Vrbničkoga statuta i to na ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Jezična analiza ograničena je na dio Vrbničkoga statuta napisanoga na hrvatskome jeziku, odnosno iz nje su izostavljene stranice statuta napisane talijanskim i latinskim jezikom i latinicom.

Vrbnički statut pisan je na ustavnoj glagoljici minuskulnog tipa i dijelom na kurzivnoj glagoljici, odnosno brzopisu. Grafički izgled dijela napisana ustavnom glagoljicom krase ljepota i sklad, pravilne linije među redovima i poravnavanje s marginama te su crvenom bojom označeni i istaknuti dijelovi koji donose nove odredbe i brojeve vrijednosti. Ukrasna naslovna slova izostaju, premda su označeni i ostavljeni prazni prostori za njihovo upisivanje. Dio statuta napisan na kurzivnoj glagoljici karakteriziraju slova ukošena udesno, nepoštivanje

pravilnih redačkih linija, neporavnanje s marginama te izostaje ukrašavanje glagoljskih slova crvenom bojom. Grafijski se sustav Vrbničkoga statuta velikim dijelom temelji na crkvenoslavenskoj i pisarskoj tradiciji hrvatskih glagoljaša. O tome nam svjedoče grafijska rješenja pisara Vrbničkoga statuta, kao što su kontinuirano bilježenje poluglasa, i to štapićem ili apostrofom, premda je vokalizacija provedena (*mogalь* 13-2, *sudacь* 15-2) te bilježenje grafema *jat* (ê) jata kao grafijsko rješenje za skupinu *ja* (*êvi* 78-16, *ênca* 12-10, *zahariê* 55-20, 24-11, *iliê* 26-9, *êkovь* 55-16), ali i na mjestu etimološkog *i* (*dob'rênan(i)nь* 23-17) te na mjestima gdje je njegov fonološki ostvaraj bio ekavski ili ikavski refleks (*hlêba* 67-16, *raz'dêli* 21-2, *imêi* 8-16). Osim spomenutog, na ortografskoj se razini promatralo i načine bilježenja te fonološki status glasa *j*, koji se u tekstu uglavnom bilježi vokalima *e* i *i* (*marie* 52-1, *lucie* 27-10), vokalom *e* ili vokalom *i* (*edna* 61-16, *naiprvo* 28-18, *devoika* 8-7, *velikoi* 57-1), a bilježenje *đerva* (*ǰ*) za fiksiranje glasa *j* najčešće koristi u riječima stranog podrijetla, dok ga u ostalim riječima rijetko pronalazimo (*d(a)lmaciǰe* 33-20, *oficiǰe* 35-3, *apeliciǰun* 46-4/5, *pristoǰe* 35-4, 35-12, *počtenǰi* 33-13). U radu se analiziralo i bilježenje grafema *ju* (*û*) za skupinu *ju* (*mariû* 38-20, *ûn'ca* 11-13), te grafema *šta* (*ê*) kojim se označava glas *ć* (*tekućihь* 7-2, *s'lišêci* 7-5), ali i glasovna skupina *šč* (*priproćinu* 40-3, *baćaninь* 28-18).

Analiza jezika Vrbničkoga statuta na fonološkoj razini podijeljena je na vokalizam i konsonantizam u kojima se ističu primijećene jezične značajke. U Vrbničkom statutu zanimljivo je pratiti vokalizaciju poluglasa u *jakom položaju*, koja je dosljedna pravilu i uvijek ima isti rezultat, samoglasnik *a* (*gržan* 78-4, *prišalь* 27-11, *našalь* 12-22, *sudacь* 15-2), no isti se leksemi pojavljuju u obliku u kojima vokalizacija nije provedena (*sud'cь* 53-22, *živ'cь* 24-9, *d'nь* 11-5, *priš'lb* 21-20, *našьlb* 12-16, *pis'cь* 55-20, *gržcь* 57-18). S obzirom na to da se radi o istim leksemima postoji mogućnost da su pojedine riječi, u kojima nije provedena vokalizacija, kao takve preuzete iz starijeg predloška. Također, pojavljuju se i oblici u kojima se bilježi vokalizacija poluglasa u *slabom položaju*, odnosno čakavska jaka vokalnost koja kao rezultat bilježi samoglasnik *a* (*ča, ta, va v'rime* 27-3, *va to* 41-11, *kada* 8-10, *vaviki* 78-7, *vanь* 15-13). Slogotvorno *r* bilježi se samostalno, pronalazimo tek nekoliko primjera bilježenja slogotvornoga *r* s popratnim samoglasnikom *e* ili *a* (*pervara* 56-7, *varbnici* 78-2, *varbanske* 37-17, *varnuti* 35-7). Neizmijenjeno slogotvorno *l* česta je pojava u starijih tekstova, a i danas se potvrđuje u mjesnim govorima otoka Krka te i u Vrbničkom statutu nerijetko nailazimo na neizmijenjeni oblik: *ml'če* 24-20, *d'lžnь* 53-13/14, *p'l'k'* 54-10, *m'list* 56-6, *v'l'konenici* 64-6, *p'l'nu* 67-15. U analiziranu tekstu ostvaraj jata je dvojak u osnovama riječi i prati Jakubinski Meyerovo pravilo, čime se potvrđuje njegova pripadnost čakavskom

ikavsko-ekavskom dijalektu. S obzirom na pozicije i fonološko okruženje u kojima se samoglasnik nalazio, u osnovama riječi dolazi do ikavskog ili ekavskog refleksa, dok je u gramatičkim morfemima ili na apsolutnome kraju riječi, odraz redovito ikavski. Refleks prednjojezičnog nazala u Vrbničkome statutu kao rezultat ima samoglasnik *e*, a primjeri u kojima se potvrđuje prijelaz prednjega nazala u *a* jesu u glagola *jati* (*êti* 9-10, *êl̂b* 23-6). Refleks stražnjeg nazala uvijek ima isti rezultat, samoglasnik *u*. Praslavenske skupine **t'* i **d'* kao refleks u analiziranom tekstu imaju *t'* i *j*, s time da se refleks *j* ostvaruje bilježenjem skupinama samoglasnika (*visokoroenoga* 27-5, *osuen̂b* 30-14). Refleks *t'* ujednačen je, zadržava prvotnu arhaičnu artikulaciju izrazito umekšanoga *t'* i bilježi se staroslavenskim grafemom *šta* (*č*). Istim se grafemom bilježi i praslavska skupina **st'* / **sk'*, odnosno *šč* (*dopuč̂en'ê* 26-2, *bač̂anin̂b* 28-18). U analiziranome tekstu Vrbničkoga statuta ne provodi se sekundarna jotacija (*s'vêst'û* 28-14, *treti* 10-15, *bratê* 52-9/10), a u suglasničkih skupina *jt* i *jd* nije provedena metateza i jotacija (*naiti* 9-19, 10-5, *naidu* 29-17). Metateza nije provedena ni u oblicima neodređenih zamjenica *sav* i *svaki* i njihovim inačicama (*v'si* 55-12, *v'saki* 55-8). Suglasnih *h* u tekstu Vrbničkoga statuta je stabilan i redovito ga nalazimo, a do njegova ispuštanja ponekad dolazi u inicijalnom slogu glagola *htjeti* (*ne otel̂b* 58-18, *ne tel̂b* 61-39). Dočetno slogovno *l* u Vrbničkom statutu čuva se u imenica (*del* 52-9, *pavl* 7-1) te u glagolskom pridjevu radnom (*propelalb* 67-12, *kazalb* 53-14). Rotacizam je u tekstu potvrđen nekoliko puta, uglavnom u glagola *moći* (*v'saki more* 43-8), u vezniku *t(e)re* 18-14 te priložima i zamjeničkim oblicima: *nig'dere* 26-14, *nigdar* 62-5, *nere* 9-7 i *kire* 26-16. U tekstu Vrbničkoga statuta pronađeni su primjeri u kojima se čuvaju stare suglasničke skupine, na primjer skupina **čt* (*nepoč'tenu* 20-18/19, *poč'tovani* 55-6/7, ali i *nepoštene* 39-13, *poštovani* 52-5) i skupina **kt-* u kojoj nakon utruća slaboga poluglasa dolazi do promjene **kt-* > **gd*, (*nig'dere* 26-14, *nigdor̂b* 25-18, *g'do* 15-18).

Na morfološkoj su razini analizirane imenice, zamjenice, pridjevi, glagoli, brojevi, prilozi, prijedlozi te veznici i čestice. Sklonidba imenica nakon raspada sporednih deklinacija i neutralizacije razlika po palatalnosti reducirana je na a-vrstu, e-vrstu i i-vrstu. Neutralizaciju razlika po palatalnosti može se pratiti u lokativu jednine imenica muškoga roda u kojem je nastavak *-i* u imenica s nepalatalnom osnovom može imati dvojako porijeklo, i to: iz o-deklinacije koja je imala gramatički morfem *jat* (<*ê*) nakon čega je moglo doći do ikavskog refleksa, a druga se varijanta odnosi se na preuzimanje nastavka i dominaciji palatalne jo-deklinacije (*na guv'nê* 17-12/13, *na g(u)v'ni* 17-21/22, *v' kaš'teli* 57-12). U nominativu množine muškoga roda zabilježeni su uobičajeni oblici s nastavcima *-i* (*tada sud'ci* 9-10/11,)

ali ističu se oni s nastavkom *-ane* u nekadašnjih imenica n-osnova sa sufiksom *-(j)anin* (*da imъ vrb'ničane potiraû 27-19/20*). Zanimljivi su genitivni oblici imenica muškoga roda s nastavkom *-ov* koji porijeklom dolaze iz starih u-osnova (*ot...s'lužbnikovъ 7-7, od kaštelov 33-5/6*). U dativu množine imenica a-vrsta potvrđeni su oblici s nastavcima na *-om/-em* ovisno o palatalnosti osnove, te nastavak *-am* u imenica koje imaju sufiks *(j)anin* (*vrbničamъ 30-4, bačamъ 31-3/4*). U imenica ženskoga roda genitiv jednine te nominativ i akuzativ množine dijele iste nastavke *-i* i *-e*, u kojima nastavak *-e* porijeklom dolazi iz palatalne ja-deklinacije, a nastavak *-i* dolazi iz a-osnova, a njegova pojava govori o tome da još uvijek nije došlo do dominacije palatalne deklinacije, kao što je to slučaj u kasnijem razvoju jezika. Genitiv množine ženskoga roda čuva stari nastavak *-ø* iz a/ja-deklinacije (*od tehъ silъ 8-18, od kozъ i od ovacъ 60-1*), a dativ, lokativ i instrumental množine ženskoga roda imaju različite nastavke *-amъ/-ahъ/-ami*, a zajedničko im je što potječu iz nekadašnje a/ja-deklinacije (D mn. *pustit ov'cam' 43-5*, L mn. *v' kučah' 39-6/7*, I mn. *prêtile tvar'mi 20-10*). Pronađeni primjeri imenica *mati* i *kći* koje su se nekada sklanjale po suglasničkoj r-deklinaciji u sklonidbi su zadržale nerelacijski morfem *-er* (N jd. *mati 15-20*, G jd. *materi 58-12, h'čeri 58-10*, D jd. *materi 59-3, hčeri 46-7*, A jd. *materъ 58-8*).

U tekstu Vrbničkoga statuta neodređeni pridjevi sklanjaju se po imeničkoj sklonidbi pridjeva koja se podudara s razvitkom sklonidbe imenica, dok su određeni pridjevi imali svoju sklonidbu, koja se u 14. i 15. stoljeću počinje približavati zamjeničkoj sklonidbi da bi se u konačnici potpuno izjednačile. Pronađeni komparativi u analiziranome tekstu tvore se nastavkom *-iji* (*stariji 57-10, stariihъ 58-7/8*), a superlativ se, kao i danas tvorio od komparativa kojem se dodaje prefiks *naj-* (*od' nas'tariega do naim(a)laega 59-9*). U zamjenica se ističe oblik povratne zamjenice *sebe/se* koji u instrumentalu jednine čuva neizmijenjenu praslavensku osnovu, *sobu* < **sobojo* (*meû sobu 54-1*). Pokazne zamjenice *taj* (< *тъ), *ovaj* (< *овъ) i *onaj* (< *онъ) pojavljuju se u kontrahiranim oblicima *ta/ti, ov/ovi* i *on/oni*, a upitno-odnosne zamjenice *koji, koja, koje* u svim oblicima bilježe sužavanje i artikulacijsko stapanje dvaju samoglasnika (*ki 8-12, ka 8-6, ke 34-17*). Zanimljiva su pronađena dva oblika koja su karakteristična za staroslavenske tekstove, i to oblik *kogo 9-14* (A jd. m.r.) te *kire* (N jd. m.r.). Spomenuti oblik *kire* (< *kiže*) moguće dolazi iz nominativnog oblika zamjenice s pokaznim značenjem **i-*, **ja-* i **je* kojoj se dodavala čestica *že*, u kojem je kasnije došlo do rotacizma.

U glagolskih se oblika ističu aorist i imperfekt koji su danas vrlo rijetki u čakavskome narječju, a u tekstu Vrbničkoga statuta pronalazimo tek nekoliko primjera. Osim toga,

potvrđena su sva tri tipa analitičke tvorbe futura. Kao najčešći glagolski oblici u Vrbničkom statutu ističu se kondicional i imperativ, što ne čudi ako se u obzir uzme pravna narav teksta u kojem se određuju i izriču kazne za počinjene prekršaje i poželjni načini ponašanja pojedinca. Za imperativ je specifično što se pojavljuje u 3. licu množine i jednine zadržavajući nastavke 2. l. jednine i množine, a tvori se i opisnim, odnosno analitičkim modelom i to na nekoliko načina. Zanimljiv jest i primijećeni oblik participa preterita pasivnog u muškome rodu karakterističan za crkvenoslavenske tekstove *ovaenago* 8-20.

Prepoznatljivo obilježje sintaktičke ustrojenosti Vrbničkog statuta jesu pogodbene rečenice koje u zavisnom dijelu imaju veznik *ako* i predikat u kondicionalu, a u drugome dijelu rečenice izriče se kazna u imperativu u imperativu 3. l. u jednini ili množini. U analiziranu tekstu potvrđuju se i sintaktičke romanske konstrukcije nastale pod utjecajem knjiškog romanskog jezika. Korištenje i utjecaj romanskih konstrukcija ne iznenađuje, uzrok može biti u raširenoj upotrebi latinskoga jezika kao jezika diplomacije, ali i u dugotrajnoj mletačkoj vlasti na otoku i činjenici da statut i sam sadrži zasebne dijelove koji su pisani na talijanskom i latinskom jeziku. Zanimljiva je i upotreba majestetičnog *mi* u obraćanju aristokracije i vladara (braća Ivan V. i Stjepan I. Frankopan: *mi gosp(o)d(i)nъ knezъ š'tefanъ i mi g(ospodi)nъ knezъ an'zъ* 7-4/5).

Na leksičkoj se razini ističe pojava tuđica, i to prvenstveno talijanizama i latinizama, ali i termina vezanih uz staroslavensku običajnopravnu tradiciju. Uzrok se može pripisati kulturnoj i društvenoj situaciji u kojoj su pisari zakona onoga doba vjerojatno morali znati i latinicu i glagoljicu te latinski kao jezik diplomacije onoga doba, talijanski zbog postojeće mletačke vlasti pišući pritom na narodnom čakavskom idiomu s ciljem približavanja zakona mjesnome stanovništvu. U leksik usko se vezuje i stil pisanja kojim su pisari unoseći stilska sredstva i postupke nastojali pojačati izražajnost i dojmljivost izraza zakonskih odredbi, na primjer anafora, korištenje brojnih epiteta prilikom imenovanja raznih aristokrata i službenika, pleonazam, upotreba crkvenoslavlenizama te subjektivizacija i upotreba upravnoga govora.

Na kraju može se reći da Vrbnički statut kao pravni, neliturgijski dokument pripada tekstovima pisanim hibridnim jezikom nastalim na temeljima čakavske govorne riječi i starohrvatske običajnopravne terminologije, a pod utjecajem crkvenoslavenskog književnog i latinskog diplomatskog jezika.

7. Popis literature

7.1. Građa

Vrbnički statut, digitalni repozitorij, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, URL: [https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:\[0,1\],%22view%22:%22thumbnails%22}&tify={%22pages%22:\[1\],%22view%22:%22scan%22}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:[0,1],%22view%22:%22thumbnails%22}&tify={%22pages%22:[1],%22view%22:%22scan%22})

7.2. Literatura

Bradanović, M., *Vrbnik : grad, ljudi i spomenici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2015.

Damjanović, S. *Slogotvorni r i l u korizmenjaku Kolunićeva zbornika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 15, Zagreb, 1977., str 48.; u Kuzmić, B., *Jezik Veprinačkog zakona (1507)*, *Fluminensia*, 13, br. 1-2, Rijeka, 2001., 1-24.

Damjanović, S., *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.

Damjanović, S., *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, HDF, Zagreb, str. 45.; u Kuzmić, B., *Jezik Veprinačkog zakona (1507)*, *Fluminensia*, 13, br. 1-2, Rijeka, 2001., 1-24.

Damjanović, S., *Vinodolski zakon, Faksimil, Diplomatičko izdanje, Kritički tekst/tumačenje, Rječnik; Priredio: Josip Bratulić (Recenzija, Prikaz)*, u: *Slovo : časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, broj 39-40, Zagreb, rujan 1990.

Hercigonja, E., *Glagoljaštvo i glagoljica*, u: *Hrvatska i Europa : kultura, znanosti i umjetnost, Sv. 3 : Barok i prosvjetiteljstvo : (XVII-XVIII. stoljeće)*, ur. Ivan Golub, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2003., str. 245-273.

Hercigonja, E., *Glagoljaštvo i glagolizam*, u: *Hrvatska i Europa : kultura, znanosti i umjetnost*, Sv. 1 : *Srednji vijek : (VII-XII. stoljeće) : rano doba hrvatske kulture*, ur. Ivan Supičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 369-398.

Hercigonja E., Neke jezično stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388), *Slovo*, sv. 39-40 (1989-1990), Zagreb, 1990., 87-125.

Hercigonja, E., *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006. str. 51.

Hrvatski pravopis, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, natuknica: *vrbnčki*, Zagreb, 2013.

Katičić, R., *Praslavenski pravni termini i formule u Vinodolskom zakonu*, *Slovo*, sv. 39-40 (1989-1990), Zagreb, 73-85.

Klaić, V., *Krčki knezovi Frankapani : Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1991.

Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, u *Povijest hrvatskoga jezika*, 1. knjiga: srednji vijek, Croatica, Zagreb, 2009., 405-455.

Kuzmić, B., Jezik Veprinačkog zakona (1507), *Fluminensia*, 13, br. 1-2, Rijeka, 2001., 1-24.

Lisac, J., *Hrvatska dijalektologija 2.: Čakavsko narječje*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.

Lukežić, I., *O jeziku Vinodolskog zakona*, Godišnjak Riječkog književnog i naučnog društva 3, Rijeka, 1989. str 25.; u Kuzmić, B., Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, *Povijest hrvatskoga jezika*, 1. knjiga: srednji vijek, Croatica, Zagreb, 2009., 405-455.

Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb; Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka; Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, Čavle, 2012.

Lukežić, I., *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb; Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka; Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, Čavle, 2015.

Lukežić, I., Turk, M., *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica, 1988.

Margetić, L., *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, Nakladni zavod Globus; Naklada Kvarner; Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb; Rijeka, 2012.

Margetić, L., Strčić, P., *Krčki (vrbanški) statut iz 1388.*, Povijesno društvo otoka Krka - Društvo Krčana i prijatelja otoka Krka, Krk, 2008.

Matasović, R., *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.

Mihaljević, M., Dosadašnja čitanja darovnice slavnoga Dragoslava, *Fluminensia*, 12 (2000), br. 1-2, 1-15.

Mihaljević, M., O glasu j i načinima njegova bilježenja u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika, *Slovo*, vol., br. 36, Zagreb, 1986., 123-139.

Nazor, A., *Knjiga o hrvatskoj glagoljici : „Ja slovo znajući govorim...“*, Erasmus naklada, Zagreb, 2008.

Šepić, A., Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih, *Prilog historičkoj gramatici hrvatskog jezika*, Rad JAZU 295, Zagreb, 1953., 5-40.

7.3. Internetski izvori

Digitalizirana baština Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, URL: <http://db.nsk.hr/HeritageDetails.aspx?id=905> (pristupljeno 13. kolovoza, 2019.)

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, natuknica: *Krk*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34101> (pristupljeno: 11. kolovoza 2019.)

Hrvatska enciklopedija, natuknica: pluralis maietastis, URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48814>, (pristupljeno 1. rujna 2019.)

Hrvatski jezični portal, natuknica: *statut*, URL: <http://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno 11. kolovoza 2019.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Vrbnički statut, URL: [https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:\[0,1\],%22view%22:%22thumbnails%22}&tify={%22pages%22:\[1\],%22view%22:%22scan%22}](https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=16153&tify={%22pages%22:[0,1],%22view%22:%22thumbnails%22}&tify={%22pages%22:[1],%22view%22:%22scan%22}) (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).

8. Sažetak i ključne riječi

Jezična analiza Vrbničkoga statuta

U diplomskome radu analizira se jezik Vrbničkoga statuta, hrvatskoglagoljskoga pravnoga dokumenta koji je nastajao od 1388. godine do 1599. godine, kada se datira najmlađi zapis statuta. Jezične značajke teksta Vrbničkoga statuta provedene su na ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Analiza je provedena na retransliteriranu tekstu napravljenu prema digitaliziranu primjerku statuta koji je dostupan na mrežnim stranicama Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Ključne riječi: Vrbnički statut, jezična analiza, hrvatskoglagoljski pravni dokument, Vrbnik

8.1. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Linguistic Analysis of the Vrbnik Statute

Keywords: the Vrbnik Statue, linguistic analysis, legal Glagolitic text, Vrbnik

9. Prilog

9.1. Transliteracija Vrbničkoga statuta

7²⁰⁷

1. v ime božie am(e)n letъ božьi-
2. hъ tekučihъ · č · t · o · z · (=1388.) m(e)s(e)ca iû-
3. na danъ · d i · (=15.) to e š'tatutъ ~
4. mi gosp(o)d(i)nъ knezъ š'tefanъ
5. i mi g(ospod)i)nъ knezъ an'žъ s'liš-
6. eči mi velike tuž'be ot naš-
7. ihъ ver'nihъ s'luž'b'nikovъ kr'-
8. čkoga otoka ke imъ čin'hu hudi
9. lûdi pos'lali es'mo našihъ
10. ver'nihъ v otokъ · da oni s'z'va-
11. v'se dob'rihъ muži za v'se-
12. ga otoka i tako esu način(i)l-
13. i da b(u)du pravi v' pr(a)vdê s't-
14. ati · a k'rivi da b(u)du kaš'ti-
15. gani · mi g(ospod)i)nъ lov'renac · i g(ospod)i)nъ
16. ivanъ · i gos(po)d(i)nъ pavlъ · i pod'kn-
17. ežinъ dok'ša · budući mi po-
18. s'lani od' g(ospod)ina k'neza š'tefa-
19. na i od' g(ospod)ina kn(e)za anža · v oto-
20. kъ k'rčki priz'vali es'mo k' n(a)mъ po-

7 s'luž'b(e)nikovъ Margetić – Strčić: s'luž'b'nikovъ

8 čin(i)hu Margetić – Strčić: čin'hu

²⁰⁷ Rukopis statuta u digitaliziranom obliku započinje od stranice 7.

1. d'knežina otoč'kihъ i dobrihъ m-
2. uži s kr'ka i za v'sega otoka
3. hotečъ učiniti to ča bi prav-
4. o i dob'ro za vasъ otokъ · C
5. **k(a)p(i)t(ul) prvi ot sile žen'ske ka bi s(i)l(o)v(a)n(a)**
6. naipriê ot sile ka koli žen-
7. a ali devoika bi silo-
8. vana· ka koli oteči ta b(u)di
9. mi hočemo i zap(o)v(i)d(a)mo da s'kažu-
10. či ona kada se b(u)de tužiti
11. ot s(i)le po · v · (=3.) dobrihъ s'vedocê-
12. hъ ako bi taiъ onъ ki bi sil-
13. ovalъ· ako bi ona s'kazala
14. têmi · v · (=3.) s'vedok'mi budi po-
15. s'tavl(e)нъ na muku· ako bude pr-
16. aviti na m(u)cê da mu imêi
17. gl(a)va poiti· i očъ kada bud-
18. e tužba kolê ot têhъ silъ
19. tada sud'ci budite dr'-
20. žani ihъ zaminati ovaena-

19/20 dr'žani Margetić – Strčić: držani

20 (9-1) ovaenago Margetić – Strčić : ovaenoga, Rački – Crnčić : ovaenago

1. go k(a)ko naitane budu mog'li · i
2. očъ to zloživ'ši k' tomu d-
3. a g'dêkolê ta d(e)v(i)ca ili že-
4. na budučъ kogo kolê računa
5. da ima priti pred' dvorove r-
6. as'pletena klučučъ pomaga-
7. nû · prê e nere pride domovъ i opo-
8. menuti mes'to g'dê bude
9. sila činena a tada sud'c-
10. i imeite êti ovaenoga tar-
11. e zaminati ga · i ako imъ bude
12. istinu praviti imei mu gl(a)-
13. va poiti · a bl'aga ne z'gubla ·
14. na mucê ako ne b(u)de pravilъ pr-
15. ostъ e · i oče ako ne bi imela s'-
16. vedoki da ona ima priseči
17. samo · bī · (=12.) od' kihъ jêi se ima n-
18. aložiti polovica · a dru-
19. gi polъ imêi sama naiti · i oč-
20. e ako tri ot têhъ ne e bližikъ ne

1 mog'li Margetić – Strčić : mogli

4 kogo Margetić – Strčić : koga

6 klučučъ Margetić – Strčić : kličuć, Crnčić – Rački : klučuć

16 da ona ima Margetić – Strčić : da ima

20 ot Margetić – Strčić : od

1. bi račili priseći da ei nišъ
2. tarъ ne udi · ako li veće ne bi
3. priseg'li ovaeni e prostъ · oče
4. ako ona ne bi imela b'ližič's-
5. tvo da ona mozi naiti gost'-
6. e žene ot dobr'a gl(a)sa · a to b-
7. udi v' razumê sud(a)съ · i su-
8. d'ci imêite dr'žati v uz-
9. ê ob'rečenoga dok'lê se sudъ
10. z'da · ali imêi dati dob'ro
11. poručastvo v'zda razum-
12. êûc' se imêite svedoci bi-
13. ti od' onoga g'rada g'dê e sil-
14. a činena · a ta tužba imêi
15. biti do treći d(a)нь · ako bude
16. činiti d'rugako · da pr(a)vdu s'vo-
17. û z'gub'la · k(a)p(i)t(ul) za kona jiz'dnoga
18. očъ zvrhu tad'bi hote i za-
19. p(o)v(i)daû · da v'ski ki kona uk'r-
20. ade ez'dnoga da ima plat-

(Na dnu stranice napisano drugim rukopisom)

21. k(a)p(i)t(ul) za kona jiz-
dnoga)

4 bližič's - Margetić – Strčić : bližić's -

5 gost' - Margetić – Strčić : gos't –

19 v'ski Margetić – Strčić : v'saki

1. itь · m · (=60.) l(i)b(a)r ke · m · (=60.) l(i)brь · imêite
2. se deliti na polь · polь gos'po-
3. daru a polь g(ospo)dê ka polovica
4. imêi se raz'deliti na troe e-
5. d'нъ delь g(ospodi)nu k'nezu š'tefa-
6. nu · a dr(u)gi g(ospodi)nu k'nezu an'žu
7. a tretí op'činê s' koga g'rada
8. os'tane tatь · k(a)p(i)t(ul) ki bi uk'ralь vola
9. oêe za vola takoe da os't-
10. ae tatь l(i)b(a)r · m · (=60.) i deli se k(a)ko
11. z'gora · k(a)p(i)t(ul) za žrêb'ca ali kobilu
12. oêe za žrêb'ca ali kobil-
13. u · l(i)b(a)rь · j · e · (=36.) k(a)p(i)t(ul) za ûn'ca i k'ravu
14. oêe za v'sakoga ûn'ca ali
15. k'ravu plati l(i)b(a)r · j · e · (=36.) za os'la
16. oêe za v'sakoga os'la ali
17. os'licu l(i)b(a)r · i · ž · (=27.) i deli se
18. kako z'gora · k(a)p(i)t(ul) za ozim'če oš'le ·
19. oêe za v'sako ozim'če oš'le
20. ali sam'ca ali sam(i)ce l(i)b(a)r

(Na dnu stranice napisano drugim rukopisom:

k(a)p(i)t(ul) za ozim'če oš'le)

7 s' koga Strčić – Margetić: s koga

10, 15, 17, 20 l(i)b(a)r Strčić – Margetić: l(i)b(a)r'

1. · **vī** · (=13.) i polъ · **k(a)p(i)t(ul)** za kr'(a)ve i kob(i)l'e oz(i)mč(e)
2. oče za v'sako ozim'če k'rav'e-
3. e ali kobil'e l(i)b(a)r · **vī** · (=13.) i polъ
4. **k(a)p(i)t(ul)** za ovcu i koz(u) · oče za v'sak-
5. u ov'cu ali kozu velu imê-
6. i platitъ tatъ · l(i)b(a)r · **z** · (=9.) i d-
7. eli se k(a)ko z'gora · **k(a)p(i)t(ul)** ov'č'e i koz' on(u)kl(e)
8. oče za v'sko onuk'le ov'č'e i ko-
9. z'e plati tatъ · so(ldini) · **k** · **з** · (=48.) **k(a)p(i)t(ul)**
10. **od' ênca** oče za v'skoga ên'ca
11. ali koz'l(i)ča pl(a)ti · so(ldini) · **ĵ** · **e** · (=36.) **za ul'**
12. oče za v's(a)ki ulъ plati l(i)b(a)r
13. · **g** · (=4.) i polъ · **k(a)p(i)t(ul)** za kokošъ i pet(e)ha
14. oče za kokošъ ali peteha
15. plati · **i** · (=20.) i · **ž** · (=7.) so(ldini) · i deli se
16. k(a)ko z'go(ra)*²⁰⁸. oče ako bi nêki našъ-
17. lъ s'voû tad'bu ka bi mu u-
18. k'radena a tatъ ne bi zat-
19. ailъ imei platitъ k(a)ko z'gora
20. i imei se pisati za tata ·

(Na dnu stranice nalazi se dodatak:

21. ***k(a)p(i)t(ul)** za s'voû tad'bu ku bi
22. **našaľ uk'radenu)**

3, 6, 12 l(i)b(a)r Strčić – Margetić: l(i)b(a)r'

7 on(u)kl(e) Margetić – Strčić : on(u)k(l)a; Rački Crnčić: on(u)kl(e)

11 ali koz'l(i)ča pl(a)ti Margetić – Strčić: ali koz'lica

²⁰⁸ Umetnuti znak u rukopis ukazuje na dodatak pri kraju stranice.

1. ako bi zataêl̂ a gos'podar' bi
2. mogal̂ provati· trimi s've-
3. doki v' gradê a d'vêma van-
4. ê z' gr(a)da ko da nêma nied(a)n̂ go-
5. st̂· têmi s'vedokmi prova-
6. v'ši ima se pos'taviti na m(u)k-
7. u i ima se mučiti· k(a)ko b(u)de vi-
8. dêti sud'cem̂ ako se ne bi o-
9. d̂dal̂ ima biti prost̂· oê-
10. e po s'vedocêĥ ali po inom̂
11. računê ako gospodar̂ ne bude
12. moçi vidêti svoû š'kodu t(a)-
13. re bi se sum'nel̂ na nikoga ta-
14. ta mozi ga rotiti samo **bī** (=12)
15. ako bi ne svršil̂ rotu os'ta-
16. ni k(a)ko z'gora é pis(a)no· ako tat' b-
17. i se mogal̂ prvič̂ moliti d'ru-
18. govič' se ne mozi n'a koga poš̂-
19. vedokue · **a** · (=1.) s'vedok̂ budi
20. pos'tavlenn̂ na m(u)ku v'zda r-

2/3 s'vedoki Margetić – Strčić: s'vedoci

4 ko Margetić – Strčić: no; Rački Crnčić: kuda

1. azumêûcъ po prvoi tad'bê· po
2. drugoi imêi platiti po d-
3. uplu po tretoi tad'bê imêi
4. biti obêšenъ ne mozi se s'ku-
5. piti nied'nimъ blagomъ· ako po
6. prvu tad'bu ali po d'rugu
7. tatъ ne bi imelъ čimъ plat-
8. iti imei mu se usêči · a · (=1.) udъ
9. a za tretu imêi se obêsiti
10. oče ako nêki gos'podarъ bi ime-
11. lъ š'kodu ot ov(a)cъ da s'tarêš-
12. ina ot s'tana imêi priseči kol-
13. iko mu ihъ e uk'radeno a gos'poda-
14. rъ potrditi· onъtratъ kada bu-
15. de sudъ z'danъ· oče nam' e v-
16. iditi i hočemo da sud'ci ki
17. esu i ki budu imêite imit-
18. i poli sebe v'zda· do · g · (=4.) d-
19. obri muži ot veča· i ako bude
20. pripelanъ tatъ na muku im-

8 usêči Margetić – Strčić: useći

1. êi biti on'dê sat'nikъ onoga
2. gr(a)da poli sudacъ v kr'ku od'
3. kuda e tatъ kada ga budu
4. zaminati· i pelati na m(u)ku·
5. i v'zda s'vedoci imêite bi-
6. ti ot dob'ra gl(a)sa· i da s'ved-
7. oci ne imêite biti povedeni
8. na s'vedočas'tvê imêite b-
9. iti povedeni ot sud(a)съ· i oêe t-
10. ako kr'čane k(a)ko otočane· esu se u-
11. lagodili da niedнъ nav'ki-
12. ръ ni nied(a)нъ ini č(lov)къ ne s'mê vozi-
13. ti vanъ z otoka· nied'noga go-
14. s'ta ne imêûcъ pročên'ê ot sud-
15. acъ onoga mes'ta· ot kud' bi se
16. imelъ povest'i· pod' penu · **bī** · (=12.)
17. c(e)zl(e)za· ako bude kazanъ· i r-
18. az'deli se na čet'vero· **k(a)p(i)t(ul) g'd-**
19. **o bī imelъ pora očъ** hote da n-
20. ied(a)нъ o(ta)съ alí matí imeûcъ

16 · bī · (=12.) Margetić – Strčić: 22

1. s(i)na žak'na ali popa ne mozi
2. ta s(i)нь s'loboditi o(t)ca ni ma-
3. t(e)re da bi ta ne s'lužila k'-
4. nez(o)нь ni nied'noga č(lov)ika· k(a)p(i)t(ul) z-
5. a ov'cu uetu oče hote d' ako
6. bi u nêkoga tata ueta · a · (=1.)
7. ov'ca a veče bi ihъ mankalo š'
8. nû b(u)di verovano v' brav-
9. arevi rotê· a tatъ imei b-
10. iti pos'tavl(e)нь na m(u)ku ako b-
11. ude uprêti tad'bê· k(a)p(i)t(ul) ot ta-
12. d'bi kuč'ne· oče hote d' ako bi n-
13. êki tatъ uk'ralъ v' hramê č-
14. a bi v'rêd'no · ĭ · (=10.) l(i)b(a)r· tr e bi
15. naš'stъ imei platitъ · bĭ · (=12.) ce-
16. z'lza ka se raz'dêlita k(a)ko
17. z'gora· a gosp(o)d(a)ru imêi plat-
18. iti po duplu· ako bi očъ uk'ra-
19. lъ · ĭ · (=20.) l(i)b(a)r· i · d · (=5.) imêi plati-
20. ti · l · (=50.) l(i)b(a)r· do · dĭ · (=15.) d(a)нь· ako bi

5 ov'cu Margetić – Strčić: ovcu

7 veče Margetić – Strčić: v(e)će

14, 19, 20 l(i)b(a)r Margetić – Strčić: l(i)b(a)r'

14 tre Margetić – Strčić: t(e)re

1. ihъ ne platilъ imei mu se us-
2. êci · a · (=1.) udъ · ako bi uk'ralъ viš-
3. e · ot · l · (=50.) l(i)b(a)r · b(u)di obêšenъ · oêъ
4. hote d'ako bi nêki tatъ nêkomu
5. uk'ralъ · do · i · (=20.) so(ldini) · plati · v · (=3.) c(e)-
6. zl(e)zi · oêъ ot · i · (=20.) so(ldini) · do · d · (=5.) l(i)b(a)rъ
7. da plati · e · (=6.) c(e)zl(ezi) · ot d · (=5.) l(i)b(a)rъ
8. do · i · (=10.) plati · tatъ · bi · (=12.) c(e)zl(ezi) ·
9. a onomu ki š'kodu prime v'zda
10. plati po duplu · *²⁰⁹oêъ hote d'ako
11. bi nêki č(lov)kъ učinilъ nêku ta-
12. d'bu vanê ali na s'tanu a-
13. li na guv'nê ali na komar'dê
14. do · i · (=20.) so(ldini) · plati · v · (=3.) c(e)zl(ezi) · a gos'po-
15. daru po duplu · i na nega rotu
16. **k(a)p(i)t(ul) ki bi pes'tu koga oêъ ako bi**
17. nêki nêkoga pestu ud'rilъ a-
18. li s'kubaъ · onъ ki bude s'ku-
19. beъ bude se tužiti t(e)rъ
20. provati ed'nêmъ dob'remъ č-
21. * **k(a)p(i)t(ul) ot tad'bi vanê ali na s'-**
22. **stanu ali na g(u)v'ni ali na komar'dê**

3 l(i)b(a)r Margetić – Strčić: l(i)b(a)r'

²⁰⁹ Umetnuti znak u rukopisu ukazuje na dodatak pri kraju stranice.

1. (lovi)komъ da plati · v · (=3.) c(e)zl(eza) ako bi
2. ne mogalъ provati ki bi b'ень bu-
3. di verovanъ samo tretъ pris-
4. egъ· ot kih' mu se ima · a · (=1.) naloži-
5. ti ke se raz'dêlite na polъ
6. polъ g(ospo)dê a polъ ki e b'ень· ako bi
7. kazanъ od' prisež'nika plati · e · (=6.)
8. c(ele)zъ· ke · v · (=3.) raz'dêlite se k(a)ko z'-
9. gora· a d'uge · v · (=3.) b(u)di · a · (=1.) k'nez-
10. emъ a d'rugî op'činê· a tretî o-
11. nomu ki pokaže· **batomъ ali kam(i)kom'**
12. oč' hote ako bi niki nêkoga ud'ri-
13. lъ batomъ ali kamikomъ v' r-
14. uku dr'žečъ onъ ki bi ud'renъ t(a)-
15. re bi se tužilъ i provalъ e-
16. d'nêmъ dob'rêmъ č(lovi)k(o)mъ plati · e · (=6.)
17. c(e)l(e)zъ ako bi ne mogalъ provati
18. b(u)di verovanъ prisegъ samo · v · (=3.)
19. ot kih' mu se naloži · a · (=1.) ako bi ka-
20. zanъ imêite se raz'dêliti k(a)ko

1. z'gora nožemь ali kam(i)komь hit(e)čь
2. očь hote d' ako bi nêki ud'riľ ko-
3. ga nožemь ali kamikomь z ruki p-
4. us'tečь · plati · bi · (=12.) c(e)zl(e)zь · a
5. v'zda lêkariê s'hranena · ako
6. bude kazaň plati k(a)ko zgor-
7. a · od' uda usêčna ako bi g'do
8. otsêkaľ nêkomu udь plati · l · (=50.)
9. c(e)zl(ez) · ke se raz'dêlite na poľ
10. poľ g(ospo)dê a poľ onomu ki e pora-
11. ženь ako bi ne imelь čim plat-
12. itь imêi se vložitь v' pržu-
13. нь ali dobro poručas'tvê da-
14. ti imêi · is'kupiti do · di · (=15.) d(a)n-
15. i · ako bi ne s'kupilь za mani za-
16. rokь imêi biti fruš'taň · z-
17. a s'rêd'ni fruš'taň i prêžg(a)ň
18. za tretí imêi mu se udь · a · (=1.) u-
19. sêci ako bi ka žena p'sova
20. oče hočemo da niedň mužь ne

7 usêčna Margetić – Strčić: useč(e)na

14 – (15) d(a)ni Margetić – Strčić: d'ni

19 p'sova Margetić – Strčić: psova(la)

1. mozi vineti s'voe ženi nied'n-
2. u ligan'cu ako bi p'sovala
3. nêku dob'ru ženu imêi se
4. v'ložiti v br'linu· i plat-
5. i · g · (=4.) c(e)l(e)z· ke se raz'dêlite
6. na poľ poľ g(ospo)dê a poľ s'tr-
7. anê· a na to b(u)di verovana
8. · a · (=1.) dob'ra žena v'saka· **k(a)p(i)t(u)ľ**
9. **odъ tvari žen's** očъ hote ako b-
10. i ke ženi prêtile t'var'mi· i-
11. mêi se vložit v br'linu
12. ako li bi se naš'lo po is'tinê i-
13. mêi se pos'taviti na m(u)ku ako
14. se ot da na mucê imêi biti s'-
15. ž'gana· a v'zda b(u)di v razu-
16. mê sud'cъ· **k(a)p(i)t(ul) ki bi p'sov(a)l' veĉ'n(i)k**
17. **oĉe** hoĉemo d' ako bi nêki ĉ(lov)kъ re-
18. kaľ nêkomu ĉ(lov)ku od' veĉa nepo-
19. ĉ'tenu besedu brezъ zač-
20. la veĉ'nika plati · e · (=6.) c(e)l(e)zъ

5 · g · (=4.) Margetić – Strčić: 3

1. keň b(u)di poľ s'tranê a d'rug-
2. i p(o)ľ raz'dêli se na troe · b · (=2.)
3. dela g(ospo)dê· a tretí op'činê ~
4. **od' poličn(i)c** oče hočemo d' ako bi n-
5. êki č(loví)kъ daľ polič'nicu nêko-
6. mu več'niku plati · l · (=50.) l(i)b(a)gъ·
7. ako li bi nêkomu inomu č(loví)ku ta-
8. koe daľ polič'nicu plati
9. l(i)b(a)gъ · i · d · (=25.) a v'zda provaûči
10. · b · (=2.) ali ed'nêmъ dobrêmъ č(loví)k(o)mъ
11. a ne mogučъ provati imêi se ot
12. priseči samo · e · (=6.) ot têh' mu se i-
13. mêi ta · b · (=2.) nareči· **klobukъ·**
14. **očъ** hočemo d' ako bi nêki nêkomu v'-
15. zeľ k'lobukъ ali beritu
16. plati · a · (=1.) c(e)l(e)zъ ki se raz'dê-
17. li k(a)ko z'gora· a š'kodu plati
18. gos'podaru po duplu· **od' škode**
19. **ka bi komu učinena ka kolê**
20. **očъ** hočemo d' ako bi nêki č(loví)kъ priš'-

9 a v'zda Margetić – Strčić: v'zda

1. lъ k' inomu č(lov)iku ki bi imeľ š'ko-
2. du t(e)re bi mu rekaľ ê vêmъ o-
3. noga č(lov)ika ki e t(e)bê tu š'kodu u-
4. činilъ da neču t(o)ga povêdê-
5. ti· provaûcъ onъ da mu e t(a)ko
6. rekaľ imei platiti onu pe-
7. nu ku tatъ plača· od' dov-
8. ice i žak'na· k(a)p(i)t(ul) očъ hočemo da ni-
9. ena v'dovica ne mozi v'zeti
10. nied'noga popa ni žak'na k' seb-
11. ê rekuçi ona hoču ga v'zeti
12. i dr'žati za s(i)na koga nimamъ
13. a hotecъ svoje b'lago nemu da-
14. ti da bi gosp(o)dê ne s'lužil-
15. o· toga ne hočemo· k(a)p(i)t(ul) od lista
16. očъ hočemo da niednъ lis'tъ
17. ki bi pisaň od' kihъ koli ričii
18. nikoga ni ina nied'na pr(a)vda ne moz-
19. i biti s'tanovita ako ne bu-
20. de pena vložena· ot ke peni

1 inomu Margetić – Strčić: inom

7 od' dovica Margetić – Strčić: od v'dovice

1. b(u)di treti delъ g(ospo)dê · a b · (=2.) d-
2. ela gos'podaru · od' kr'ka i kaš'tel'
3. očъ hočemo d'ako bi kr'čaninъ koga
4. koli otočanina od' koga koli ka-
5. š'tela zavr'nulъ v' svomъ
6. dobit'cê t(e)re ga êlъ imei ga
7. pelati vanъ kaš'telъ nai-
8. prie od' koga kaš'tela é č(lov)kъ a po-
9. tomъ imei ga sat'nikъ toga ka-
10. š'tela z' dob'ru obaru v kr'kъ
11. pelati pred' sudacъ i on'dê
12. imei pred' nimi napravu činit-
13. i ako b(u)de prva tad'ba ako li
14. b(u)de po drugoi tad'bê ima imi-
15. ti drugu pr(a)vdu · i t(a)koe ako bi
16. eлъ omiš'lan(i)нъ dob'rênanina
17. ali dob'rênan(i)нъ omiš'lanina
18. ali vrb'ničanina ali bača-
19. nina imei činiti k(a)ko e z'gora pi-
20. sano i ukazano i napravleno

1. k(a)p(i)t(ul) meû k'meti i vlas'teli
2. očъ esu položili penu me-
3. û k'met'mi s' vlas'tel'mi zl(a)t(i)
4. hъ · i · d · (=25.) vrhъ s'tare peni ot s'-
5. tvari· a ot besedi· zl(a)t(i)hъ · i̇ · (=10.)
6. vrhъ s'tare penu· a to su mu-
7. ži ki su on'dê bili dvor'ni-
8. kъ grg(u)гъ sat'nikъ mironêgъ m-
9. ikula gižmanъ luka živ'-
10. съ d'minakъ b'ratona kirinъ
11. zahariê zvrčičъ· očъ ti lûd-
12. i esu n(a)съ prosili i molili
13. da bismo veću penu ne v'l-
14. ožili neveče zl(a)t(i)hъ · i · (=20.) i d · (=5.) ot
15. s'tvari a ot besedi · i̇ · (=10.) duka-
16. тъ· a tu penu ima platitъ
17. v'saki ot sebe ki bi posegal'
18. ali op'sovalъ a tu penu
19. es'mo učinili za nike besed-
20. i ke se s(a)da ml'če za mane

11 ti Margetić – Strčić: te

1. z'lo ke su bili rečeni od' lu-
2. ki protu mironêgu buduĉ'
3. sat'nikъ· buduĉi pod'kneži-
4. nъ mar'ko i pod'knežinъ bar'tolъ
5. na v'ratêhъ mes'to naše g(ospo)d-
6. e pr(a)vdu dr'žati te z'gora r-
7. ečene besede esu bile a m-
8. i nehoteĉi da bi se kr'vъ ali
9. nepriêzanъ meû nimi z'godi-
10. la esmo tu penu potvr'di-
11. li š' nimi nakupъ vlas'tel-
12. e i k'meti esu potrdili pol-
13. i nasъ·

(drugi rukopis)

14. pero kal'bo providurъ providur' kr'-
15. ĉ'ki i pr(o)ĉ(a)ê· tebi sud'če vrbnici
16. zap(o)v(i)damo da učinišъ k'licati i n-
17. aves'titi v'sêmъ timъ lûdemъ d-
18. a nigdorъ od' nihъ ne budi toliko
19. s'minъ da bi s'melъ prietъ v otok'

12 potrdili Margetić – Strčić: potvrdili

15 pr(o)ĉ(a)ê Margetić – Strčić: proč(a)ja

1. niednu van'nû živinu malu ni v-
2. eliku prezь dopučen'ê našega po-
3. d' penu · v · (=3.) l(i)b(a)r· po gl'avu· a ta pen-
4. a da im' se hoče v'zeti prez' milos'-
5. ti i to pis'mo učini zapisatъ
6. vašь š'tatutъ· decem'bra dan'
7. · i · a · (=21.) č · u · o · v · (=1483.) pri sud'ci ûrši mi-
8. hoviliči to e bilo·
9. a to pisa iliê notar' c(a)revъ·

10. pero kal'bo providurъ i pr(o)č(a)ê
11. vamъ sud'če ûrša vrbn(i)ci z(a)p(o)v(i)d(a)mo da
12. imate naves'titi v's(i)mъ onêmъ ki godi
13. imaû ku živinu gos'tin'sku tr û pase
14. tu v otoci da û nima pas'ti nig'dere na
15. travi komunskoi ni na nied'noga č(lov)i(ka) tra-
16. vi nego na s'voei i kire bi û on'dê pasa-
17. љ da pl(a)ča penu za v's(a)ku gl(a)vu· so(ldini) · k · (=40.) i ki
18. ga odъda polъ te pene ima· ča e so(ldini) · i · (=20.)
19. i da mu se hoče v'zeti prez' milos'ti
20. i ta listъ prepíšite vašь š'ta-
21. tutъ· d(a)nъ en'v'(a)ra prvi · č · u · o · g · (=1484.)

3 l(i)b(a)r Margetić – Strčić: l(i)b(a)r'

10 pr(o)č(a)ê Margetić – Strčić: proč(a)ja

17 gl(a)vu Margetić – Strčić: glavu

1. v ime božie am(e)nъ letъ b(o)ži-
2. hъ · č · u · n · (=1470.) m(e)s(e)ca oktbra š'tatut'
3. va v'rime v'zmožnoga i v'z-
4. veličenoga i plemenitoga
5. i visokoroenoga i s'lav'noga
6. g(ospodi)na k'neza ivana de fran'kapa-
7. na kr'čkoga i modruš'koga i sen'sko-
8. ga i v'sega otoka g(ospodi)na· budu-
9. či ta is'ti g(ospodi)nъ v' drazi bač-
10. an'skoi u s(ve)te lucie v opati-
11. i· on'dê é prišalъ popъ an'ton'
12. z vrbn'ika s(i)nъ sud'ca ivana
13. družiniča tužeči na bač-
14. aň od' strane v'sega vr'bni-
15. ka da em'lû niň živine bač-
16. ane v dr'muniň i v' žitiň po
17. s'vomъ zakonu tare · a · (=1.) zak(o)l
18. u sebi ali û z'lamenaû za
19. se a bačane ti t(a)koe tužah-
20. u da imъ vrb'ničane potiraû

1. dr'muni i žita i on'dê é posъ-
2. talъ na pitan'e ta is'ti go-
3. sp(o)d(i)нъ imenitiнъ muži da
4. učine meû nimi pis'mo novimъ
5. z(a)k(o)n(o)mъ k(a)ko imaû činiti i est'
6. pos'laъ na to velerazu-
7. mnoga o(t)ca duhov'noga g(ospodi)na ûr'ê
8. opata s(veta)go mihovila s kr'ka
9. i poč'tovanoga i razum'noga i
10. plemenitoga muža pod'kne-
11. žina mar'tina moisêeviča
12. i plemenita č(lov)i)ka podknežina
13. filipa z' baš'ke i od'luči-
14. še s'vêst'û toga is'toga g(ospodi)n-
15. a više rečenoga· i hote da t(a)ko
16. bude i da se to vloži v'
17. š'tatutъ več'nimъ zakon(o)mъ
18. naiprvo hote ki godê bi bač-
19. aninъ prez'lamenalъ ali
20. zak'laъ ku godê živinu

1. komu godê vrb'ničaninu naša-
2. d'ši v dr'muniĥъ ali v žit-
3. êĥъ da plača penu· l(i)b(a)r' · 1 · (=50.)
4. g(ospodu)nu . takoe ako bi ki vr'bničani-
5. нь bačaninu plati penu k(a)ko
6. z'gora· k(a)p(i)t(ul) b · (=2.) očъ hote ako bi ka
7. vrban'ska živ(i)na komu godê b-
8. ačaninu š'kodu činila v dr'-
9. muniĥъ ali v' vinog'radêh'
10. imei poiti k' svomu pod'kneži-
11. nu tužitъ a onъ imei pisat-
12. i vrbnikъ k' sud'cemъ toga i to-
13. ga č(lov)ka živina čini š'kodu
14. tomu bačaninu i sud'ci ime-
15. ite êvitъ č'ê e živ(i)na i to
16. êv'len'e imei biti edanъ tr-
17. atъ na leto ako se naidu po-
18. t'lê plati · v · (=3.) c(e)l(e)z· v'zda
19. napridъ a imei biti g'raê po-
20. dob'na i imei priseči ali po-

1. kazati da su bili v' gra-
2. êhъ· i t(a)koe timъ zakon(o)мъ imeit-
3. e plačatъ i bačane ki bi čin-
4. ili š'kodu vrb'ničamъ· k(a)p(i)t(ul) · v · (=3.)
5. i oče hote da mozi odъdati
6. komu bi š'koda činena s'voimъ s-
7. ud'cemъ v' komъ g'radu s'toi . i
8. i imei biti odъdaê do tre-
9. ti d(a)нъ· a oni imeite dati
10. tud'e z'nati onêmъ č'ê e ži-
11. vina odъdana· a to za to ako
12. bi ki odъdaû učinilъ v' ra-
13. z'graenihъ dr'munihъ i moguê-
14. i provati ki e osuenъ ed'nêm'
15. dob'rêmъ č(love)komъ ali onêmъ ki e
16. odъdalъ da su bili la-
17. zi plati penu samъ ki e od'
18. dalъ a š'koda v'zda imei bi-
19. ti plačena i imei biti ed-
20. anъ sud(a)съ ki š'tima š'kodu z

15 č(love)komъ Margetić – Strčić: č(love)kom'

1. vrbnika a d'rugi z' baš'ki **k(a)p(i)t(ul)**
2. **o**če hote da ki su meêši vr-
3. b'ničane da ne imete pus'-
4. titъ v' zarokъ bačamъ ako
5. ki pus'ti plati penu so(ldini)
6. **i** · (=20.) a k(a)da ga od'reku sebê mo-
7. zite pas'ti i susedi v'
8. d'ne a v' noći poiti v' sv-
9. oi kotarъ · **k(a)p(i)t(ul) d** · (=5.) **o**če hote d-
10. a ne mozi se platitъ podkn-
11. ežinъ bačan'ski nad' niedni-
12. mъ v'r'bničaninomъ za osu-
13. dъ ni vr'b'an'ski nad' bačan-
14. inomъ nego imêi pisati ed-
15. anъ d'rugomu ta t'e toli-
16. ko os'talъ onъ imêi s'tira-
17. tъ · i dati g(ospodî)nu s'koga grada
18. e č(lovî)къ ako li bi plênîlъ z onog-
19. a g'rada pl(a)ti sud(a)съ ali
20. ki poš'le plênitъ penu l(i)b(a)r **ie** · (=26.)²¹⁰

1 z' baš'ki Margetić – Strčić: z' Baš'ke

16 – (17) s'tiratъ Margetić – Strčić. s'tirati

20 l(i)b(a)r Margetić – Strčić: l(i)b(a)r'

²¹⁰ Stranica je oštećena i sadržaj je teško čitljiv. Moguće rješenje ie · (=26.)

1. urdini od rib'
2. to su urdini od rib' odluče-
3. ni po zveličenom' gospodini
4. fran'čiski da ka mihil po nih'
5. milosti naipriê kamenic'
6. librici b (=2) prez' repa i nosa po
7. so(ldin) a (=1)
8. volovini libr(i)ce v (=3) po so(ldin) a (=1)
9. ligan libr(i)ci b' (=2') bagatini ei' (=16')
10. olig l' (=50') za so(ldin) · a · (=1)
11. sip i hobotnic' libr(i)ci b (=2) po so(ldin) a (=1)
12. gar i menul libr(i)ca i pol po so(ldin) a (=1)
13. vsaka riba kostena niže od
14. libr(i)ce po so(ldin) a (=1) libr(i)ca
15. riba kostena vsaka ka pote-
16. že veêe od librice gori po so(ldini) a (=1) i b (=2)²¹¹
17. imaû prodavat' ribari vse k(ak)o
18. se zgora udrži pod penu lib(a)r l (=50)
19. i edn' misec stat' v bad _ cni²¹²
20. _stat' i mriže zgubit²¹³

4 mihil Margetić – Strčić: mihel

11 libr(i)ci Margetić – Strčić: libri

16 po so(ldini) a (=1) i b (=2) Margetić – Strčić: po so(ldin) a (=1) i beč

18 lib(a)r Margetić – Strčić: lib(a)r'

²¹¹ Sadržaj stranice je izbljedio i ne vidi se jasno. Prijedlog rješenja: po so(ldini) a (=1) i b (=2)

²¹² Sadržaj stranice je izbljedio i ne vidi se jasno.

²¹³ Isto

1. urdini od' podknežin i sudac
2. ovo e odlučeni od ficiji i pokne-
3. žin i sud(c)ac' po zveličenom' g(ospodi)ni ·
4. žan' mori providuri gr(a)da
5. prvo da poknežini i sudci od kaš-
6. telov' od otoka tudije kako
7. budu izbrani i odlučeni na nih
8. ofici imite biti oblīga-
9. ni priseči pred milostivim'
10. providurom' za učiniti oficii'
11. nih' pravednim' zakonom' i spomenuti
12. nega milosti ono ča poznaû
13. smisliti v počtenji i kor-
14. ist' od svitle gospode naše
15. i podiložnikov' svojih'
16. drugo da su držani oslužiti
17. vse mandati i urdine svi-
18. tloga g(ospodi)na šebestiêna žu-
19. stiêna biv'šega providura
20. o d(a)lmacije suprotive tratom'
21. da vsaki tat' kada poknežini

2 od ficiji Margetić – Strčić: od oficija

10 oficii' Margetić – Strčić: uficii

15 podiložnikov' Margetić – Strčić: podložnikov

17 urdine Margetić – Strčić: urdini

18 šebestiêna Margetić – Strčić: Šebastijana

1. ili sudci budu znali da e
2. niki tat' na nih' oficiji
3. imite biti obligani êti
4. ili činiti êti rečenoga
5. tata i prepelati v o(fi)ciu sv-
6. itloga providura i mozite pok-
7. nežini i sudci zapovidat' vs-
8. im' da d(o)du pomoč' za êti re-
9. čenih' tati i ako bude niki
10. neposlušan' toi zapovidi imi
11. biti obligan' platit ko-
12. liko bude ukradeno po rečenih'
13. tatih' onomu komu bude škoda
14. učinena
15. treto da su obligani odda-
16. ti g(ospodi)nu providuru vsih' ta-
17. ti i banžanah' ke budu znali
18. da su na otoci pod' penu kasani
19. od oficiê l(i)b(a)r r (=100) platit'

1. četrto da poknežini ne mozi-
2. te po niedn' put' ni način' pro-
3. dati nih' oficije očite
4. ke pristože nih poknežiniži
5. pod penu kasani od nih oficiê
6. let' i (=10) i uriženji piniz
7. ali varnuti vzetih' i toli-
8. koe za penu
9. peto da rečeni poknežini i su-
10. dci nimate pačat v st-
11. vari od karmenala ke pris-
12. tože g(ospodi)nu providuru
13. ni v pravdu civil mimo su-
14. mi minut' od l(i)b(a)r d (=5) pod penu
15. više pisanu

16. zakoni od prisežnik oslužiti
17. naiprvo da prisežnici ki

17 ki Margetić – Strčić: ki budu²¹⁴

²¹⁴ Sadržaj stranice je izbljedio i ne vidi se jasno.

1. zakoni od prisežniki oslužiti
2. naiprvo da prisežnici ki
3. budu zbrani i odlučeni
4. imite priseći pred' g(ospodi)nom
5. providurom' činiti nih'
6. ofici pravo i čisto ne
7. imiûći pomne rodu ali pri-
8. êtelu staveći doli
9. vsaku ljubav' i neprêzan'
10. proš'ne strah' i pričênji i da
11. ima spomenut' nega milost-
12. i koliko bude namislil
13. nim' na počtenji i dobro na-
14. še zmožne i zveličene gos-
15. pode i podložnikov' nih'
16. drugo da su obligani de-
17. nuciêti g(ospodi)nu milostivomu
18. providuru vsih onih ki
19. budu psovali g(ospodi)na boga
20. i blaženu divu mariû i _²¹⁶

10 pričênji Margetić – Strčić: pričenje

²¹⁵ Stranice 36 i 37 prekrižene te je njihov sadržaj izbljedio i nije čitljiv.

²¹⁶ Sadržaj stranice je izbljedio i nije čitljiv.

1. nih' svetih' i ki bi te-
2. žali dan bla(g)dani ki bi
3. činili kuštun' s oružjim'
4. ili prez' or(u)žê ki krade
5. ili ki bi u(k)ral' ki bi ig-
6. ral' na harti ili zara v ku-
7. êah' zatvorenih' za pinizi
8. ki bi prodaval ili miril'
9. krivo vino ili miril hibeno
10. meso ribari ki bi prodava-
11. li ribe mimo urdinov' i onih
12. ki bi prez' uzroka pravoga rekli
13. besede nepoštene komu pod penu
14. l(i)b(a)r l' (=50') biti kasan' od oficê
15. treto da su obligani i držani
16. za prvu plaću štirati
17. pravo škode učinene _²¹⁷
18. ku i na blago tako gibu _²¹⁸
19. stanovuêe vsakomu _²¹⁹

3 kuštun' Margetić – Strčić: kuštijun

17 pravo škode učinene Margetić – Strčić: pravu školu učinenu

²¹⁷ Sadržaj stranice je izbljedio i nije čitljiv. Margetić – Strčić kao rješenje zapisuju: na človi-

²¹⁸ Isto. Margetić – Strčić kao rješenje zapisuju: će kako

²¹⁹ Isto. Margetić – Strčić kao rješenje zapisuju: ki bude

1. potriboval' i braniti dovice
2. i sirote i va inoi inih' ubozih
3. ludi ki za pripročinu ili ne-
4. volu ne budu mogli reči nih'
5. prav' pred gospodinom' providurom'
6. sudci poknežini
7. i da od nih' fatige oni sli-
8. še niku korist' milostivi
9. g(ospodi)n žvan moro providur' do-
10. stoini termeniva da reče-
11. ni prisežnici imite imi-
12. t' tretí del od osudi ke
13. se učine po d(en)unciји ke oni
14. dadu i ote biti ako budu
15. ota ino drž(a)ni

1 dovice Margetić – Strčić: (v)dovice

1. kapitul' od zaroka
2. budući sudcъ ūrmanъ · i plovan' toma /
3. i sat'nikъ grgurъ sud'c' valen'tin' i petrc'
4. i v'si vič'nici esu se dogovorili da tako
5. bude obdržano naprida da vski ki e s'pro-
6. silъ ali ki s'prosi op'čini v rečenom'
7. zaroci zem'le za saen'e da mozi saditi
8. a ne mozi vgraditi veče od' tri bravi
9. ne težane zem'le / i da ne mozi nigdorъ nied'n'
10. drmun' v rečenom' zaroci ni držati ni za-
11. graditi ni mošuni / a ki bi va to zaš(a)l'
12. da plati tri celezi' a v's(a)kъ da mozi to
13. raz'gradit' i pas'ti vnutri ča e veče
14. od' tri bravi i totu buduč' mikula sin' pokoinoga
15. êkova · dvornika es't' reklъ ê ne dam' moih' raz'-
16. biti ni raz'graditi · a vi za to poite
17. naprida i te is'te nerizi ako bi g'do počel'
18. saditi mozi v' svoû poseči vazda ·

11 zaš(a)l' Margetić – Strčić: zaš'l'

12 celezi' Margetić – Strčić: c'lezi

13 veče Margetić – Strčić: već'

1. s' licen'ciû ob'čini· a kada god-
2. i e zapučeno da budi neriz' da e
3. opet' pod op'činu · i da mozimo
4. dat' v' zaroci vr't' i van'ka
5. z' grada hišu · i v' gradu C
6. i oče rečeni zarokъ da se imaû
7. pus'titъ o(d)lučeni ên'ci i koz'l-
8. iči ne pitaûč' sud'ca ni nikoga-
9. re i oče da se ima êncem' od-
10. rečъ kako se otrgaû vinogradi
11. i oče od' mihole da ên'ci imaû
12. poiti v(a)n'ka a kozi v' zarokъ

1. i oče kada pride s'nig' tada
2. da e vol'na v'saka živina
3. zarokъ pas't' i oče na mai
4. mesecъ da se ima zarokъ pus'-
5. titъ ov'cam' s ê(n)ci / C
6. i oče ki godi č(lov)kъ ne da s'voiъ ne da
7. s'voiъ neriz' meû ob'činu kako se ud-
8. r'ži ka su pusti v'saki more v' nih'
9. pas'ti · ki bu krati ta ne mozi
10. z op'činu zaroka pas'ti /

(dodano)

11. totu zdola išči zakon' od statu-
12. ta krčkoga zneto i s(a)kupleno pravo

4 ima zarokъ Margetić – Strčić: ima (v) zarok

9 bu Margetić – Strčić: bo

1. ne more se sent'enciê apelat ka se uči-
2. ni pred kimi godi suci pred niednih drugih
3. sudac nego pred g(ospodi)na providura
4. a apelicijûn ima durat do dan 3 · (=8.)
5. ako ne učini se pozov škuri apelicijûn
6. otac ili mati ne mogu pustit drugomu sinu
7. ili hêeri veêe od so(ldini) j̄ · (=30.) nego vsim ravno·
8. ni vnuku alit vnuki ne more pustit ednomu v-
9. eê nego drugomu ali a bi pustil ednomu vnuku
10. aliti vnuki a drugim vnukom ne to ne more u-
11. činit nego ako oêe ča pustit ki vnuku ko-
12. mu triba e da pusti vsim ali za dar
13. ali kako mu drago ne more pustit veêe edno-
14. mu od drugoga so(ldini) · j̄ (=30.) a ki bi pustil ednim
15. da ednim ne budi rizan vas negov urdin
16. i tištamenti i pisma

5 apelicijûn Margetić – Strčić: apelacijun

9 drugomu Margetić – Strčić: drugom

14 od drugoga Margetić – Strčić: nego drugomu

²²⁰ Ponavljaju se folije 44 i 45. (42. i 43. folija).

1. v ime božie i blažene dive marie амъень
2. let od is(u)hr(s)tova poroenê č f p z (=1599) m-
3. iseca iûna dan 3 (=8) budući saku-
4. pleni na polači ka e svetoga ivana po-
5. štovani muži ki su bratê v brašči-
6. ni svetoga ivan ča e sudac toga
7. leta sudac pero družinič sudac mik-
8. ula bolonič matij fugošič i mikula os-
9. trogovič i pero harbič i veči del brat-
10. e oni tako senticijivaû i odlučuû
11. da bravari ki su i ki budu da imij poteg-
12. nut intradu dokli e v bravarii' da
13. se nimij platit ako bi učinil ki t-
14. eg ki ne bi siven a to su bravari s(ve)te
15. marie i svetoga ivana

16. ta sentenciê bi štana p(u)li-
17. kana po m(e)ni kanciri opčini va-
18. rbanske²²² matiji sparožiči
19. a pred svedoci popom ivanom fu-
20. gošiče i pred žaknom mikulo(m) volaričem

8 bolonič Margetić – Strčić: Bolinić

9 harbič Margetić – Strčić: Habrić

16 štana Margetić – Strčić: stana

17 kanciri Margetić – Strčić: kancelaru

20 mikulom Margetić – Strčić: Mikulu

²²¹ Stranice 47, 48, 49, 50 i 51 su prazne ili su napisane na talijanskom jeziku.

²²² Stranica je uništena i sadržaj je slabo čitljiv. Rješenje: varbanske

1. **k(a)p(i)t(u)l̆ kako se imaû kazat̆ v' zar(o)c(i)·**
2. **·č · t · m · b · (=1362.) m(e)s(e)ca· maê· d'ni · 3 · (=8.) tada se lagodi**
3. viêe · da ima prisežnik̆ pokazati po zakonu
4. d'voru do v · (=3.) d'ni i v živini i v' zaroci · a d'vor̆
5. da ima reči gos'podaru · da pokaže do v · (=3.) d'ni
6. g'do e bil̆ pas'tir̆ · **i** oêe da ima v's'ki d'vor̆
7. z'vati ed'noga prisežnika · i ed'noga k'meta
8. g'di koli bi gdo kazan · **ako** li bi ki č(lov)k̆ kaz-
9. an̆ v' zaroci les̆ sikuê̆ da mu ima d'vor̆
10. reči · do · v · (=3.) d(a)n · da si kazan · **ako** bi pos'la-
11. l̆ dvor̆ s'voe per'mani činiti prodaû
12. onomu ki bi kazan̆ ali gospodaru č'i bi
13. dobit'k̆ bil̆ ako ga pita budi mu d'l-
14. ž'n̆ povedati g'do ga e kazal̆ **C**
15. **kapit(u)l̆ od̆ mesa·**
16. **·č · t · m · b · (=1362.) meseca oktobra d'ni · i · v · (=23.)**
17. buduči op'čina pred' c'rik'vu narediše v'-
18. si kup'no da gre koz'ega mesa i goved'ega
19. librica po d · (=5.) vrnizi / a ov'č'e po e · (=6.) i praz-
20. a ov'na · **a** s'kop'čevina po ĩ · (=10.) vrniz̆ **C**
21. **kapit(u)l̆ od' prazi ·č · t · n · d · (=1375.) meseca**
22. **marča d'ni g · (=4.) buduči sud'c̆ s' viê'nici**

10 d(a)n Margetić – Strčić: d'n'

14 kazal̆ Margetić – Strčić: kazel

1. na v'kup' učiniše zarokъ meû sobu da se n-
2. imaû pas'ti ov'ni gos'tin's'ke prazi
3. s' našimi ov'ni prazi · a ki bi e v'zelъ o-
4. v'narъ te is'te ov'ni više pisane · p-
5. lati tri c'lezi · **C kapit(u)ъ za gradъ**
6. · č · t · m · ž · (=1367.) miseca iûna d'ni i · (=20.) budući
7. sud'cъ i vičnici i k'meti pred crikvu · u-
8. činiše meû sobu · da kada bude gradu ka
9. potreba više imiti meû sobu da bude
10. zvanъ vasъ p'l'k' po busoviči / veli · i ma-
11. li · i da ima to više biti v' nedilû
12. z' maše / i ča bi više učinilo · da ne mo-
13. re nied'n' reči protu tomu · **C kap(i)t(u)l·**
14. **obradi op'čini č(lov)ka za potrebu / pak i a-**
15. ko bi ka potreba op'čini · da bude obranъ · a · (=1.)
16. č(lov)kъ i koliko ih' bude tribi / i da se nima
17. z'eti niednu skužu a ki bi se z'emalъ
18. plati bī (=12.) c'leza vič'nikъ · i vani
19. z' viča da ima biti · a tihъ vrnizъ
20. budi ta · b · (=2.) dela op'čini a tretí
21. gos'podi / **C kap(i)t(u)l· za od'kupi**

3 v'zelъ Margetić – Strčić: v'zal

17 skužu Margetić – Strčić: s'kužu

z'emalъ Margetić – Strčić: z'emal'

1. ·č · t · o · b · (=1382.) miseca otebra d(a)n · i · z · (=29.) bu-
2. dući otoč'ko viče · na kupь v' krci · i é
3. priš'ľь pred' našь pr'v'dь blažь z' vrb'nika
4. tužeći se za ed'ňь vinogradь da mi
5. ga ne dadu odkupitь a mene pris'-
6. toiь i é kunten'talo to viče i ti poč'-
7. tovani moži ki bihu on'di da mozi
8. odkupiti vsaki koga pristoï nai-
9. prvo muž'ski polь a paki žen's'ki ·
10. **C k(a)p(i)t(u)l ki ima bitь**
11. **sud'cь / č · u · a · ĭ ·** (=1411.) mes(e)ca novem'bra d(a)n · e ĭ · (=16.)
12. **budući** pod'kn'ežinь šareгь i v'si
13. vič'nici vrb'n'ski · pred s(ve)t(i)mь petro-
14. mь na r'tu · na ime luka i mironigь
15. i mikula i giž'man' i mik'inь i
16. dv'ornikь êkovь i s't'nikь hrsona · i gr'-
17. guričь i kirinь gavelь sinь · i
18. bratona i ŭгcь · (i zahariê pis'c -)²²³
19. i baпь · i bartolь sinь lučinь i pe-
20. trcь i zahariê pis'cь op'či · esu

1 · i · z · (=29.) Margetić – Strčić: 18

²²³ Sadržaj je u rukopisu brisan prekrizen i zbog toga je stavljen u zagradu.

1. se napravili · kun'tentali · meû so-
2. bu da ne mozi nied'n' biti s't'nikъ ki
3. ni vič'nikъ · i da nied'n' č(lovikъ) ne poseže
4. na op'činu ne s'prosiv'si od' op'čini ·
5. pod' penu bi (=12) c'leza · i da ne mozi ·
6. nigdorъ kozъ m'list'i v rečenom' zaro-
7. ci / C · č · u · n · ž · (=1477.) pervara d(a)n · v · (=3.)
8. **k(a)p(i)t(u)lъ dokle se ima žito zagra-**
9. **ditъ ko se sie / buduči v' kaš'te-**
10. li vrbnici · na vižitan'i g(ospodi)nъ u-
11. go i s v'simi vičnici · i s inimi
12. dobrimi muži · i esu od'lučili · ta-
13. ko i ote da tako bude / ki godi bude
14. žito siêlъ da e ima zagra-
15. itъ do · a · (=1.) mesec · da se ima p'l-
16. atitъ a mimo toga dokle se ne z(a)g-
17. radi da se nima platitъ
18. dokle ne bude zagraeno · nikomu-
19. re · po niedno vrime · **C k (a)p(i)t(u)lъ**

10 vižitan'i Margetić – Strčić: vižitani

14 siêlъ Margetić – Strčić: sejal'

1. od' s'lužbi k'metъ · č · u · n · ž · (=1477.) miseca
2. d(a)n · j · (=30.) tada esu od'lučili da ako
3. bi sinъ so otcem' · s'toečъ vsaki po sebi
4. k'met' s' kmetomъ ili ke koli vrsti ·
5. od koga bi s'luž'ba poš'la i da
6. bi se s'kupili / na kupъ da ote na kup'
7. s'luž'bu s'žitъ gos'pod'sku · skupa
8. ako bi ka falъ protu tomu bila
9. p'lati penu v'saka s'tran' · l(i)b(a)r · l · (=50.)
10. **C k(a)p(i)t(u)lъ kako se imaû stariji ·**
11. **otcъ i mati hraniti · č · u · p · ž · (=1497.)**
12. **mesca decem'bra d(a)n · i · (=10.) v' kaš'te-**
13. **li vrb'nici pri crikvi velikoi po i-**
14. **z'lizen' û z' mise velike · i totu bu-**
15. **dući dobri poč'tvani muži · pot'knež-**
16. **in' anton' blažinić' i sud'cъ mihov-**
17. **ilъ valen'tićъ žaš'ko mihovili-**
18. **čъ gržcъ družinićъ ûran' profet**

8 tomu Margetić – Strčić: tome

13 – 14 iz'lizen' û Margetić – Strčić: iz'lazenju

1. luka karčičь ûran' kuzmačičь ma-
2. rko sed'mačičь · i ini dobri muži · kaš'-
3. tela vrb'nika / i totu buduči skupa
4. esu učinili dobrovolnim' zakonom' · i
5. od'lučili / da od' nina naprvo v's'-
6. ka obitelь sini i h'čere · imit-
7. e hraniti poč'teno svojih' s'tari-
8. ihь otca i materь · tako kako se pri se
9. pris'toi · ako li bi se naš'lo od' ni-
10. kihь sini ali h'čeri da bi se s'
11. toga z'nimali · s' toga ne činit-
12. i i ne dati hrani otcu ili materi ·
13. v'rhu toga odluči pot'knežin' an'-
14. tonь i sud(a)сь mihoviľ i ini z'gora p-
15. isani odlučiše dokle se obidu
16. toliko koliko ih se naide · od' obite-
17. l · i tolikoe odlučiše da on' ki bi
18. se s toga z'nimalь i ne oteľ dat-

8 kako se pri se Margetić – Strčić: kako se ()

12 hrani Margetić – Strčić: hranu

1. i svoe pored'ne hote da ga imei s't-
2. isnuti · i v'zeti mu · so(ldini) · i · (=20.) i dati tomu
3. otcu ili materi ki potrebue sud'cъ ki e
4. sada i ki naprida bude · vazda prez'
5. v'sake pravdi · i prez' v'sake sen'ten'c-
6. cie · i tako ote da dokli su živi · oni
7. stariji · kadi e to potrib'no kako e z'go
8. ra hote da gre okolo vaz'da počan'ši
9. od' nas'tariega do naim(a)laega

1. **C kap(i)t(u)ľ od kozь i od ovacь ke se naidu**
2. **v' š'kodi · č · u · n · e · (=1476.) m(i)s(e)ca sektebra d(a)нъ · a · (=1.)**
3. **будући g(osprodi)нъ plovанъ i sud'сѣ i vič'ni-**
4. **ci v'si na kurь na vratihъ vrb'nici uč-**
5. **iniše viče meû sobu · za pobol'shan'e**
6. **kmetъ da niedna kozê trpela ni ov'c'ê · ka**
7. **se naide · vinogradi · da plača p-**
8. **enu · so(ldini) · з ѿ · (=18.) тръ š'kodu · i da ima pri-**
9. **kazati s'leď do b · (=2.) d(a)ni · pred' vi-**
10. **č'nikomъ da e bila vinogradi · a da se**
11. **ima eti i d'ržati do v (=3.) d(a)ni · i ako e**
12. **ne odkupi do v · (=3.) d'ni da û mozi od'ri-**
13. **тъ i raz'dilitъ na v · (=3.) deli / očъ**
14. **ako bi ki oteč pas'ľ vinogradi**
15. **plati penu · v · (=3.) clezi / i oče k(a)p(i)t(u)ľ ·**
16. **velika živina vela ka bi se na-**
17. **š'la v' vinogradi · da plača ži-**

9 d(a)ni Margetić – Strčić: dni

11 d(a)ni Margetić – Strčić: dni; ako e Margetić – Strčić: ako ()

1. vina penu · so(ldini) · ib · (=22.) i da se ima prig'-
2. nati na zakonъ i ako e ne more prig'na-
3. ti ili ne telъ da e verovanъ s'
4. rotu · a ta pena se imiъ dilit'
5. na v · (=3.) deli · naiprvo gospodi · a · (=1.)
6. delъ a drugi op'ćini · a tretii
7. onomu ki ga ovadi · i da se ima
8. ovaditi sudcu · a sud'cъ imii
9. dati z'nati onomu č' ê e živ-
10. ina · **C k(a)p(i)t(u)lъ** ča se more pas't'
11. v zaroci · č · u · p · z · (=1498.) novembra · d(a)n ·
12. · j · (=30.) **potknežin'** ūrko i sud'cъ ūra-
13. nъ profetъ i v'si prisežnici
14. odlučiše da ima bit' ta-
15. ko naprida kako se totu pos'ta-
16. vi · naiprvo ote da bude edna
17. kobila slobodna sa žreb'-

2 ako e Margetić – Strčić: ako ()

1. сeмѣ али s ozim'komѣ zaroка · ka goni d'-
2. r'va a ine da plačau zaroкѣ i oče
3. tako ote da se ima v's'ka popa-
4. ša sudit' do s'lucini · i ne mozi
5. ka e suena nigdarѣ z'ginutѣ ni-
6. ednu ligancu · i oče ote da
7. ča e poš'lo opčini da gre sudcu ·
8. od' zaroка / **kap(i)t(u)лѣ za d'robѣ od**
9. **živini ov'č'e i koz'e ote ta-**
10. ko vasi sud'сѣ i p'l'кѣ da vsa-
11. ka glava koz' ê droba i ov'č'-
12. ega i praza da gre za ed'n'
13. sol'dinѣ pod' penu l(i)b(a)гѣ · **d** · (=5.) C

1. kapi(i)t(u)ľ za loža i za sini'
2. · č · u · k · v · (=1443.) sud'cъ ūrman' i viĉ'n-
3. ici v'si ote da bude tako na-
4. prida da ne mozi niedn' č(lov)kъ si-
5. ĉi lesa suha ni sirova v' lo-
6. žih' ni v sinahъ pod penu l(i)b(a)rъ d · (=5.)
7. naipriê · lože mulčъ
8. grabrovice /
9. zasvitnakъ /
10. v'r'hъ tuhoraê · / v' samotrci /
11. na dolci mažaviĉa · /
12. na gaĉcah' poli dunaĉu /
13. v grub'ĉi /
14. v' s'tupicah · /
15. kosov'nice /
16. osiĉiĉa /

1. / v martni
2. kutoninъ
3. črnini
4. s'kal'nice ·
5. v' činini
6. v' l' konenici
7. na k'rasini nad sitovicu ·
8. mak'neli
9. v' kamaševici /
10. v trušaitahъ /
11. nad' valъ /
12. mikule lože
13. mažola
14. za êzъ /

1. pod ras'tijinъ /
2. za dolcъ sagniča /
3. v ustihъ /
4. za dolcъ mirkove · /
5. poli karičъ /
6. v' moči nad' kozarin' /
7. v hrilini · /
8. za petrovu /
9. v' paut'nomъ /
10. nad grabrovikъ poli êp'nenicu ·
11. na sadu / za grad'cъ /
12. kozarin' /
13. v' vlaš'komъ /
14. na žitinini
15. v čeli · /

15 v čeli Margetić – Strčić: v Čehi

1. pod stazu /
2. vrh' žitinina /
3. z' ũga mekoti žitinina /
4. v' mircihъ /
5. v čičaci /
6. na kudini / sini /
7. na kuzmani / i na puti pod'cerom · /
8. v' litini drazi /
9. v' t'm'ničkom' potoci /
10. kos' trilъ / iza brdi /
11. v neprinovica do mora /
12. kadi e ageta stala
13. nad valъ C i oče ote
14. da se ne sêče na r'tu s(ve)t(a)go ·
15. petra na brdu s'k'li · za veli

10 kos' trilъ Margetić – Strčić: Kos'trih

1. dolcъ / žegini / v razboinici /
2. i v' dubom' v drenihъ /na tuhorai dol'cъ
3. i pod' êmu · d'ražica nad' ozrinъ na vr-
4. h' zle dragi / dražica pod rič-
5. i êčuli / koz'êčiêce pod popovske d'r-
6. muni · klen'ki mei skalnice mei po-
7. povske d'r'muni / iza vidale do-
8. l'cъ / C k(a)p(i)t(u)lъ · sud'čъ / ki godi č(lov)kъ
9. bude otelъ držatъ tavernu imiĵъ
10. v'zetъ od' sud'ca meru a ima da-
11. ti sudcu mali vina · / ki godi b-
12. i propelalъ č(lov)kъ od' z'vana otoka ž(i)to
13. žirъ ali ul'e ima v'zeti meru
14. od' sudca / i tu meru ima dati
15. p'l'nu sud'cu a sud'cъ ima dati m-
16. ali vina i d'va hlêba i sira /

1 v razboinici Margetić – Strčić: v Razbonici

1. C k(a)p(i)t(u)ľ od prisež'niki /
2. da kada pomn'ka a · (=1.) prisež'nikъ
3. ima ga post(a)vit sud'cъ sa vsi-
4. mi prisež'nici / i da ga imaû
5. prezen'tat' gos'podinu provi-
6. daduru C kap(i)t(u)ľ za p'si ·
7. da v'saki p'sъ ki bi se naš'l-
8. v' v'inogradi brez' kuki da p'la-
9. ti penu · so(ldini) · i · d · (=25.) C kapi(tu)-
10. ľ za loki ka e pred' čiĉakomъ
11. da e ne more nig'dore gradit'
12. ni sin' ni loži siĉi / ·

2 prisež'nikъ Margetić – Strčić: prisežn'ik'

3 post(a)vit Margetić – Strčić: postaviti

1. C ê porъ g'r'gurъ žaš'kovičъ
2. to prepisahъ z' har'ti bunъba-
3. žina na har'tu ber'gaminu · po pr-
4. oš'ni sud'ca i po ur'dinu i v'sêhъ
5. prisež'nici na · č · f · i · e · (=1526.)

²²⁴ Stranice 69, 70, 71 i 72 su prazne ili su na talijanskom jeziku.

1. kapitul za mladoženci
2. č f k g (=1544.) maê d(a)n i d (=25.) varbnici
3. na placi ondi podknežin žan
4. rasprištič i sudac gržan vit-
5. ezič i veči del p'lka odlu-
6. čiše i terminaše i ote da
7. tako bude naprida vaviki
8. da vsaki mladoženac da e
9. prost prvo let od vsakoga
10. komuna i biri i vsake in-
11. garie i puta zlažuči
12. puta od golie ča bi za ve-
13. liko vrime pošla van a od
14. vsih inih da su prosti i bi
15. činien klíč na placi po antoni
16. brgoniči ofciali da se êvi ki
17. ni kuntentat tomu i ne êvi se
18. nigdor i vsak kuntenta na
19. to
20. valko

²²⁵ Stranice 74, 75, 76 i 77 su prazne ili su na talijanskom jeziku.